

geníja

MILČINSKI

DROBIŽ

Genija d.o.o.
1000 Ljubljana, Litijaska cesta 12/a
Telefon: 051 415 616
www.genija.com
info@genija.com

Fran Milčinski
Drobiž

Za založbo: Blanka Jarni
Računalniška postavitve: Dubravko Gecan

©za e-knjigo Genija, d.o.o.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-32(0.034.2)

MILČINSKI, Fran, 1867-1932
Drobiž [Elektronski vir] / Fran Milčinski. - El. knjiga. -
Ljubljana : Genija, 2012

Način dostopa (URL): www.e-knjiga.si

ISBN 978-961-280-131-1 (pdf)
262907392

Fran Milčinski

Drobiž

2012

Vsebina

Nova žival	7
Sanje	12
Drobna družčina	18
Nazori mlade Brede	24
Za čast	30
Predsednik Gropa	42
Slabi časi	50
I. Naši in vojna	50
II. Aprovizacija ali Red vlada svet	64
III. Tenda Lala	74
Damske ure	85
V gorskem zakotju	92
Dedno obremenjen	101
Morski strah in Dimež, strah kranjske dežele	111

Tudi za brezplačne knjige veljajo avtorske pravice.

Vsa besedila na portalu e-knjiga.si so objavljena z dovoljenjem avtorjev, oz. lastnikov avtorskih pravic.* Pridobljena dovoljenja veljajo izključno za objavo in distribucijo na portalu e-knjiga.si. Ni dovoljen prenos e-knjig, besedil ali slikovnega materiala na druge spletne naslove, reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba v kakršnemkoli obsegu ali postopku.

Za besedila, ki so v javni lasti dovoljenja za objavo niso potrebna. Javna last je oznaka za vsak izdelek, za katerega nihče ne uveljavlja lastniških pravic. Še vedno veljajo pravice za grafično podobo in računalniško postavitve knjig objavljenih na portalu e-knjiga.si

Za osebno uporabo lahko naše e-knjige uporabljate neomejeno. Prosimo, da vsako novo kopijo prenesete ali delite neposredno z našega portala. Na ta način boste prispevali k nadaljnjemu razvoju spletne knjižnice e-knjiga.si.

Prijetno branje.

Nova žival

Moja kuharica Jera je zbolela in šla domov. Ni treba nič misliti, čeprav sem samec. Svoje lastno gospodinjstvo s svojo kuharico imam zgolj zato, ker ljubim pri kosilu sezute čevlje: drugega veselja itak nimam na svetu. Jera je torej zbolela in šla domov, pa upam, da ni nič nevarnega. Jera je pošteno ženšče, le to slabost ima, da me hoče spitati. Kadar me pride sestra obiskat, učiteljica je tam med dravskimi Poljanci, vsakikrat se ji pohvali: »Naš gospod so se zredili.« Drugega programa nima. Meni pa je stvar zelo neljuba; imam tako službo in take stranke, da mi je večkrat spregovoriti kako resno besedo o zmernosti in varčnosti, sam pa tehtam 85 kil. To je zelo neprilичno. Sicer pa je pridna in skrbna, in preden je odšla domov se zdraviti, se je še sama pobrigala za začasno namestnico.

Nova kuharica, Jerina namestnica, je majhna, tiha in delavna žival. Kako ji je ime, ne vem; povedala mi ga ni, meni pa se ne ljubi jo izpraševati po njem. Vesel sem, da imam doma mir in da mi ni treba govoriti.

Nje pravopis je bolj slab – zabeleži je namreč svoje izdatke. »Ule« je olje, »zile« je zelje, »prompt« je krompir in »frtola« je karfijola ali cvetača. Kuha približno v isti dobroti, kakor piše.

Sicer pa je prijazna: pozdravlja me, kadar prihajam domov. Jera ni tega nikdar storila. Morebiti ji je bilo od izpovednika prepovedano.

Bog ve, ali je moja nova žival že kdaj kod drugod kaj kuhala ali sem tako srečen, da uživam prvence njenega delovanja na tem področju. Tako se mi zdi, kakor da hodi nova pota in zasleduje nove cilje.

Kuha pa v znamenju slane luže.

Npr.: Siva luža in nevesekaj notri: to je juha.

Ali pa luža in v luži plavajo zelena peresca: to je solata.

Ali pa mrko močvirje, plašno zro iz njega nejasna telesa: to je golaž.

Enpot je postavila na mizo rjastorjavo lužo s cinki in notri ni bilo ničesar: to je bila omaka, pa nisem dognal kaka. Vprašati se mi ni ljubilo: vesel sem, če mi ni treba govoriti.

In vse zasoljeno!

Enkrat sem ji rekel: »Slišite, vsako reč preveč solite!«

Zamerila mi ni, le rekla je: »Če ni slano, ni dobro!« In solila je svojo pot naprej.

Je pač individualiteta; kuha, kakor ji velewa srce, ne kakor bi ugajalo občinstvu!

Tolažim se: Bog ve, čemu je to dobro. Morebiti shujšam, močno bi me veselilo!

Peči tudi ne zna. Njene pečenke so kuhane, blede so in drugega okusa nimajo, nego slane so. Pričenjam jesti, pa ne vem, ali je od

svinje, od teleta ali od govedine; le toliko vem: zanič je! Lačen grem v posteljo, tega nisem bil vajen.

Pa saj je spanje bolj zdravo, ako želodec ne tišči ...

Drugače je pridna, ne morem nič reči. In snažna je. Če pogrinja mizo in zapazi na žlici ali na krožniku madež, recimo od muhe, ročno vzame žlico ali krožnik, dahne na madež in ga odstrga z nohtom.

In varčna je. Rabljene zobotrebce vse zopet nazaj spravi v posodico.

Le zastran hlač se ne spozna. Odrgrgal se mi je gumb, prišla ga je, pa ne tja, kjer je manjkal, ampak drugam.

Ne vem, ali tudi drugi ljudje jedo krompirjevo solato s papriko ali je to zgolj osebna niansa moje nove živali. In pa hrenovo omako z grahom notri ...

Jako malo jem, upam, da izdatno shujšam.

Kako stvar, ne rečem, še skuha tako, kakor kuhajo drugod, npr. krompir, jajca; tisto jem. Klobasa pa ji je zadnjič že izpodletela – vsaj za moj subjektivni okus. Svojega okusa seveda ne vsiljujem nikomur, morebiti je bila torej klobasa izborna, le jesti je nisem mogel.

Kombinacije ima moja nova žival čudne ali, recimo, izvirne, npr. mrzla gnjat in zraven žganci z mlekom, ali pa pri govejem mesu za prikuhi hren in solata, ali pa hkrati s praženim krompirjem še krompirjeva solata.

Kakih pet kil, se mi zdi, sem že shujšal. Se za kakih pet bi rad, pa bi bil srečen. Tako si prihranim pot v Rogaško Slatino in stroške. Rajši novi živali par kronic priboljšam k plači ...

Opoldne mi je pripravila cvetačo ali »frtjolo«, kakor ona pravi. Načel sem jo, notri je bila zacvrt kupec ali hrošč. Jaz nisem učenjak, zato ne vem povedati, kake vrste je bil ta kupec ali hrošč; okrogel život je imel in precej nog in velik je bil kakor leča. Tfej! Kukcev ali hroščev katere koli vrste ne ljubim v cvetači, jaz ne! Rad upoštevam vsakogar prepričanje in okus, zahtevam pa odločno, da se upošteva tudi moj okus, zlasti med mojimi štirimi stenami! Terorizirati se ne dam po novih potih in ciljih!

Vsaj dva dni ne bom nič jedel!

Pa naj bo! Ako se sedaj ne iznebim trebuha, nikoli se ga ne bom.

Dekleta me že gledajo prijazneje, mislim, da se vidim mlajši!

Vražja smola! Moja nova žival mi je zbolela. Zdravnik pravi, da ima strahovito pokvarjen želodec in da mora takoj v bolnico, tam ji bodo, ne vem, želodec obrnili, nanovo tapecirali in zlikali. Majal je z glavo, očitajoče me je pogledal in me vprašal, s čim sem jo pravzaprav krmil. Glej ga dedca, saj je ona kuhala, ne jaz!

Žal mi je, da me prav sedaj zapušča sredi mojega zdravljenja zoper debelost ...

Sel sem na kolodvor, da oddam pismo na prejšnjo kuharico Jero, kako ji je z zdravjem in kaj misli. Pri tej priliki pa sem se tehtal.

... !!!

Torej tako!

Kaj naj rečem! Vsak človek ima pač svoj dar: temu se vsaka figa izpremeni v balado, drugemu vsak grižljaj, naj je še tako zoprn, v mast! Jaz bi se nemara redil, če ne bi drugega jedel kakor zelene pajke! Devetdeset imam kil! Za pet sem se torej zredil! Pa ob tej hrani!

Obupal bi!

Ali pa se oženil!

Na cesti sem srečal gospodično Marijo, vseč mi je, ker je pametna, vse se lahko z njo pomeni.

Potolažila me je. »Debeli ste? Kaj še! Suhi ste!« je rekla. »Saj ste še vedno bolj dolgi kakor široki.«

Držala se je čisto modro. Taka prijaznost človeku dobro de.

Njo vzamem!

Kaj sem hotel reči – seveda, če me hoče.

Sanje

Včasih se nisem brigal za sanje. Zbudil sem se, za hip se jih morebiti spomnil, pa jih takoj zopet pozabil. Kaj mi bodo: Se za šaljiv dobitek niso, sem si mislil.

Zdaj sem pa oženjen. Človek zjutraj vstane, treba, da je prijazen z ženo in kaj govori – vseeno kaj, da le beseda teče – pa govori o sanjah.

Žena mi je rekla:

»Ti, čuj, glej naše literate; polovica vsake knjige – nič kot sanje! Lep denar si zaslužiš s sanjami, veš, da ne pišejo zastonj! Ti, ki se ti toliko sanja, bi tudi lahko kaj napisal, ne bi ti škodovala kaka kronica postrani. Nove suknje si močno potreben – sram me je že s tabo ...«

»Suknja je še dobra,« sem odgovoril, »saj ima še oba rokava. Ali galoš mi je treba, galoše so skozi. Ni napačna tvoja misel.«

Tako se je zgodilo, da sem začel zapisovati sanje.

In zdaj jih postavljam naprodaj.

Za pristnost in točnost se jamči tri leta!

Cena po dogovoru!

Prekupcem popust!

Prve sanje. Sanjalo se mi je o škorpionu. Ta škorpion je bil sila čudnega rodu: podoben je bil zobni krtačici, na hrbtu je imel vdelane tri rdeče drage kamne in skakal je po tleh, po listju kakor nervozna kobilica. Strah me ga je bilo – ne? če me piči, beštija – pa tudi gnusil se mi je, kajti smelo trdim – ta »smelo trdim« sem čital v knjigi in mi je všeč – torej smelo trdim, da škorpionov nisem nikdar ljubil. Pa se mi je sanjalo, da sem se vendar ojunačil in se spravil ga lovit. Za orožje sta mi služili dve veliki krtači. Previdno sem se plazil za njim, sreča mi je bila naklonjena, lop! sem ga pritisnil ob tla in stlačil, da je izdihnil svojo strupeno paro. Tačas pa zapazim, da ima ubita zver za rep privezano štirioglato škatlico. Hola! Odprem jo: kaj je bilo v njej? Lekarniško zdravilo zoper njegov lastni strup! – Ti prikazen ti! To mi ni bilo le malo po volji in sem si rekel v sanjah:

»Glej, v kaki smeri se po neskončni dobroti in modrosti razvija živalstvo v prilog človeštvu!«

Tako se mi je sanjalo.

In zdaj vprašam: Ali niso čudne te sanje? Smelo trdim, izmisliti si jih človek ne bi mogel, pa če bi ves dan pero grizel. V istini zanimive! Dam jih prav poceni. Sprejemem zanje v zameno tudi par dobro ohranjenih galoš.

Druge sanje. Včasih se po kosilu zlekнем; da laže zadremļjem, pa vzamem knjigo v roko. Smelo trdim: to so najlepši trenutki mojega življenja! Čitam, čitam, pa me premaga zaspanec; zatisnem veki, pa meže čitam kar naprej. Ali kar čitam v sanjah, je vse lepše in zanimivejše, kakor je v knjigi. Ni, da bi govoril: sami Sherlock Holmesi se mi sanjajo. Fino!

Zadnjič sem tako čital in zadremal in v sanjah nadaljeval berilo, in ko pridem do konca strani – ali mi roka ne obrne kar sama od sebe lista?! Na častno besedo, da je res! In pri tem se zbudim. Pa koj zopet zaspim in se mi sanja, da odhajam z doma s klobukom na glavi in z dežnikom v roki, pa se spomnim, da se nisem poslovil od žene – žalostna bo! In glej, v sanjah sem modroval: »Kaj bo žalostna, saj še ležiš na divanu in se ji lahko vsak hip opravičiš z dobro besedo, zakaj si kar tako odšel brez slovesa!«

Ali ni čudno: človeku se sanja, da sanja! Meni se to zdi strahovito zanimivo. Kakor da ima človek dve duši, tako rekoč drugo v drugi, in ena se je zbudila, toda ne v istini, zbudila se je le v sanjah druge, spita pa obe! Človek ni učenjak, ali vendar smelo lahko trdim, da so te sanje velepomemben prispevek k dušeslovju!

Beseda gre sedaj učenjakom.

Slovenski dušeslovci, pozor!

Redka prilika!

Svoji k svojim!

Cena meščanska!

Tretje sanje. Sanjalo se mi je, da sva z ženo napravila izlet na goro: podobna je bila Golici in ne vem, zakaj ji je bilo ime Črni vrh. Ko sva se vračala in dospela zopet v dolino, preudarim, tako in tako, da imava do doma še debeli dve uri in da bo toliko hoje nemara presedalo ženi. Zasmilila se mi je. Kaj storiti! Pa mi pride sijajna misel: Saj hodiva le v sanjah; ako žena težko hodi, jo zbudim, pa bo hoje konec. In res, ravno po gozdni poti sva jo sekala – pa jo primem prijazno okoli glave in ji zatrobim v uho:

»Micka, če težko hodiš, saj ti ni treba – se pa zbudi!«

V drugi roki sem držal dežnik, brez dežnika ne grem nikamor, tudi v sanjah ne. Dramil sem torej ženo in se mi je sanjalo, da sem se zbudil še sam in sem se znašel namesto na gozdni poti pod Črnim vrhom doma v postelji, in kar sem objemal, ni bila glava moje žene, ampak tako rekoč blazina. Toda glej čudo: dežnik sem pa le še držal v roki! V postelji, pa dežnik v roki!

Dvignil se mi je dvom, ali sem zbujen ali še sanjam. Rekel sem sam pri sebi – čudno je, kako je nekateri človek premeten celo v sanjah – rekel sem torej: »Če si se resnično zbudil, bi ti pravzaprav moral tale dežnik izginiti iz rok.« Gojil sem pa hkrati vendarle vročo željo, da mi lepi dežnik ostane, čeprav se zbudim. To se mi ni zdelo nemogoče. Predrzne, nove misli so se mi križale po možganih in že sem v snu koval naklepe, kako bi se dali taki in enaki koristni predmeti iz sanj reševati v neznosno draginjo praktičnega življenja. Kak velikanski preobrat bi to bil v narodnem gospodarstvu! Konec socialni bedi! Le fiksirati bo treba sanje na kak način – kaj vem, kako! Morebiti tako, kakor fotograf fiksira slike. Vse to sem preudarjal v sanjah – samemu se čudim, da sem bil tako pretkan, po navadi nisem tak.

V teh preudarkih se mi je pa pričlenjal krčiti dežnik v roki. Polagoma in vidno je ginil in – ostala je le še iztegnjena prazna roka. Na! Spričo tega jasnega dokaza sem bil sedaj le prepričan, da sem zbujen. Pa se mi je takoj dalje sanjalo, kako je naju, mene in ženo, došel voz in sva se peljala domov; bil sem v galošah in sram me je bilo pred voznikom, da so raztrgani.

Torej prosim: sanjal sem, da se mi sanja, da sanjam! Neverjetno! Toda resnično! Ali imam tri duše? Jaz nič ne rečem! Nemogoče ni nič pod božjim nebom, zakaj moderna tehnika in veda in sploh kultura stoje, smelo trdim, na izrednem vrhuncu.

Četrte sanje. Pogosto se mi sanjajo dovtipi. Imenitni! In strahovito muko mi vsakokrat že v sanjah napravlja skrb, da bi jih do jutra ne pozabil. Svet bo zijal, si pravim, ko jih sliši. Pride jutro, hvala Bogu: spominjam se dovtipa. Ali kaj, ko je imenitni dovtip iz sanj pri belem dnevu tako mršav in reven, da bi mu krajcar podaril, če bi ga srečal na cesti! Nemara pa prav v tem nasprotju tiči posebna dragocenost te vrste sanj! Kdo ve!

Sanjal se mi je npr. dovtip, tako je bil izboren, da se mu je celo gospod Hacin smejal, ravnatelj prvega narodnega zavoda za pogrebe na obroke; kar nanosnik mu je odletel z nosa – namreč v sanjah. Zjutraj pa ...

Žena pravi, naj ustavim pero in neham pisati.

Kako? – Zakaj?

Smelo trdim, da jih imam še celo skladanico na razpolago, dobro asortirano, sanj vsake vrste, po vsaki ceni, za vsak okus.

»Zato,« pravi žena, »ker tvoje sanje niso piškavega oreha vredne. Čudne so pač, bedaste pa tudi. Nimajo ne glave ne nog. Kdo jih bo kupil! Te sanje ti ne prineso galoš! – Kakega imam moža! Ali nič ne bereš? Vzemi, te prosim, le »Trudne rože« v roke, v vsakem poglavju so sanje, beri jih: po tri, štiri strani so dolge, imajo svoj lepi začetek in pametni konec, smisel in jedro in sploh literarno vrednost. Tvoje sanje pa ...«

»Moje sanje, moje sanje – kakršne so, takšne so! Sanj si ne morem naročiti, kakor se naročajo kislja jetrca v gostilni.«

»Zakaj pa imajo drugi lepe in pametne sanje, sanje vredne časti in denarja, kaj? Cankar in Meško in vsi!«

»Kaj vem, zakaj! Jaz nisem kriv!«

»Mar sem jaz kriva?«

»Mogoče! Sanje, pravijo, da prihajajo iz želodca. Bog ve, kake imenitne dobrote večerjajo Cankar in Meško in vsi, potem se jim lahko kaj boljšega sanja. Če bi jih pa pitali z močnikom, kakor ti mene, pa tudi ne bi sanjali cekinov. Vidiš, tako je!«

»O ti grdoba,« je vzkliknila žena. »Enkrat samkrat je bil močnik, kar sva poročena ...«

Bežal sem in ne vem, kaj je še povedala.

Na cesti sem srečal Zorana, tistega, ki je spisal »Trudne rože«.

»Servus!« sem rekel. »Ali imaš kaj časa?«

»Servus!« je odgovoril. »Ali imaš kaj denarja? Čas je denar, jaz imam čas, ti imaš denar, idiva na liter vina, plačava vsak pol: jaz dam čas, ti denar!«

Tako se je zgodilo in pri tej priliki sem ga natančno izpovedal, kako in kaj je z literarnimi sanjami.

»Beži no, pastirček betlehemeski!« je rekel Zoran. »Se v sanjah se mi ne sanja, da bi take sanje sanjal, kakršne pišem. Sanje pišem take, da se prilegajo povesti in da mi naredo poglavje ravno prav dolgo. Saj moj založnik se jezi; pravi, da moji romani niso romani, ampak sanjske bukve in da mi sanj ne bo več honoriral – ta guncvet! Naj le poizkusi! Imam že toliko predujma, da mora biti vesel, če sploh kaj dobi izpod mojih parkljev. Tako je! – Veš, z resničnimi sanjami ni nič. Edine sanje, ki so bile kaj vredne, sem imel lansko leto. Sanjalo se mi je, da sem na sv. Jožefa praznik stal pred glavno pošto in sem videl tri dimnikarje, ki so se sredi ceste pretepali med sabo.«

»No – in?«

»Stavil sem in zadel ambo: 4 K 70 v. Vse druge sanje pa so bile od muh.«

Drobna družčina

Moja žena je reva, ali jaz ji ne morem pomagati, jaz nimam časa. Podnevi sem priklenjen v pisarni, zvečer me pa natezajo po odborih. Saj bo društev kmalu več nego ljudi. Kamor stopiš – društvo. Rad bi kihnil: ne! Poprej se moraš vpisati v društvo za kihanje. Če se ne vpišeš, gorje ti! Hitro te naženejo z izdajico in še pes te več ne povoha, če ima le količkaj narodnega nosu.

Jaz nimam časa!

Žena je reva, vem, da je reva. Saj nič ne reče – čast ji in slava! Ali na očeh ji poznam, da se dolgočasi, jaz pa ji ne morem delati družčine, ko nimam nič časa in se mi dostikrat tako mudi, da se umivam, večerjam in se preoblačim vse hkrati in sem zadnjič v hitrici zamenjal za ta opravila pripravljene predmete, kar je bilo v veliko kvar želodcu in obleki.

Jaz nimam časa. Žena se mi smili, pa ji ne morem pomagati. Naj se pač sama ozre po kaki družčini, da ji ne bo čas predolg. Kaj pa druge!

Poznal sem staro ženico, ta se je izborno imela s svojo stensko uro. Ura je bila od visoke starosti že malo otročja, drugače pa zlata duša in sta se pomenkovali in smejali in se zabavali gotovo bolje,

nego se jaz na odborovih sejah, ko se kregamo in nihče ne ve zakaj, niti tajnik ne, ki piše zapisnik.

»Ali hočeš stensko uro?« sem vprašal ženo.

Žena, čast ji in slava, je odgovorila:

»Kakor te je volja. Da bo le tebi prav, pa bom zadovoljna.«

Prijazno me je pogledala in milo, z vlažnimi očmi. Dobra je in smili se mi. Ženska potrebuje družčine, posebno pa razgovora, drugače ji jezik usahne, kakor roža brez dežja.

Pa mi je prišla v misel hišna gospodinja; ta ima za družbo kanarčka. Kadar prihajam plačat stanarino, pa vidim, kako živahno se z njim pogovarja. Prav zanimivo. Človek bi mislil, da se s kanarčkom lahko govori karkoli, ali reč ni taka. Niti ni, da bi se dalo z vsakim kanarčkom enako se meniti. Kaj še! Naše gospodinje kanarček npr. je premogar, ker natanko tako drobi kakor v hišni veži premogar na piščalko. In okoli tega njegovega poklica se suče pomenek gospodinje s kanarčkom.

Kanarček: »Rrrriiii ...«

Gospodinja: »Ali ga že zopet ponujaš? Kakega pa imaš, kaj? Trboveljskega ali krmeljskega? Pa da boš dal pošteno vago, ti rečem, v plombirani vreči, sicer takoj pošljem po policaja. In da ne bo tako kamenit kakor zadnjič! Kaj pa dobiš zanj? Trpotec ali perešček solate?

Kaj, sladkorja bi rad? Tako? Moj bog, kar oderi me – kako bomo shajali pri tej draginji. Moj mož pravi, da mu bo zelo hudo, če bo moral strankam zvišati najemnino, pa skoraj ne bo drugače ...«

Zadnje besede seveda niso namenjene »premogarju«, nego meni.

»Žena,« sem torej rekel, »ali bi kanarčka?«

Žena, čast ji in slava, je odgovorila: »Kakor hočeš! Da bo le tebi prav, pa bom zadovoljna.«

Nežna je in skromna in prav od srca bi ji rad ustregel, če bi vedel kako, da bi ji ne bilo tako pusto poleg mene, ko sam nimam časa.

Zdi se mi, da ji ni kaj do ure ali do kanarčka.

Kaj, ko bi ji omislil gramofon! Kadar si poželi človeškega glasu, sproži gramofon in si izbere, kar hoče z bogatega sporeda. Čim bolj premišlujem: gramofon utegne biti še najboljši nadomestek za živo družbo in vrhu tega ne prinese blata v sobo na škornjih in ni ga treba pitati s smotkami in konjakom. Izborna! Gramofon ji kupim, naj ima moja revica kaj veselja na tem svetu.

Poiskal sem jo, da ji razložim ta svoj namen. Ali bo gledala, sem si dejal, gotovo bo zadovoljna.

Sedela je v zadnji sobici za šivalnim strojem: pridna je, nikdar ni brez dela. Povesila je roki s šivanjem v naročje, rdeča je postala in čutil sem, da ji je sunkoma zastala sapa.

Kaj pa to pomeni! Ali se je prestrašila? Ali kaj skriva pred mano? Ta bi bila lepa! In čemu me gleda tako proseče in stiska šivanje v naročje?

Kaj je bilo?

Srajčko je imela v delu, mičkeno srajčico, komaj večjo, kakor je moja ped. Glej jo! Saj vendar šteje že nekaj let moja žena, pa se ubožica še igra s srajčkami!

Storilo se mi je milo, saj jo imam rad, in šinilo mi je skozi možgane: Kaj ji bo mrtvi gramofon! Rajši ji kupiš prijaznega, živega otročička – ne manjka jih! – pa se bo lahko z njim igrala in pečala, kakor jo bo volja, in bo vsaj vedela, za koga ima srajčke.

Rekel sem ji to in naj zaradi stroškov nič ne skrbi: od srca rad jih žrtvujem; bom pa plačeval na obroke, če ne bo šlo drugače, da ji le ustrežem.

Pa se me je oklenila okrog vratu, me poljubila in pričela ihteti in zdaj sem spoznal, da sem pravo zadel, kajti če so ženske prav srečne, se gotovo hrenijo.

Naj se nika ne joka, sem ji dejal, korajžna naj bo in dobre volje in o priliki naj se sama malo okoli ozre zaradi otročička in si izbere po svojem srcu in okusu, kakor ve in zna; jaz itak nimam časa. Ti preklicani odbori! Snoči se mi je tako mudilo, da sem v hitrici pozabil kravato; natak me je ves večer zijal kakor pisano zver.

Izročil sem torej vso zadevo ženi, saj je preudarna. Skrivaj pa sem vendar tudi stopil v prodajalno in nakupil, kar je najbolj treba majhnemu otroku, da se čuti domačega pri hiši: vojaško kapico, puško na zamašek in bridko leseno sabljico. Prodajalka je bila videti izkušena ženska; rekla je, da je vajena takih stvari in mi je obesila še majhen top, lesenega konjička za ježo in zraven dva biča, belega in črnega, potem kolo, skije, majhen priročen konverzacijski leksikon – priložnostni nakup, je dejala – in pa lonček pristne ogrske pomade za brke.

No, in potem se je zgodilo – baš je bila žena bolna, jaz pa v pisarni – da smo dobili otročiča in so takoj poslali pome. Cisto majhen je bil, tako majhen, da se skoro ne da povedati. Žena je rekla, da je prav tako: takšen se laže privadi hiši. To je res! – Skopal so ga, jaz pa na dan s svojimi darili – še ženo so veselila, kar smejala se je v svoji postelji, in ko se je nasmejala, mi je povedala, da je otročiček – deklica.

Ej, ej! Nerodno je, da se nisva zastran tega poprej natančno domenila. Toda kaj, ko nimam nič časa! Sicer se mi pa zdi, da

mali konverzijski leksikon, priložnostni nakup, tudi deklica lahko uporabi; druge stvari pa podarim kakemu društvu za srečolov, vem, da se jih ne bo branilo.

Poglavitna stvar je, da ima žena družčino in pomenek – in tega zdaj ne pogreša, hvala Bogu! Nič ji ni več dolg čas. Neverjetno, koliko si imata povedati ona in otročaj!

Zadnjič odbor zoper podraženje hermelinjih repkov ni bil sklepčen in sem prej prišel domov. Vrata so bila odprta in slišal sem ju, kako se pogovarjata.

Mamica – tako zdaj pravim ženi, ker vidim, da se ji dobro zdi – mamica je cmokala in ajala in vmes govorila:

»Ti moja ptica, ti moja golobica, pridna si, strašansko si pridkana – kako lepo sklepaš ročici. Pravijo, da boš postala nuna, ker tako lepo sklepaš ročici in zavijaš očki. Ali boš nuna, ali boš res nunica? – Ali boš rajši subreta? Kaj? Teta pravi, da boš subreta, ker imaš tako močan glas in se znaš tako smešno pačiti. Kdo pa tako kremži svoj obrazek, ti grda punca ti! In nedostojno se tudi vedeš. Kdo se je že zopet razodel? Sram te bodi! Že vidim, gotovo boš subreta. – Ali pa boš študent, pravi atek. Študent boš, ker toliko piješ, nikdar ti ni dosti, in nočni mir kališ tudi, kakor ga študentje, in razpraskana si tudi po vsem obrazku kakor študentje, ker si s svojimi ostrimi nohtki vedno orješ po ličkih; ali ti jih bom postrigla nohtke, ali ti jih naj odgrizem, kakor pravi stric? Le smej se, ti moj čudež sladki, in mi povedkaj, kaj boš. Ali boš nunica, kaj, pobožna nunica? Ali boš subretka, navihana subretka, kaj? Ali pa boš študent, ki vso noč pije in kriči? – Ne bom, reci, ne bom nunica, kajne, pa tudi subretka ne bom niti ne študent, kajne da ne: čisto nekaj drugega bom, reci, nekaj čisto drugega bom in boljšega

bom. Mamica bom, reci, pridna, skrbna mamica bom, reci, lepšega ni na svetu. Moja, moja, moja! Moja, moja, moja!«

In dete je brbljalo:

»Eze, eze – gogl, gogl, gogl – tata, tata – br, br, br – gik!«

Nič ne prikrivam, da čisto dodobra nisem razumel tega brbljanja; saj še tiskanih stvari vseh ne razumem, dokler jih ne razloži poklican kritik; kaj bi – vsak človek ne more biti literat, zlasti ko nimam časa! Ali ta občutek sem imel, da »–gik!« pomenja vrhunec zemeljske zadovoljnosti.

Nazori mlade Brede

Breda je stara pet dni in tehta tri kile in šestdeset dek. Ko je prihajala med nas, je na licu mesta zbrano ženstvo poslalo klic v svet: »Fant je!« Toda klic je bil prenaqljen. Opiral se je zgolj na obliko in velikost glave. Saj vobče je res, da je moška glava čisto nekaj drugega nego ženska, toda to pot je nadaljnji razvoj stvari razgrnil dejstvo, da h glavi ni spadal pričakovani deček, ampak deklica. Pa to ji nikakor ne bodi šteto v greh, saj jo imamo radi.

Glas ima dober: močen alt. Melodijo njenega vekanja vlada vsekozi motiv o suhih, težko naloženih lesenih kolih, če se pomikajo v breg. Ta motiv obdeluje mlada stvarca ali v kratkih, preprostih skladbicah, kakršnih gre dvajset do petindvajset na en koncert, ali pa v dolgih oratorijih, ki trajajo brez konca in kraja in postaja občinstvo nestrpno in mu misli uhajajo v garderobo. Oratoriji so pri deci po mnenju veščih žena vedno zunanje znamenje notranjega nereda. Jaz pa, ki mi glasba tudi ni čisto tuja in sem osebno in na svoja ušesa čul in uspešno prestal dva oratorija, mislim, da hoče z oratoriji le samo sebe uspavati. Naj pa gode to ali ono, vsako svojo skladbo si živahno dirigira sama; sklenc palček in kazalček obeh rokic – kako majhno je vse to! – druge prstke razprostre in

potem si oberoč taktira okoli glave, da postane kar potna; ni treba, da ji kdo obrača note in lokal je premajhen za silo njenega glasu. Najrajši izvaja dve skladbi, ki ju že dodobra poznamo. Prva je: »Jutranji spev samokolnice« in se pričenja: »E-e-e-e«, druga pa, v velemodrem duhu zloženi oratorij »sv. Jokonda«, se intonira miže, s štirioglatim gobčkom in doli zavihano spodnjo ustnico. In čim več ljudi čuti mala umetnica okrog sebe, tem bolj se dere; pred prazno hišo ne koncertira rada.

Pravijo, da je meni podobna. Brez podlage ni ta trditev. Ne toliko zaradi obraza; kajti moj obraz je tak, da so mi podobni vsi novorojeni otroci, izvzemši morebiti zamorčke. Toda važnejša je druga okolnost. Svoj mičkenci palček zna namreč naša ptičica nazaj zavihati prav tako kakor jaz; jaz ga zaviham nazaj noter v pravi kot, da bi lahko nanj sedla kaka kraljična. To je posebna starodedna spodobnost naše rodbine. Žena ga ne skrivi nazaj niti las in nobeden njenih svojcev, dasi so zelo častivredni ljudje. Nazaj zapognjen palec je odlična plemenska posebnost in ponos mojega rodu in moje dekletce jo ima po meni. In pa jamico ima v bradi prav kakor jaz, deveto lepoto, kakor se imenuje; ostalih osem nimava ...

Nečesa pa gotovo ni podedovala po meni: Jaz nimam in nikdar nisem imel brezobrazne navade, da bi pri pijači zaspal kakor ona. So na svetu ljudje te vrste, da zaspe pri pijači, to dobro vem. Moj prijatelj, sodnik Jernej – pred tremi leti je umrl za jetri – je že bil tak, da je rad zadremal kar za mizo, sredi vesele družbe. Ni ga motilo ne petje, ne trkanje s kozarci; čez eno uro ali poldrugo se je zbudil in si naročil še pol litra. Toda jaz nimam te navade, moja žena celo ne, tudi naju obeh rodbinska zgodovina ne pomni kaj enakega; ta lastnost mora biti pač izvirna posebnost mlade Brede.

Ime ji je torej Breda. Mlada Breda – lepo ime! Pa bi ji bilo lahko ime tudi Veka, Sreba ali Nemira, sama resnična staroslovanska imena, in nekaj njenega značaja tiči v njih, toda izvedel sem jih prepozno.

Mlada Breda ljubi neomejeno prostost. Obleko upošteva le, kolikor jo greje, sicer jo sovraži. Da zakone boljšega družabnega tona temeljito prezira, ni vredno posebej poudarjati. Bolj nerodno se mi zdi, da tudi obče obveznih zakonov in veljavnih ukazov javnih oblastev nima kar nič v čisljih; policijska ura npr. ji je deveta briga, kadar je pri pijači. O, jaz nisem tak!

Njen besedni zaklad res ni tolikšen, da bi ga imenovali bogatega. Naravnost povedano: govoriti ne zna še nič. Vendar pa njen glasek, njen vedno izpreminjajoči obrazek in njene nemirne ročice razodevajo poznavalcu dovolj jasno, kako stališče zavzema mlada Breda vobče, tako v velikih potezah, nasproti raznim pojavom tega sveta. Zdaj miži, zdaj kriči, zdaj z rokicami maha okoli debele glavice ali pa ju stiska pred nosom, kakor da kaže osle. Kako prečudno se zna kremžiti, ko ne skremži samo lica, ampak kar celo telesce od svilnatega temena do palcev na nožicah. Včasih zopet prijazno pogleda, in čeprav pomoli jeziček, ne misli tako hudo.

Najprvo se je treba seveda privaditi, potem jo že razumeš. Skrajša se vsak lahko zmoti; še meni se je pripetila zmota. Bilo je tako. Mlada Breda je menda bolj po srečnem naključju kakor namenoma ujela svoj lastni palček v usteca. Pričela je slastno cmokati; pa ko je cmokala, bolj in bolj se ji je kremžilo lice, slednjič je potegnila palček iz ust in pričela neusmiljeno kričati po motivu rodih samokolnic.

Rekel sem: »Palček v ustih, jok – znamenja kažejo, da se Bredi hoče po pipi tobaka. Toda Breda je otrok! Otrok je neumen, ne ve,

kaj hoče. Moderna veda odločno brani, da bi novorojenčki kadili iz pipe. Za takega otročaja, sem rekel, je zemlja in ne pipa. Predlagam torej, da se njena zahteva zavrne.«

Planili so čez mene, da ni Breda neumna, ampak nekdo drugi ... Saj priznavam brez ovinkov: kakor se je pokazalo, Breda res ni zahtevala pipe – toda zmotil bi se bil tudi kdo drug.

Pomenek s tremi kilami človeštva in nekaj čez ni tako preprost. N. pr.: S prstom se dotakneš dlani mlade Brede, enkrat se ti oprime prsta s svojimi prstki, drugič ga ogorčeno in z godbo odrine. Ali pa če miži, z vsem drezanjem je včasih ne pripraviš, da bi pogledala. Pogleda takrat, kadar se ji sami zljubi, in pogleda ali na obe očesi ali pa le na eno. Nekaj čudno zaničljivega tiči v njenem pogledu z enim samim očesom. Ko bi mlada Breda bila moški in ko bi bil človek oficir, brez dvoboja ne bi ostal tak pogled!

Če ji kaj pripovedujem, pozorno posluša. Seveda pripovedovati ji je treba lepo, z donečim glasom in z vznesenimi modulacijami, kakor bi se pele litanije. Breda pa zija in kar požira glasove, dokler jih ni sita, potem pa ona prične.

Če jo kaka stvar dolgočasi, nič ne prikriva tega občutka, rokici stegne nad glavo, zazeva kakor žaba, nazadnje si pa še rutico zdrsa čez obraz in si nemara misli svoje.

Zdaj se z Bredo že precej dobro razumeva. Pet dni je šele stara, pa sva se o marsičem že pomenila. In tako sem o tem in onem izvedel njene nazore, ki jih tukajle izročam učenemu svetu.

Ako ima rokici zaviti v povojček, veka; veka, kakor da ji je umreti. Brez prostih rok se ji življenje ne zdi vredno življenja. Nasproti pa ji je čisto vseeno, ali se piše »ljublanski Grad« ali »ljublanski grad«. Prešernova muza je ni prav nič spravila iz ravnotežja, ko so jo tod mimo peljali h krstu. Bolj pohujšljiva bi se ji nemara zdela,

če bi bila zapeta do vratu in če bi ji na mestu kipečih prsi visel okoli vratu Soxhletov aparat.

Ako jo ščiplje v trebuščku, ji je enako neprijetno, če jo ščiplje na liberalni ali na klerikalni podlagi. Strankarstvo v čisto človeških zadevah je smešno. Namreč njej se zdi smešno, ne meni, ker jaz vem, kaj je disciplina ...

Z mamico se imata zelo radi. Po razlogih ju ne kaže vpraševati. Kdor bi vprašal, bojim se, še Breda bi ga pogledala kar z enim očesom in mu pokazala jeziček. Ljubezni do družine, tudi do širše družine, do naroda – kdor sam ne čuti te ljubezni, temu pač tudi razlogi ne pomagajo. Takih nazorov je namreč mlada Breda, ne jaz! Jaz sploh nimam nazorov. Za zanesljivega, zrelega človeka je disciplina; – kaj mu bodo nazori!

Do umetnosti razodeva mlada Breda počasi tudi že svoje stališče. Kretnje malih njenih ročic in njena pozornost na zvoke obe-tajo, da bo skoro godna za ropotuljico. Za Cankarjevo Nino pa nemara še ne bo tako kmalu zrela. In rad ali nerad, resnici na ljubo ne smem prikriti slutnje, da se bo prej še veselila nad Krpanovo kobilu, preden dozori za Nino. Ali naj jo za to tepem, svojo neob-gljeno ptičico? Potrpimo! Slednjič bo prikobacala tudi do Nine, počasi seveda in preko ropotuljice in Krpanove kobile. V sak razvoj gre pač svojo pot, želo

dec ima svoje zakone, možgani imajo svoje; za kogar je mlečni riž, za tega niso ostrige ...

Sicer pa, čemu naj toliko opravičujem nazore mlade Brede! Nje-ni so, nazori treh kil šestdesetih dek ... Razvila se bo Breda in raz-vili se ji bodo nazori. Da je razvoj v pravem tiru, se že vidi, in to je poglobitna stvar. Pet dni je stara, pa ima že denar, naložen na obresti po štiri in tričetrť od sto; prejela je že razglednico po pošti

z napisom »Gospodični Bredi«, lastnica je hudo blagoslovljenega rožnega venca in svetinjice, oboje ji je podarila usmiljenka, dedci pa tudi že lazijo za njo, da bi jo zavarovali. Tako mislim, da bo že šlo. Sola in cerkev bosta storili svoje, naše visoko stoječe časopisje svoje in žena in jaz tudi ne bova križem držala rok. Združenim močem pa se gotovo posreči, da vzgojimo iz mlade Brede vrlo sodobnico zanesljivih, priznanih nazorov: ljudi bo sodila po stranki, kateri pripadajo, knjige po tiskarni, kjer se tiskajo, koncerte po brkih pevovodje in težnje lačnih po razpoloženju sitih.

Zakaj vzgoja je, ki naredi človeka!

Za čast

Pa nas ne bo izlepa konec. Nas že ne! In naj ljuti sovrag pritiska od spredaj, od zadaj, od vseh plati, ne bo nas pohrustal, dokler smo taki, kakršni smo. Takega naroda že ne, ki ima poleg neštetih drugih vrlin tako ogromen zaklad časti v sebi, kakor ga ima naš mili narod. Na naši okrajni sodniji so n. pr. trije gospodje z zlatimi ovratniki, ki ves ljubi dan ne delajo nič drugega, kakor da razpravljajo razžaljeno čast, in jim pomaga 25 odvetnikov, 75 odvetniških kandidatov in en upokojen dvorni svetnik. Toliko je pri nas časti! In še je kazalo, da vsi ti gospodje, kolikor jih je, ne bodo več kos vsej časti, kar je je v Ljubljani in njeni lepi okolici. Tako je kazalo in že so preudarjali merodajni činitelji, ali ne bo treba za ta posel nastaviti še treh sodnikov in če ne treh sodnikov – oj, ti bi preveč stali! – pa vsaj še enega vratarja, da bo ven metal tiste, ki bi prihajali zaradi časti.

Pa bi bilo vendar škoda tolikšne časti, zatrte v kali in kruto zamorjene, še preden je vzknila, razcvetela, obrodila! Zato se je zgodilo, da je o pravem času vmes posegel sam ljubi Bog in je, zastopan po svoji kranjski eksekutivi, ustvaril posredovalne urade, v vsaki občini enega, da se tudi ukvarjajo s častjo. Prav vse prizadete časti

sicer ne popravijo posredovalni uradi, ali kar je res, je res: dobršen del je le zakrpajo in zlikajo, da je zopet kakor nova, in možakom, ki se trudijo pri teh posredovalnih uradih, gre priznanje in hvala za njih trud, saj poznamo naše ljudi, kako so trmasti in trdi, in verjamemo, da ni le obilne zgovornosti treba in hude besede, ampak včasih tudi krepke pesti, preden jih po ravnaš izlepa; kajti za čast jim je več, našim ljudem, kakor za lastno mater na smrtni postelji. Taki smo! Vsak narod ni tak in zato smo lahko ponosni.

Specialist za pravde zaradi časti pa je jezični doktor Jaromir Piš. Od slikovitega Iga, katerega pokrajinskemu značaju daje izviren, za domoznanstvo velezanimiv znak gnoj, gnoj na cestah in gnoj na ulicah, gnoj pred hišami, od slikovitega Iga torej, znamenitega po dekorativni uporabi gnoja, noter do vedno žejnega Bizovika gre doktorja Jaromira Piša sloves. Naj pride kdo in se ti dotakne časti, čeprav le izlahka in od daleč – kar k doktorju Pišu! Zijal boš! Iz ene same razžaljive pike ti naredi doktor Piš tožbo na treh popisanih polah in v šestih poglavjih; stalo bo v tožbi, da si državljani, zvest kroni in pokoren njenim oblastvom, da so ti v nežni starosti treh let stavili koze s sijajnim uspehom in da uživaš neomajno spoštovanje vesoljnega svojega omizja, nasprotnika pa bo slekel do golega in tako pokrtačil, da ga bo sram pred lastnim psom; in vse bo povedano v neudržljivo učinkovitem pisarniškem slogu ocifrano s prelestnimi novimi izrazi, ki jih živ krst ne ume drugače, če nima pred sabo hrvatskega besednjaka. O, na tem področju je dr. Jaromir Piš velikan!

Pa se je pripetilo tiste dni, da je bil upokojeni dacar Jurko Karanfil nezaslišano razžaljen v svoji državljanski časti. Reč je bila taka, da je mirno šel mimo hiše mesarja Petelinčka – zle misli ni bilo v njegovem srcu – kar mu iz okna prvega nadstropja zadoni

na uho oduren »hahaha« in ga zbode globoko v dušo. Ustavi se mu noga, kri mu stopi v možgane, pogleda kvišku – kaj vidi: mesarjeva žena je pravkar obrnila hrbet in od okna izginila v sobo!

Jurku Karanfilu je od bridkosti in ogorčenja zastalo srce. Ali je v naši mogočni državi res dovoljeno, da mesarica očitno zasmehuje upokojenega dacarja! Saj je pošteno delal svojo službo, dokler jo je mogel, trikrat je bil pohvaljen od svojih višjih, petkrat pohvalno omenjen, revež je, ali tudi revež ima čast in časti si ne da kratiti! – Rad, nerad: vedel je, kaj mu je storiti, in ni odlašal za hip. Ozrl se je po pričah, ali so katere, da so čule zasmeh. Hvala Bogu, pred Štembalovo hišo so široko stali trije domačini, pljuvali so na tla in gledali njega in gledali v okno. S tresočo se roko si jih je zapisal v beležnico, potem pa jo je mahnil naravnost v Ljubljano in k doktorju Pišu.

Dr. Jaromir Piš je bil v pisarni. Sedel je za široko mizo in drgnil in onegavil staro pero, ali bi ne bilo vendar še za rabo. Dostojanstveno in resno je sprejel dacarja in mu naklonjeno odprl svoje učeno uho. Mirno ga je poslušal. Minil ga pa je kmalu mir in kar sikati je pričel, ko je čul krvavo žalitev, ki je kakor strela iz vedrega zadela dacarja, nič hudega slutečega. Sikal je kakor gad in pozvonil je in poklical strojepisko in je kar koj in brez odloga narekoval tožbo in poleg je tekal gor in dol, tožbo v devetih poglavjih, z uvodom, predlogom in dodatkom, tako tožbo, da se je gospodični pri stroju kar frizura ježila z debelima podlogama vred, čeprav jo je imela zataknjeno z devetimi glavniki in sedemindvajsetimi lasnicami. Narekoval je tožbo in ni minilo pol ure, že je bila spisana, sešita in podpisana, godna, da gre v svet. Tak mož je bil dr. Piš!

In tožba je romala svojo pot. Iz odvetniške pisarne na pošto, s pošte v sodno vložišče, odtod v pisarniški oddelek, iz pisarniškega

oddelka k sodniku, od sodnika nazaj v pisarniški oddelek, ki jo je po pošti poslal posredovalnemu uradu, in povsod so kaj zapisali nanjo ali ji vsaj pritisnili pečat. Ker dacarja, kakor ga je podučil doktor, ni bilo k poravnalnemu poskusu, je posredovalni urad tožbo vrnil sodišču, posluživši se v ta namen izkušene pomoči zanesljivega poštnega urada. Tako je prišla tožba zopet nazaj v sodno vložišče, odkoder jo je sluga nesel v pisarniški oddelek, tu so jo zopet opremili s potrebno označbo, nato pa jo oddali sodniku, da je določil dan razprave. Zdaj je pisarna spisala povabila in jih oddala na pošto in pošta jih je točno izročila povablencem in tako je dala tožba zaradi »hahaha« 42 parom rok opravila, še preden je dozorela do glavne razprave. Zakaj čast je dragoceno blago.

O, kako lep je bil dan zgodnje pomladi! Nebo vedro brez oblačka, sinje, ob robu za spoznanje megleno; sonce ljubeznivo toplo; le v širokih sencah se je šopiril še hlad, spomin na prebolelo zimo. Sveža travica, dobro ped visoka; na lipah drobna, nežna peresca, kakor bi berivka rastla po drevesih; španski bezeg že v dehtečih cvetih; divji kostanj je košat še povešal široke, pa mladostne, šibke liste, cvet je šele obetal. In na vsem čiste barve mladega sonca! Natura je praznovala svoj razkošni pir in vabila v svate vse, kar leze in gre, in grešnik vsak in abotnik, kdor se ni odzval vabilu, ko bi se mu lahko! – Tistega lepega pomladanskega dne se je v razpravni sobani okrajnega sodišča obravnavala čast gospoda Karanfila.

Sredi dolge, zelene mize, med svetlima svečnikoma se je blestelo razpelo, za mizo sta sedela sodnik v svečanem talarju, poleg njega mlad, polizan zapisnikar z nanosnikom, na desno pri svoji mizici je važno obračal usodepolne papirje učeni doktor Piš. Na prvi klopi vzadaj pa je sedel zasebni obtožitelj gospod Karanfil,

sam in v svoji osebi, in ponos mu je kar razganjal prsi in kako mu jih ne bi, saj se je ves ta sijaj šopiril njegovi časti v čast, o, kaka čast!

Pričela se je razprava; sodnik je pozval obdolženko Marico Petelinčkovo. Dacarju se je zmračil pogled in krenil ga je tjakaj nekam pod strop in poleg je tresel desno koleno. Ni je maral gledati mesarice, kako se bo pred njim zgrudila v prah, vila tiste okrogle roke in ga za žive in mrtve prosila odpuščanja. O, saj dacar Karanfil ima srce – kdo pravi, da ga nima! Toda gre za čast, in ko mu gre za čast – je odpuščanje nemogoče! Naravnost in čisto nemogoče!

Mesarica se je prerila do sodnika. Ali glej jo, ni prišla sama! Z njo je prišel siv gospod sitih, rdečih lic, prijazno je voščil na vse strani dobro jutro in izjavil, da bo zagovarjal obtoženko. Glej ga! Zadovoljno se je usedel nasproti doktorju Pišu in še naklonjeno mu je pokimal. Kaj pa to!

Dacar je pogledal svojega odvetnika, ta se ni ganil. Na! Mesarica ima tudi svojega doktorja! Ali je mogoče kaj takega pod milim nebom! Mar hoče neumna ženska žalitev utajiti, ko stoje pred durmi in čakajo poklica tri priče, zanesljive kakor skala? Ali pa se tako boji zaslužene kazni, da se sama niti ne upa pred prestol pravice? – Ti preudarki so vršeli po dacarjevi glavi, in ko je z očmi postrani šinil mesarico in tisti polni njen obraz, tiste žive ji oči, tiste njene bele, široke zobe, ki v vsem tem ni bilo niti sence kesa ali strahu, se mu je pričela poleg ogorčenja polagoma oglašati tudi skrb, od daleč, rahla, nedoločna; komaj zgrda jo je odganjal.

Petelinčkova pa je na sodnikova vprašanja že odgovarjala, in ko je odgovarjala, je šegavo povešala oči in se je v smešni zadregi grizla v spodnjo ustnico. Rekla je in brez ovinka priznala, da se je res zasmejala; »hahaha« se je zasmejala, to je res; vendar pa ni kriva, niti toliko ne, da bi človek kihnil. Zakaj komedija je bila

taka, da ta »hahaha« ni bil namenjen zasebnemu obtožitelju, ki ga komaj pozna in drugega o njem ne ve, nego da rad stika za besedami in lovi jezike. Tako namreč govore ljudje, pa ne ve, ali je res, in ji tudi ni mar. Mar so ji sploh vsi upokojeni dacarji vesoljnega tega sveta! Ampak, kar je hotela povedati, smejala se je svojemu možu in nikomur drugemu, danes ga je kar s sabo pripeljala, naj se zasliši za pričo!

Dacar je strmel. Pa se ni še jasno zavedal, kako se suče stvar, že je stal mesar pred sodno mizo, že ga je sodnik opominjal, kakor zakon veleval, in ga zaprisegel.

Zaprisežen si je mesar najprvo obrisal pot s čela in to je lahko storil in brez greha navzlic prisegi, kajti bil je še bolj rejen nego njegova gospa in v dvorani je bilo gorko, razburjenje pa tudi greje. Potem je razodel dogodek tistega dopoldne: Preoblačil se je, kakor se preoblači vsakikrat po opravljenem delu, ker je bolj obilen in se rad poti. Preoblačil se je, in ko se je preoblačil, se mu je sprožil gumb od hlač. Iskal je gumb, in ko se je pri iskanju pripognil pod posteljo, pa so mu počile hlače. In na to se je žena zasmejala »hahaha«.

Tako je povedal in malo sram ga je bilo zaradi hlač. Njegovo rdečelično družico pa je prevzel spomin na slavni dogodek in ušel ji je smeh, stresala je glavo in poleg pokašljevala, kakor bi sama sebe grajala, brisala si je oči in ni mogla ustaviti smeha in smehljati se je dobrohotno tudi njen zagovornik, še sodnik se je muzal in zapisnikar si je moral tiščati nanosnik, drugače bi mu zdrčal z nosa, tako ga je stresalo. Dr. Piš pa je resno zrl v papirje in dacar v doktorja.

Oni so se nasmejali in namuzali, potem je sodnik prijazno sklenil roki in rekel tako: »Torej, gospod Karanfil, zdaj ste čuli, izkazalo

se je, da se gospa ni vam smejala, ampak moževim hlačam, ki pa danes ne prihajajo v poštev, ker se niso čutile razžaljene, niti niso tožile. Danes gre le za vašo čast, ta pa, kakor smo čuli, hvala Bogu, ni prav nič prizadeta, tako se sveti, kakor se je kdaj svetila. Zato mislim, da zdaj z mirno vestjo lahko umaknete

svojo tožbo, plačate nasprotnici stroške in se lepo zopet vrnete k domačemu ognjišču.«

Gospodu Karanfilu je bilo prečudno pri srcu. Tako se mu je zdelo, kakor da mu je sovražna roka na krvavem mejdanu vsekala globoko rano v junaške prsi, zdaj pa zavisten sovrag ne le da mu ne da viteškega zadoščenja, še rano bi mu rad utajil! – Saj je vendar tožba tukaj, skozi neštete roke je šla, vsa vas jo pozna in pol Ljubljane, zagovornik tam sedi, oh, sedi, stroški ne počivajo, ampak rastejo, in če jih od mesarice ne dobi doktor, jih bo zahteval od dacarja in vse se bo smejala. Kaka sramota! In spričo take sramote kdo pravi, da ni razžaljen! To je pravzaprav razžaljivo, je rekel svetli sodnji in jecjal je malo, ako kdo trdi, da on, dacar, ni razžaljen. Nemara bo sam vendarle najbolje vedel, ali je razžaljen ali ne, in on ve, da je razžaljen, globoko razžaljen, od tega ne odneha, in če sto mesarjev priseže in če se sto mesaric postavi na glavo.

Sodnik je kazal silno začudenje; izjavil je, da ne razume ljudi, ki hočejo za vsako ceno biti razžaljeni, čeprav niso. Mar šteje razžaljenost tudi že med užitke? O perversni svet! – Zagovornik mesarice, dr. Janez Kolenina, je dobrohotno prikimaval sodniku.

Tačas je smatral dr. Jaromir Piš, da je njegov čas prišel; stopil je na plan in se pognal z le njemu lastno vnemo v boj za svojega klienta in za njegovo čast. Globoko iz prsi mu je grmelo ogorčenje, kakor gad je zasikal, kadar je izpregovoril »s«, in uničujoči bliski so mu švigali iz oči v okroglo mesarico. S povzdignjenim glasom je

v imenu pravice zahteval, da se nemudoma zaslišijo obtožiteljeve tri priče, pa bo prišla resnica na dan, in kakor pomladanski sneg na toplem soncu bo skopnela pravljica o mesarjevih hlačah, da ne bo ostalo drugega nego blatna luža plehke laži. Zakaj te priče bodo prisegle in potrdile, da se obtoženka ni smejala »hahaha«, ampak »hehehe, he – he – he!« in kakor je dr. Piš z mefistofelskim izrazom lica meketal ta »hehehe«, je tičalo v njem res toliko skrajno žaljivega zasmehovanja vesoljnega dacarstva na vsem širnem svetu in še posebej gospoda Karanfila, da bi bila za tako žalitev vsaka kazen pod dosmrtno ječo očitno premajhna.

»Hahaha,« se je široko zasmel dr. Janez Korenina ognjevitosti zgovornosti svojega tovariša.

»Hehehe!« ga je ostro zavrnil dr. Piš.

Sodnik je prijazno pogledoval izpod čela zdaj tega, zdaj onega učenih gospodov doktorjev. Kako lep se mu je videl ta prizor; dve častiti moški glavi z mladeniškim ognjem v boju za najidealnejša dobra človeštva. O, zakaj ni spretnega čopiča pri rokah, da bi z živimi bojami ovekovečil veličastni ta prizor, v zgled in izpodbudo še poznim rodovom! – Sodnik je pozvonil in vstopile so dacarjeve priče. Bili so preprosti pa kremeniti možje.

Prisegli so s čikom v ustih, pa brez fige v žepu in povedali prvi kakor drugi in drugi kakor tretji, da so čuli smeh, in ko so pogledali v okno, so videli ženski hrbet, ki se je odmikal od okna. Rekli so, da več ne bi mogli povedati tudi na smrtni postelji ne.

In zopet se je dvignil dr. Piš, daleč se je sklonil čez svojo mizo, zapičil svoj pogled v priče in rekel: »čujte, priče, povejte pod prisego: Ali se ni mesarica smejala »hahaha?« – in je izgovoril »a« v »hahaha« takole v sredi med a in e.

»Seveda se je smejala,« so radostno pritrdile priče.

Dr. Piš je dvignil svoj svinčnik in svečano izjavil: »Prosim, gospod sodnik, da se natančno protokolira izpovedba prič, da se je obdolženka smejala »he – he – he« – in ko je zameketal »he – he – he«, ni pozabil zopet mefistofelski nakremžiti obraz, kakor da se bo pri tej priliki tudi obraz priklopil zapisniku.

Zdaj se je še dr. Janez Korenina okrenil k pričam. Ni se mu zdelo vredno vstati in kar sede je vprašal: »Povejte mi, možje, ali se ni gospa, tale mesarica, smejala, hahaha?« In je sivobradi gospod doktor zasmejal »hahaha« z vso razkošno milino operetne subretke; vsaj namen mu je bil tak.

»Seveda se je smejala,« so radostno pritrdile priče.

»Prosim, naj se to zabeleži,« je rekel dr. Korenina in si zadovoljno, pa resno pogladil svojo brado.

Sodnik je mislil, da je zdaj stvar čez in čez zrela za razsojo in je hotel dokazovanje skleniti. Ali neugnani dr. Piš si je izprosil še enkrat besedo za par vprašanj in priče, trdo prijete, so mu morale pod prisego potrditi, da o dacarju nič slabega ne vedo, pač pa da ga vidijo večkrat v cerkvi in da je tudi član veteranskega društva; nasproti pa so morale rade ali nerade priznati, da ima obdolženka rodnega brata, ki je bil v svojih vojaških letih enkrat kaznovan, ker je zvečer deset minut prekasno prišel v vojašnico.

Vse to je moralo priti točno v zapisnik, potem šele je bilo moč zaključiti dokazovanje, in zopet je prišel na vrsto dr. Piš, da stavi svoj končni predlog. Rekel je, da je stvar jasna navzlic prozorni zvijači obdolženke, ki bi rada ukanila častitega gospoda zasebnega obtožitelja za razžalitev in njene plodove. Po zapriseženi izpovedbi treh zanesljivih prič je dokazano, da se je obdolženka smejala »he-hehe« in ne »hahaha«, da se je torej smejala dacarju in ne hlačam. Preko tega dokaza ni pota in ga ni. Ako bi pa navzlic temu in zoper

vse pričakovanje visoko sodišče še vendarle gojilo kake dvome, potem predlaga on, dr. Piš, naj se zaslišijo izvedenci, ti bodo brez dvoma potrdili, da se krohot »hehehe« nikakor ni mogel nanašati na počene hlače; zakaj živa duša se počenim hlačam ne smeje »hehehe« – ampak da je mogel in moral meriti edinole na dacarja v zasmeh mu in v zaničevanje ... Citiral je učeni gospod doktor pet odločb najvišjega sodnega in kasacijskega dvora. Prilegale se sicer niso prav nič navzočemu slučaju, ali same ob sebi so bile lepe in neoporečno pravilne; in na podlagi vsega tega je doktor Piš predlagal, naj se obdolženka primerno, to se pravi čim najostreje kaznuje, njej v poduk in drugim v strah. In nikar se naj ne pozabi, obsoditi jo tudi v povračilo stroškov. Tako je povedal in se potem usedel tako rekoč na lovor.

Dvignil se je doktor Janez Korenina, počasi se je dvignil z dostojanstveno komodnostjo. Sila resno je gledal predse, malo pokášljaj je, potem pa je izjavil, da ga neomahljiva nasprotnikova vztrajnost v boju za čast navdaja z neomejenim spoštovanjem nasproti osebnosti do sedaj mu žalibog neznanega gospoda upokojenega dacarja. Odkrito povedano: ne razume je ne, te vztrajnosti, spoštuje jo pa; in zato tudi v polni meri uvažuje in čisla njegovo, to je gospoda dacarja željo, razžaljen biti tam, kjer ni bil razžaljen. Ali spričo dejstev, dognanih pri današnji razpravi, žal, tej želji gospoda dacarja navzlic vsej dobrohotnosti ne bo moči ustreči. Gospod dacar pa bodi uverjen, da bi mu on, zagovornik, iz srca rad privoščil razžaljenje, ki se zanj gospod dacar tako vneto poteguje; on, zagovornik, načeloma celo rad priznava, da gospod dacar zasluži razžaljenje in da ga je vreden; ampak do tega razžaljenja, ki je toženo, do tega razžaljenja nima gospod dacar nikake pravice. »Od tega razžaljenja,« je rekel dr. Korenina, – »od tega razžaljenja roke

proč, gospod dacar! Saj zato ni treba obupati,« je nadaljeval dr. Korenina in tolažil, »svet je velik, razžaljenja so poceni in gotovo se veleecenjenemu gospodu upokojenemu dacarju nakloni kmalu druga ugodnejša in uspešnejša prilika, samo malo naj počaka in potrpi. Ako se mu pa slučajno tako hudo mudi, da ne more več čakati, pa mu tudi ni treba drugega, nego da jadrno stopi do prvega vogala in si za svoje namene kratko malo najame postreščka: ta ga bo za skromno kronico, morebiti še ceneje, v teku ene ure tako ozmerjal od nog do glave, da mu bo razžaljenja dovolj za celo, makar prestopno leto. In če mu besede ne bi zadoščale, bo gospod dacar oklofutan in opljuvan tudi še lahko in stvar bo v redu in čast gospoda dacarja sita. – Tale kazenska zadeva se pač ne da drugače končati nego z oprostivijo gospe Petelinčkove.«

Prijazni sodnik si je bil med plediranjem učenih gospodov otrebil nohte, da so bili beli kakor sneg. Sel si je z roko prek ščetinastega lica in prišla mu je misel: »Ko bi zdajle imel britev tukaj, bi se malo potuhnil za veliki koledar, ki sloni ob razpelu, pa bi se lahko obril, da ne bi tratil časa.« Ta misel mu je bila vseč in predel jo je naprej, dokler ni končal dr. Korenina svojega zagovora. Ko ga je pa končal, je sodnik hitro, kakor da bi ga pičil gad, šinil kvišku, deval si je baret na glavo in vmes že drdral rabsodbo. Zato je tako hitel z rabsodbo, da ne bi dr. Piš zopet pričel govoriti. Rabsodba pa se je glasila tako, da se mesarica gospa Petelinčkova oprošča od obtožbe; kajti ni se dokazalo, da bi bila žalila zasebnega obtožitelja; in stroški, oj stroški, ti se pa nalagajo zasebnemu obtožitelju gospodu dacarju.

Dr. Piš je mrkega lica pobral svoja pravniška šila in kopita in zapustil sodno dvorano, pomignivši potepenemu klientu, naj gre za njim. Ves pot ni izpregovoril besede. V pisarni šele je odprl usta

in prav na kratko povedal, da znašajo stroški 54 kron in 15 vinarjev. Petnajst vinarjev mu prostovoljno iz posebnih ozirov odpušča, 54 kron pa je treba plačati, in sicer najbolje kar takoj.

Dacar je skomignil z rameni. Ta poziv odvetnikov se mu je zdel netakten. »Kje jih naj vzamem?« je rekel in dostavil: »Nate!« obrnivši prazna hlačna žepa.

»Morate!« je rekel dr. Piš. »Sicer pride birič.«

»Kakor mislite,« je rekel dacar in poznalo se mu je, da je užaljen. »Vzeti mi tako ne morete nič, ker nič nimam.«

»Tako?« je vprašal dr. Piš. Prijel je dacarja za rokav, ga vedel v svojo sobo in zaprl za sabo vrata. »Tak lump ste?« je rekel, ko sta bila sama in brez prič. »Sem mislil, da ste bedak, pa ste cigan in goljuf. Kaj se vam zdi, da

svoj čas kradem, da bom vsaki barabi za pajaca? Falot, lopov, potepin! Fej te bodi!«

Dacar se je vzravnal. »Oprostite, gospod doktor ...«

»Kaj?« je zarenčal dr. Piš. »Usajal bi se mi tudi? Marš ven!« Odprl je vrata, porinil je dacarja prednje in jih tako hitro in silno za njim zaprl, da jih je dacar začutil na plečih, pod hrbtom in na petah.

Tako se je zgodilo, da je dacar tisti dan slednjič vendarle dosegel razžaljenje, pa mu niti ni bilo treba si najeti postrežčka in mu šteti svetlo kronico.

Predsednik Gropa

Večeri so dolgi, govorica šviga na vse strani, pa nam je upokojeni sodni tajnik Kozamernik povedal tudi tole:

Kazenske razprave so zdaj puste in dolgočasne, še dosti bolj, kakor so pusti in dolgočasni paragrafi, ki se obnje spotika en del človeštva zato, da ima drugi z njim opravila in pri opraviu ljubi kruhek in še kaj poleg. Pa zakaj so puste in dolgočasne? Ker so predsedniki kazenskih razprav pusti in dolgočasni, kakor da niso iz mesa, ampak iz papirja in se jim namesto krvi pretaka po žilah črnilo.

Svojčas je bilo drugače. Spominjam se starega Pipana, svetovalca Groge Pipana, imenovanega gospod Gropa. Hrust, brkat, takole, in glasan: čez vodo si ga slišal, če je onkraj kupoval kumare. Pred dvema letoma je umrl v Gorici, v kavarni ga je prizadelo, baš ko je lovil pagata, drugače pa je bil doma s Štajerskega. Kadar je ta predsedoval, to vam je bil semenj, da se je kar narod zbiral pred hišo in so zijali v okna – semenj, gledališče in hkrati misijon.

Ne kakor zdaj: Kako se pišete? Koliko ste stari? Poslušajte obtožbo! Mh in ja! In priče in sodba in amen! Vse kakor dobro vzgojen stroj, obtoženec skoraj ne ve, za kaj gre, državni pravdnik bere

časopise, skrokani zapisnikar dremlje, sodniki pa hodijo gledat skozi okno.

Ampak že kar od kraja, komaj da je vprašal obtoženca po imenu, že je s krepko besedo ustvaril razpoloženje in obtoženca lepo po domače pripravil na to, kar ga čaka. »Stric,« mu je velel, »le slecite plašč, boste videli, kako vam bo še vroče na tistile klopi!« Fanta pretepača pa, če se je prezgodaj usedel, je prijazno pozval, naj le stoji, češ: »Se boš že še nasedel: pri nas!«

In potem je šlo izpraševanje lepo svojo pot. »Kdaj si rojen? Ne veš, kdaj? Saj si bil vendar zraven pri krstu, ne? – Ali si vojak? Nisi? Tako? Tepsti se pa znaš, kaj? – Ali si bil že kdaj kaznovan? Bil, pa po nedolžnem, praviš? Nemara je bil sodnik kriv, ti si pa sedel namesto njega.« – Nekoliko ponošeni dovtipi sicer in oguljeni za naš okus, ki smo jih čuli dan na dan, ali obtožencu vendar kolikor toliko novi in nemara dobrodošli.

Za osebnimi podatki je prišlo na vrsto čitanje obtožnice. Zdaj je Gropa dobrohotno svetoval obtožencu, naj sede: »da ne boš od groze omedlel, ko boš slišal svoje grdobije.« In če je bil obtoženec tak, da si je v svoji razkošnosti privoščil celo zagovornika, je oče Gropa, obziren na vse strani, še tega malo pobožal, velevši obtožencu: »Le sedi, te bo ravno toliko stalo, če sediš ali stojiš!« – In je čital obtožnico. Pa mu ni dalo, da je ne bi sproti sukal po svoje in jo zaljšal z jedrnatimi reki in presenetljivimi figurami, kakršne so uspevale le na njegovih gredicah, in je državnega pravdnika včasih kar kvišku vrglo s stola, da je hitel gledati po svojih spisih, mar res stoji kaj takega v izvirniku.

No, pričelo se je zasliševanje. Dramatično! Mrko se je gospod Gropa ozrl na obtoženca, pomeril ga od nog do glave in še enkrat in še enkrat ... In je dvignil oči proti stropu, kakor bi nemo vprašal

nebo, čemu trpi tako zanikrnost na zemlji. Smrtna tišina je vladala po dvorani, napetost je kipela k vrhuncu. Tačas pa je Gropa s polno paro treščil v ubogega grešnika na obtožni klopi: »Kake pa imaš manire? Za piko je manjkalo, da ga nisi ubil. Njega bi črvi glodali v jami, tebe bi kavke kljuvale na vešalih. Ali si kristjan?! Kako se glasi peta zapoved? – Ali kaj veš, kako so Kajnu zamerili, ko je Abela ubil? Se danes ga zmerjajo po bukvah! – Ali ti vest ni nič zaregljala, ko si segel po nož?« – In se je naš dobri Gropa v resnici razvnel in ne le na videz in je bil hud, kakor da ne gre za ljudi, ki jih prvič vidi v svojem življenju in nemara zadnjič, ampak kakor da so mu ubili edinega rodnega sina.

V tem tiru so naprej tekle litanije, prepletene s premodrimi aforizmi in pobožnimi zgledi; tudi priče niso bile varne, da jih ni krcnil po prstih, in razglasu rozsodbe je sledila vsakikrat še pridi-ga, tem strožja, čim milejša je bila sodba.

Tak je bil torej stari Pipan. Pa kdor bi kratko trdil, da je bil mož potemtakem prehrupen in prehud, ne vem, če bi pogodil pravo. Kajti stvar je bila taka: stranke so ga imele rade, starega Pipana, in sicer baš zato, ker je bil tak, kakršen je bil. Menda po načelu, da se je tihih vod bolj bati kakor šumečih. In raznesel se je o njem glas zlasti med zagovorniki: čim huje se krega, čim bolj pesti obtožen-ca, tem ugodneje kaže zadeva.

Pa smo imeli razpravo zoper irhastega deda tamle z našega južnega pogorja. Obtožen je bil hudodelstva javne sile, ker je ne-varno grozil sosеду; hribovec je pač hribovec in njegove šege so hribovske, in preden dvakrat zine, se je že trikrat pregrešil zoper postave, če se mu besede denejo na zlato tehcnico naših paraagrafov.

Sosed, star lisjak in pravdar, mu je bil namreč silil v senožet, pa sta zadela vkupe in se pošteno ozmerjala, vse sta si rekla, le človek

ne, in nazadnje je naš ded bleknil one nesrečne besede: »Čak', da vile dobim! Kar škaf si pripravi za kri in koš za kosti!«

Sosed, vajen pravd in sodnije, seve v diru nad orožnike: »Grozil mi je, v smrtnem sem strahu!« In ko mu strahu niso kaj verjeli, je ponudil dokaz in ga je bil že kar s sabo prinesel, ne baš v žepu, pa blizu žepa, ta dokaz pa je bil tak, da so se gospodje hitro prijeli za nos, in tako je prišlo, da je bil irhasti ded ovaden in tožen in obetala se mu je težka ječa od šestih mesecev do enega leta ali celo do petih let, kajti naš zakon je strog, čuden je pa tudi, ker besede blizu huje kaznuje kakor dejanja in je nemara ceneje storiti, nego zgolj groziti.

Zagovarjal ga je dr. Korenina in ta nam je potem pravil, kako da njegovemu klientu ni šlo v glavo, da bi mogel biti obsojen zaradi golih besedi. »Se z mezincem se ga nisem dotaknil, goljufa,« je venomer gnal in dostavil: »Saj vem, prej ne bo dal miru, požeruh, da ga bom zares, bo vsaj imel za kaj tožiti.«

»Priatelj, če boste takele govorili, vas gotovo obsodijo!« ga je učil zagovornik. »Pred sodnijo je treba lepih in ponižnih besedi, ne kar lop! s krampom kakor v hribih.«

»No, no,« je obljubil ded, »že slišim, bom že gledal.«

»In še nekaj!« ga je opozoril zagovornik. »Oni sodnik v sredi, rejen je in očalast, ki vas bo največ izpraševal – gospod predsednik mu pravijo – ima tako navado, da glasno govori, malo drugače, kakor bi kričal, in je videti hud. Pa se ga ni treba nič bati: ne grize. Čim bolj se bo zadiral, bolje bo za vas. Poznamo ga in še radi nimamo, če nič ne renči in nič ne ošteva, zakaj takrat je slaba.«

Ded je verno z ušesi, očmi in usti poslušal besede učenega svojega angela varuha in je potrdil, da jih je razumel.

Vse to nam je povedal sam dr. Korenina, seveda šele po sodbi.

Vršila se je torej razprava zoper tega deda. Pa se je primerilo, da je bil dični naš predsednik baš ta dan nekam potrta, ne vem, ali se mu je kod pripetila kaka krivica ali kaj mu je zlezlo preko jeter. Skratka, zgodilo se je, da je zoper svojo čislano navado vodil razpravo redkobesedno in suhoparno brez katekizma in brez aforizma in brez dramatičnih učinkov.

Deda na obtožni klopi so bili že prijatelji doma tolažili za slovo, da mu osem mesecev ne odide in še bo zakovan v železne verige: tolažiti bližnjega je pač lepa krščanska čednost; zraven so izpili vina kakor na pogrebščini in je plačeval obtoženec, kdo pa drugi. Ko mu je potem še zagovornik povedal svoje, mu je začetna vera, da za prazne besede ne more biti obsojen, nekoliko upadla. Pa se je, stoječ pred sodniki, trudil v potu svojega koščenega obraza, da ni prerobatih dajal odgovorov, dasi ga je davilo, ko je vase požiral košato zmerjanje, ki mu je sililo na jezik zoper nasprotnika. Lahko ni šlo, toda šlo je vendar, in tako si je mislil, da mora zagovornik biti z njim čuda zadovoljen, in ga je hodil postrani gledat.

Zagovornik je z roko podpiral glavo, ni krenil oči od svojih papirjev, razgrnjenih po mizi, ni se ozrl na obtoženca.

Pa je deda nekaj zaskrbelo in zdaj se je zavedel, da se predsednik nič ne krega, nič ne vpije. »Pošast!« si je rekel, »to ni dobro. Ni vrag, da me res zapro za osem mesecev! Grunt pa brez gospodarja! Babe družina ne uboga; nič ji ni reči, babi, je pridna in poštena, ali kdo se boji ženskega krila! Če gre gospodar z doma, je malo drugače, kakor da gredo vsi. Sosed, ta zobač, pa bo onegal po senožeti kakor svinja v rži in še bahal se bo, gobec, kako nas je ugnal.«

Te misli so ga begale. Pozabil je na vse drugo, še za priče se ni zmenil, kako so prisegale in govorile, edina mu je bila skrb: Zaprt bom, škric tam zgoraj se nič ne zadira; če bi se zadiral, bi reč dobro

kazala, tako pa ne. In ta skrb je rastla in bolj in bolj je bila nujna in bolj in bolj živa in očalasti škric zaliti je čital staro razsodbo iz pravde zastran pota čez senožet in jo je čital rahlo in zmerno, kakor bi padal pomladanski dež – da bi ga tristo vragov! – Pa si je mislil obtoženec: čemu tistole žebra, mar bi se kregal, škric zaliti! – In to je rekel samemu sebi in sam ni vedel, da je samemu sebi govoril tako glasno, da je besede slišal in razumel tudi častiti gospod predsednik.

Ta je bila nova! Kaj takega oča Pipan še ni bil doživel. Glej ga, deda irhastega! In ga je popadel za besedo: »Kaj škric zaliti? Kdo je zalit? Kdo je škric? Koj te vtaknem v luknjo, da boš črn in višnje, preden venkaj prideš. Da boš pomnil škrica zalitega!«

Iz rahlega dežja sta se bila v hipu razvila grom in tresk, da se je zbudil skrokani zapisnikar in je javnemu obtožitelju iz rok padel časopis.

Obtoženec pa je bil ob robu obupa: škric se vso dolgo razpravo ni bil nič kregal, reč je očitno izgubljena! Zdaj je že vse en kup, si je mislil in spričo krivice, ki mu je žugala, tudi ni več maral brzdati svoje narave. In je iztegnil vrat, široko odprl oči in škrbasta usta in ni več štedil svojega glasu in spodaj pod okni so stali drugi kmetje in so rekli: »Ta zna! Rjove kakor bik na gmajni!«

Kričal pa je tole: »To ni po pravici! Ne boste me zapirali, ni treba misliti, za takega tolovaja, ki ni vreden, da bi živega spekli! Laže! Ne gre mu vere, kar je črnega za nohti, za suho hruško bi desetkrat prisegel! Kakšna ste sodnija, da držite s takim goljufom! Pa so drugod tudi še vrata in bomo že še vkupe prišli, vi ptički, vi!«

Predsednik, živa podoba globokega ogorčenja, je zastonj grmel in grozil, grozil grožnje, med brati vredne osem mesecev težke in poostrene ječe, in poleg zvonil in z roko bil po mizi; zaman je dr.

Korenina dajal penastemu svojemu klientu nujna znamenja, naj odneha.

Pač pa se je pojavila na bojni plani nova sila, izza klopi v ozadju se je dvignil sovražni sosed in stopil bliže in dal od sebe glas in ta glas ni bil slabši od nasprotnikovega: »Kaj bi v me lajalo, revše, mar se te kaj bojim, slina in lakota? Drugega nimaš kakor prazna usta!« – in je nasprotnika s figo dregnil tja pod nos! – O, ni hujše krivice pod milim nebom, nego fignjen biti tja pod nos! – In še mu je obljubil: »Tako ti bom razoral tvoje plesnivo kopito,« – kopito je bila govorniška figura za nos – »da te lastna baba ne bo več spoznala!«

Tako je govoril in že se je krik in kreg obračal na tepež in metež, pa je sodni sluga, rejeni gospod Finžgar, stopil med bojeviti stranki in ju potisnil s krepko roko vsakega na svojo klop in ni drugega rekel, le s pestjo v rebra je dal temu kakor onemu prijateljski migljaj. Gospod Finžgar je bil širom znana, ugledna osebnost, njegov migljaj je zalegel in do veljave je prišel zopet predsednik Gropa.

»Grešnik stari,« je grmel, »ali ste človek, ali ste zver? Zdajle ste pokazali, kakšen ste Herodež! Le besedico še zinite, pa greste s te klopi ven in se bo skončalo brez vas!«

V irhastem dedu se je vnovič zbudil odpor: »Kdo me bo ven gonil? Mar ne plačujem frankov, da ne bi smel todle sedeti?« in se je z rokami oprijel svojega sedeža, pripravljen na vse.

»Ven!« je ukazal predsednik in je stal in je iztezal roko kakor Napoleon na slikah, »ven!«

Sluga je prijel obtoženca pod pazduho, zdaj bi se bilo skoraj kaj pripetilo, pa je hitro pristopil dr. Korenina, rdeč je bil kakor kuhan rak in je šepnil svojemu klientu par besed v uho, kratke so bile, pa krepke, da je odnehal in brez hujše sile šel iz dvorane.

Predsednikove oči so iskale še drugo bojno stranko, pa je niso našle, potuhnila se je bila za peč.

Potem se je mirno končalo dokazovanje, državni pravdnik in zagovornik sta povedala vsak svoje molitvice in smo šli se posvetovat.

Pa smo bili vsi teh misli, tudi predsednik Gropa, da obtoženec ni kriv. Baš njegov in njegovega nasprotnika nebrzdani nastop pri razpravi nas je uveril, da so take grožnje, kakršne so predmet obtožbi, nič drugega in nič več nego običajna oblika medsebojnega občevanja teh ljudi, ne da bi v robati govorici tičala bogve kaka zloba; in uverili smo se tudi, da so ti ljudje vsi enaki, in kakor drug z drugim govore, tako tudi drug drugega razumevajo, in je sosed v svoji razburjenosti danes tudi pokazal in dejansko priznal, da se obtoženca, navzlic grožnjam, prav nič ne boji. Manir, smo rekli, manir obtoženec res nima, to je jasno kakor beli dan; ali za manire so plesne šole, ne pa ječe – in skratka: mi ga ne bomo zapirali.

Sluga, gospod Finžgar, je spustil obtoženca spet v razpravno dvorano in Gropa Pipan mu je razglasil oprostilno razsodbo in jo obrazložil na svoj stari pristni način, in če bi se dali ti razlogi na zlato tehtnico, bi se bilo našlo v njih devet razžaljenj in pet nevarnih groženj. Pa zato ni bilo nič zamere in sta si morala nazadnje še v roke seči sovražna soseda in sta za slovo dobila dobrohotni svet, naj se vpišeta v plesno šolo.

Zunaj je oproščeni obtoženec zagovorniku dr. Korenini razodel svoje mnenje o predsedniku. »So dober gospod,« je rekel. »Le od kraja so bili preveč mrtvi in je slabo kazalo, ker niso nič onegali in kričali. Ni šlo drugače, jih je bilo treba podžgati, da so prišli v ogenj. Pa ko so se razvneli in so jeli vpiti, se mi je koj dobro zdelo, in ko so zagrozili, da me dado obesiti na vešala, mi je kar odleglo: vedel sem po vaših besedah, da bom prost. Res, prav galanten gospod!«

Slabi časi

I. Naši in vojna

1

Ona je zvrhano poltretje leto stara, on debelo poldrugo.

Ona je očitno ženske sorte: zgovorna in zvedava, poleg pa mila, da se od samega dobrikanja in srčkanja redi, in plaha, da se boji celo naslikanega volka in prej vpraša, ali grize, potem ga šele pogleda od blizu.

In modra je. Utihne in se zamisli, zamisli tako globoko, da niti tortice ne bi videla, če bi jo kdo prednjo postavil. Potem pa pride na dan z vprašanjem, ki priča, kje daleč ji že stikajo misli: »Atek, atek, atek! Ko si bil še v povelju, ali so te takrat tudi že klicali ›atek‹?« in »Atek, kje si bil pa prej, preden si prišel k nam?« – ali pa: »Atek, atek! Ali žlica tudi umrčka?«

Najrajši pa izprašuje po vzrokih. Ves ljubi dan goni svoj »Zakaj?« in »Zakaj?« in ni igranja ji dajati odgovore. Vpraša te: »Zakaj se reče konju konj? Povej, atek!«

Zakaj? Pa ji odgovori! Celo v naučni slovník lahko prej pogledaš, pa ne boš vedel. Le kar sedi, dobiš trojko!

Odgovorim namesto tebe jaz, ki sem bolj vaje:

»Konju se zato reče konj, ker nima rogov. Če bi imel roge, bi se mu ne reklo konj, ampak koza. Tako je!«

S tem odgovorom je dekelce zadovoljno, dokaz, da ji je stvar zdaj jasna. Toda ima že novo vprašanje:

»Zakaj nima konj rogov? Povej, atek!«

Kdor ni vaje, bi omagal pri takem izpitu. Jaz sem vaje, jaz vem vse, kar je in kar ni, meni ni težak odgovor: »Konj nima rogov, ker jih ne more imeti. Kaj pa misliš! Če bi konj imel roge, ne bi bil konj, ampak koza.«

Nato moje dekelce globoko vzdihne in to pomeni, da jo je odgovor docela zadovoljil in je zdaj rešena iz težkih dvomov.

Drugače je zdrava. Najljubša jed so ji štruklji, teh se naje, da se ji ustavijo. Najljubša igrača pa ji je Milka, punčka dolga dve pedi. O božiču je bila stara eno leto, pa je še vedno cela, kar najbolje dokazuje, kako ljubeznivo z njo ravna njena mamica. Moje dekelce se ji namreč šteje za mamico; ima poleg Milke še več druge dece: Špelico, ki je stara že čez dve leti in je zelo trpežen otrok, narejen od glave do nog iz klobučevine; potem zamorca, ki je revček brez rok, premalo je nanje pazil in jih zasejal, kaj vemo kdaj in kje; in na belega medvedka ne smemo pozabiti, v trebuhu ima muziko. Tudi o tem medvedku pravi dekelce, da mu je mamica.

To je ona.

On pa je njen debelo poldrugo leto stari bratec. Tako je dolg kakor širok. Komaj leto dni star je že jedel fižol in solato, nemara se je baš ob tej piči tako zredil. Dobiva kočnike, zato je po enem licu vedno rdeč in cedi slino, cedi jih toliko, da mu nameravamo speljati pod brado žleb, da bi se mu odtekale brez škode za njegovo fasado. Laske ima svetle, na zelenkasto jim gre barva – o, če bi jih videl Rihard Jakopič! Poseben znak njegov pa so na kolenih

strgane nogavice, dasi dobiva vsako jutro cele. Govori vse, vendar po svoje, pri čemer daje prednost črkam t in p, medtem ko je njegova sestra za iste starosti oboževala črko k. Škatla je »tata«, krompir je »pompej«. Ljubi krepko govorico; svojemu začudenju daje duška z vzklikom »Tiš boži!« kar pomeni »Križ božji!« Kuharici pa, ki ima pri njej zavetje in potuho ponoči in podnevi, njej privošči prijazni ogovor: »uba duša«, to je »ljuba duša!« Niso mu priučene te in enake besede; naleze se jih in ne vemo kje in kdaj; so mu pač posebno všeč. Zakaj? – Zato!

Zakaj pa je njegova največja radost plezanje, radost in hkratu vir neprestanih opominov v besedi in dejanjih? Ona, njegova sestra, ni nikdar plezarila. On pa pleza! In kamne sila rad luča v vodo; ona jih ni. In za vlake se ona še pol toliko ni zanimala, kakor se zanima on.

Teka po sobi, dela »š-š-š« in je vlak in moramo v kraj bežati, da nas ne povozi. On osebno je vlak! Tako je bilo od kraja. Pa mu ni miroval duh, mislil je in računal, iskal je in je našel in na nečuten način izboljšal železniški promet: obrnil je pručico, sopihajoč jo drsal pred sabo, glej – vlak, do lasu podoben onemu v resnici! Pa še ni odnehal, dokler da se mu slednjič ni posrečilo in je rešil problem, kako biti vlak in pasažir oboje hkratu: zajaha pručico, poganja jo z nogami in dela »š-š-š« in cel Vintgar slin mu kipi po bradi navzdol. Vlak in pasažir hkrati! Genij!

Prišel je prijatelj in je videl presenetljivo to kombinacijo in je izjavil: »Škoda!« je rekel, »da je vojna in so odgodili podelitev Nobelove nagrade – tvoj fant je zrel zanjo.« In omenjam, da je ta prijatelj boljši gospod.

Stranka pod nami pošilja pošte gor zaradi ropota. Obžalujem, pomagati pa ne morem! Ali naj fantu zatrem duha, ko se mu tako lepo razvija? Kakšen bi bil oče! In sploh, zdaj je vojna ...!

Posebne simpatije goji moj mladi mož za Milko. Milka je tista gospodična, ki se ji moje dekelce šteje za mamico. Ko jo zagleda, vse drugo izpusti iz rok in jo milo kliče: »Mita, Mita! epa Mita!«, to je »lepa Milka!« poleg pa cepeta z debelima nogicama. Ali ta ljubav je nesrečna. Mala Milkina mamica je stroga in neusmiljena in z vikom in krikom in neizprosno mu brani svojo hčerko.

Ne toliko iz ozirov na krepost in dostojnost – saj naš fant ni tak – ampak ker se boji, in to ne brez vzrokov, da bi mu padla iz rok in se ubila; zakaj hčerke Milke glava je nežna, je iz porcelana. In nesrečnemu mlademu možu ne preostane drugega, nego da sede in plaka. O, če se udari, takrat se ne bo jokal. »Buc!« pravi, če zadene ob kak rob in to je pogostokrat, zakaj njegova uboga glavica je tako rekoč vsemu svetu napoti; »bumfati!« pa izjavlja, kadar pade. To je vse! Telesna boleost ga ne gane nič, prav nič in včasih mislim, ali ga ne bi dal, da se izučijo za fakirja. Srčna bol pa, tej ni kos; kar sede in se joka. In kadar se joka, vsakokrat sede kar skviška – ker le sede je človek lahko prav od srca žalosten, le sedečemu se vse telesne in duševne sile nemotene in neprikrajšane osredotočijo na žalost.

O slavnostnih prilikah nosi naš fant že hlače in se lahko reče, da jih nosi brez posebnih nezgod.

To sta torej naša dva in taka sta zdaj ob času vojne, in kakor sta nežne starosti, vojna ne hodi mimo, ne da bi je bila svesta.

2.

Vobče vojna dviga ugled vojaštva – pri naši deci ga ni dvignila. Ali zato nič misliti in resno svarim vsakogar, da kaj ne zine! Pri naši deci je že v miru igral vojak tako odlično vlogo, da sploh ne

more odličnejše, niti v sedanjih razmerah ne. Zato in samo zato se mu pri naši deci ugled ni dvignil.

Pri mojem dekelcu je bil soldat druga beseda, ki jo je sploh poznala; prva je bil knof – ta knof je istorija zase – druga pa soldat in za soldatom ni bilo dolgo nič, potem šele je prišel na vrsto ata. Moj fantek pa je znal prej salutirati kakor sedeti, in ko zagleda na cesti vojaka, ga že komandira: »Apap!« – kar je nemška beseda in se piše »Habt acht!«

Vojna je prinesla nekaj novega: ranjence. Prinesla jih je lepo število, vse časti vredno število. Kaj bi z njimi, da nimamo vlaka! Pa ga imamo in naš fant jih prevaža: zamorca, ki je zasejal roki, Gašperčka brez glave – izreden je junak, da navzlic resni poškodbi še sodeluje, kravo na treh nogah in raco brez koles, rjavega medvedka, ki sta mu iznohtani obe očesi – oh, kdo drugi mu jih je iznohtal kakor kruti sovrag! – Usmiljena roka mu je na mesto očesa prišla majhen okrogel gumb, da vsaj ni čisto slep, uboga žrtev! – Vsi so obvezani in jih je veselje gledati, fant pa je vlak in jih vozi »š-š-š«. Stranka pod nami se mi smili, ali ne morem ji pomagati: vojna je vojna!

Sestrica sodeluje. Ne gane sicer prsta, zato pa giblje jezik; vrhovno je vodstvo in ukazuje in kara, kriči v ubogi vlak, in tako se je zgodilo in ni v zlo šteti vlaku, da je izgubil glavo in zavozil v peč. Katastrofa! Prekucnil se je vlak, izjavil »buc!« in »bumfati!«, začuden se ozrl okoli in iz nosa mu je prilezla kri. Spričo krvi je vrhovno vodstvo, plaho moje dekelce, zagnalo neusmiljen jok, vlak, začuvši jok, se je prestrašil in se tudi pričel dreti, okrog so ležali nebogljenci ranjenci in gledalcu se je krčilo srce. Pa že je prihitela pomoč. Na kraju nesreče se je pojavila kuhinja. S hitrim pogledom je premotrila nezgodo, videla je fantka s krvavim noskom in so se

ji ulile solze. Z ljubko besedo ga je dvignila v naročje in ga odnesla ven na obvezovališče, za krilo se je držeč, ji je sledilo dekletce.

Jok je prenehal kot odrezan, pogoltnilo ga je zanimanje za nadaljnje dogodke. Z mokro ruto se je obrisal nos, hujše operacije, hvala božji previdnosti, ni bilo treba.

Pač pa je vestna preiskava spravila na dan buško na čelu; fantek je dobil prek glave lepo belo obvezo in zdaj je bil sam »anenc«, živ in pristen ranjenec, in radost in ponos sta bila velika.

Pa se je oglasila sestrice, da njej tudi obvezo. Zakaj kar ima on, mora ona tudi imeti; enaka pravica za oba! Torej njej tudi obvezo! Ali kuhinji je fant posebno blizu pri srcu, in ker si je domišljala, da je njegovi nezgodi krivo dekelce, je bila nanjo huda in ji je obvezo odrekla.

Otroci niso taki, da bi tiho požirali krivice, ampak se pritožijo, in pritožba je bila glasna in dolga in jok ni prej nehal, da je vmes posegla višja stopnja in globoko užaljeni pritožnici pomogla do pravice in ji obvezala glavo povrh še eno roko. Morala sta pa ostati vsak v svojem koncu, fant v kuhinji, punca v sobi pri mami, da ne bi tekma zaradi obvez razvnela novega zapletljaja. Zdaj sta bila oba srečna, in ko sta šla spat, nista dala, da bi ju razvezali. Vojni motivi v otroški igri.

Ali trkajo na vrata otroške sobe, skoz okno kukajo vanjo tudi že skrbi in nezgode iz spremstva nakazne vojne boginje.

Sel je splošen glas, da ne bo ne Miklavža ne Božička! – Zaradi težav v železniškem prometu, veste! Niti ni bilo izključeno, da pride oba sovražniku v pest in dragoceni njun plen tudi. Kako bi se jima godilo nesrečnikoma, ko bi sovražnik dognal, da dobavljata

vojno konterbando, vojaštvo in vojaški material in vsega v taki meri! Koliko je bilo ugibanja in izpraševanja, bojazni in upanja tiste dni in kako nemirne so bile noči! Trli smo orehe, pa je dekelce pobiralo luščine in jih skrbno spravljalo v škatlo. Čemu ji bodo? »Veš,« je odgovorila sirota, »če bo še vojna in ne bo drugih igrač, se bomo pa z luščinami igrali.« Tako so stale akcije.

No, stvar je potekla ugodno. Zazvončkal je in je prišel Miklavž, častitljiv mož v mašnem plašču, z dolgo belo brado in z zlato palico in se je obnesel in ni bil čisto nič podoben stricu Alojziju, še glas je imel malo drugačen. Mi, kar nas je velikih, smo bili tako zamaknjeni v nebeškega gosta in v njegov sijaj, da se niti brigali nismo za to; dekletce pa je imelo povsod svoje oči, in ko je dostojanstveno spet izginil, je rekla in povedala: »Miklavž ni bil nič ranjen.« Iz tega dejstva je sklepala, da se bo tudi Božiček srečno izmazal skozi nevarnosti in grozo vojne in prišel kakor druga leta, in se je izkazalo, da je sodila prav. Prišel je in da je prinesel fantu vojake, se razume; konja, boben in trobento je pa že imel.

Še nobeno leto nista tako zalegla Miklavž in Božiček kakor letos. Bog jima daj zdravje, dolgo življenje in po smrti sveti raj! Zakaj zdaj je vojna in so starši reveži; varčevati je treba, obračati bor in božjak in za igrače res ni denarja. To naša deca že upošteva. Tisočere ima želje, pa jih odlaga na konec vojne. »Kaj ne, ko bo konec vojne, mi boš kupil svinčnik?« in ko bo konec vojne, ji bo treba kupiti piškot, tak in tak, posebne vrste, ki se jih ne dobi povsod in stane dva vinarja, in Milki lasnice in fantu žogo in še to in ono; pa nista nič sitna, dekelce in fant, in vdano čakata, da se vojna konča. Od miru si pa obetata nezaslišan dvig svojega gospodarstva in blaginje, zato hrepenita po onem blaženem času.

Nekaj me skrbi. Moje dekelce, kakor je majhno, že skuša dejansko posegati v potek vojne. Sleherni večer priporoča ljubemu Bogu, da bi stric Tone in stric Adolf zdrava prišla iz vojne. Zdaj – ali ni tako prizadevanje civilnih oseb, naj so tudi dečjih let, morebiti zoper vojno pravo? Časi so čudni, hitro nastanejo sitnosti in pota.

Tak otrok bi lahko spravil človeka v čudne zadrege. Zadnjič se mi je drla, ko ji je kuharica iz prvega nadstropja natrobezljala, da ji bratca vzemo v vojake. Drla se je po stopnicah gor in se pridrla v stanovanje. Kaj si naj mislijo ljudje! – Rekel sem: »Ljuba moja hčerka, ni prav, da se dereš! Nasprotno, ponos naj ti širi domoljubne prsi, da imaš bratca, ki bo z bridkim orožjem v roki junaški se postavil v bran naši ljubi očetnjavi. Sploh,« sem rekel, »ga niti ne marajo; kaj naj počno z njim, saj si niti hlačk še ne zna sam ravnati!«

Tako sem jo tolažil, pa se je le drla. Solze, debele kakor vinske jagode, so se ji usipale po okroglih licih dol proti ustom, kjer jih je spretno prestrezala z jezičkom. In ko se je drla ona, se je pričel še on. Ne iz strahu pred vojaščino, pardon! ampak imata tako navado, če se dere eden, misli drugi, da se tudi mora. Ljudje pa so zlobni in bi hitro kaj obrnili. Drla sta se, dokler nista dobila vsak svoj sladkorček. Ne prepričaš ju ne, podkupiš ju pa lahko, takšen je svet!

Moje dekelce je plaho, ponoči jo preganjajo hude sanje. Sanja se ji rado o levu in na podlagi vsakokratnega leva stoka in veka in zahteva iz svoje posteljice k mami. Imel sem dvome, zato sem jo izprašal, ali je sploh že kdaj videla leva. Pritrdila je, da ga je. To mi je bilo novo in sem jo vprašal, kje in kdaj ga je videla. Mi je koj odgovorila, da v sanjah. Ta pot vodi naokoli, sem si rekel, po tej poti ne pridem naprej. Vprašal sem jo torej, ali ji je lev kaj naredil.

Ona, da je bil siten. Siten ji je bil vkupen izraz za vso malopridnost tega sveta, od otroške nagajivosti do krvoločnosti tigra. Gledam na pametno vzgojo svoje dece, da se mi preveč ne razvadi, pa sem izjavil: »Lev še ni nobenega otroka ugriznil, ki pridno spi. Ne boš mi lazila iz svoje postelje!« – Ali drugo noč je imela še hujše sanje, sanjalo se ji je kar o dveh levih, bela sta bila in tako sitna, da sta kar pihala, in sta imela prečudno lastnost, da je njuna oblast ob mamini postelji prenehala. In tretjo noč je kar na lepem in brez levov prilezla k materi, češ sanjalo se ji ni, pa bi se ji bilo skoraj, in je že vnaprej pobila moje ugovore s pripomnjo: »Atek, ali ne bi bila neumna, če bi leva čakala?«

Plaha je torej in pazimo, da se ne bi še bolj begala; zato je vse, kar vpričo nje govorimo, pod strogo cenzuro, zlasti vojne grozote, te so sploh zatrte. Vendar marsikaj ve; imeti mora posebne skrite vire, kjer črpa svoje znanje.

Imenoval sem proti ženi Galicijo in kje stoje armade, gola krapjepisna imena, torej nič spotakljivega. Pa se oglasi naša punčka: »V Galiciji je kolera. Kolera je hujša kakor lumatizem. Jaz imam rajši lumatizem kakor kolero. Kaj pa ti, atek?«

Nikdar ji nisem pravil o koleri vobče, kaj šele, da je v Galiciji. Niti ne o revmatizmu in ga tudi nihče nima pri naši hiši. Bog ve, kje je to pobrala? Morebiti je v kuhinji ujela kako besedo ali na stopnicah ali celo na dvorišču, kjer vedežuje stara Mica, ki obeta Antikrista, rojenega iz očeta Turka in matere Židinje, potem šele da bo vojne konec.

Stvar me je zanimala in sem vprašal punčko, če ve še kake novice, pa mi je razodela, da ve o Rusih. Sem jo vprašal, kaj, in mi je rekla, da so jih ujeli in jih prodajajo v štacuni. Globoko je vzdihnila in mi še to razodela, da pravijo nekateri, da bo vojne kmalu konec, drugi pa, da ne. Bog ve, odkod ima to globoko modrost! Zaupljivo

je uprla vame svoje verne oči, stisnila se mi je med kolena in me vprašala: »Atek, atek, kaj ne, vojna nas ne bo pregnala?«

Pa ji je prežala v očeh resnična skrb, plahi moji srnici. Ali sploh ve, kaj je vojska? Ali ji ni vojska le zver, sitna kakor volk in lev?

Vedela je!«V vojski streljajo. Atek, atek, ali nas ne bodo ustrelili? Kaj ne, atek, rajši koj umremo, kakor da nas postrelijo.«

Tako je torej njeno stališče: vojne se boji, smrti ne. Smrt zanjo sploh nima groze. Nedavno sem ji pravil bajko o medvedu, ki je služil puščavnika in mu zvesto branil muhe. Puščavnik je zaspal in mu je sitna muha sedla na nos. Zvesti medved šapne po njej in je udaril s tako silo, da ni le muhe ubil, ampak tudi dobrega puščavnika. Povedal sem ji to bajko, ker se je zgodilo, da je iz same ljubezni skoraj zadavila bratca, objemši ga. In ker mora imeti povest moralno, sem še dodal, kako je bil medved potem brez gospodarja in ni imel nikogar, da bi mu dajal papice in pupice in je revež poginil od gladu in žeje. Malo je preudarila, ne dolgo, in mi je rekla: »Na, zdaj sta pa oba v nebesih, saj v nebesih je tako bolje kakor tukaj.« Pa je šla morala k vrabcu. Smrti se torej ne boji, pač pa jo je strah vojne kakor zlih sanj. V srce se mi je zasmilila, revica, pobožal sem jo po glavi, po njenih treh kitah, tako so dolge kakor mišji repki, in sem jo potolažil: »Nič se ne boj, moja hčerka, vojna nam ne bo nič prizadejala, saj ji tudi mi nismo nič storili.«

Premikala je tiho ustnice, v duhu je ponavljala moje besede. Potem se je nemara spomnila bogastva, ki se ji obeta po sklenjenem miru, in je vprašala vprašanje, ki je na jeziku milijonom in v srcu vseh: »Atek, atek, povej, ali bo kmalu konec vojne?«

Vojni konec prerokovati je kočljiva reč; dosedaj so se urezali še vsi preroki, od ciganke počenši navzgor pod vrh. Zato sem bil previden v besedah in sem rekel:

»Ljubo moje dete, vojne bo takrat konec, kadar bo hotel ljubi Bog, ne prej, ne poznej.«

Zopet je premikala ustnice in ponavljala moje besede, zamislila se je, me resno pogledala in ne brez strahu, in sem vedel: Zdajle utegnemo zopet kaj doživeti.

Pa je rekla: »Veš, atek, če boš tako govoril, te bodo še zaprli.«

I no, menda ne! –

3.

Potem je tako nanese, da smo si sredi bojnih operacij omislili še enega malčka.

Časi so resni in pravijo, da je dolžnost slehernega državljana, ki ne stoji na bojnem polju, da špartanski živeč čimbolj krči svoj potrošek in tako doma ustvarja možnost, da oni tam zunaj, junaki krvi in groze, mučeniki gladu in mraza, vzdrže in vztrajajo. Vse to je res in vemo ter bi bili nabavo malčka tudi odgodili na ugodnejša vremena po vojni, ali razmere so bile take, da smo bili zastran njega že pred vojno v besedi in človek nerad razdira kupčije. Pa tudi moje dekelce ni dalo več miru in je priganjalo, da ji moramo kupiti sestrico. Sestrico in ne bratca, zakaj bratca ji lahko vzemo, da ga vtaknejo v vojsko. Pravzaprav je hotela imeti takoj dve, menda ker je čula, da se ljudje zdaj v vojnem času z vsem zalagajo kar na debelo. In še zagrozila je, če ne kupi mama, bo pa sama kupila. Sva pa rekla z ženo, naj bo in bo že Bog dal, in smo navzlic vojni kupili dete, čisto majhno dete, in je bil fantek, ker so punčke baš pošle, kakor je pošlo še marsikaj drugega.

Malo sva se bala, kaj poreče najstarejša, ko ne dobi sestrice, ampak bratca. Pa je bila kar zadovoljna; poljubila mu je obe rokci in na vprašanje, kakšno naj mu damo ime, je izjavila: »Luka, ki čez planke kuka.« Sam Bog ve, kje je spet to ujela.

Tudi naš fant je ljubeznivo sprejel novega bratca. Takoj mu je prinesel darila: eno copato in majhen glinast vrček in pri vrčku ni pozabil dostaviti svarila, ki ga sam večkrat sliši: »To se ubije!« Začel mu je peti lepo pesem »Tadam, tadam ...«, ki se v odrasli slovenščini glasi tako:

*»Stradam, stradam,
ko pošto peljam.
Krompir sem pojedel,
še repčco imam.«*

Pa jo je v sredi prekinil zaradi presenetljivega razkritja, ki ga je tisti hip storil: »Mali b'atec 'ma glavo!« Hitel ga je grabiti zanjo in ni bilo konca občudovanja in slavnost je bila velikanska, le za roke ga je bilo treba ves čas držati.

One dni se je vojna umaknila v ozadje. V ospredje zanimanja so stopile osebne vesti: ali je fantek dobro spančkal, kakšen mu je tek in kaj dela njegov trebušček. Okoli njegove male košarice – obšita je z modrim blagom, nad njo se spenja strehica iz bele tančice – okoli te košarice se nam zdaj suče svet, in ni boljše tolažbe v teh mrkih dneh sovraštva, krvi in bede nego pogled v nebeški mir na nežnem licu našega malega.

Teko dnevi in bratcu in sestrici ni ljubezen do njunega najnovejšega sorojenca še kar nič splahnela.

Sestrica ga hodi zibat in mu poleg prepeva:

*»Ajčka, tutajčka,
nas fantek nagajčka.
Marija zibala, je pela lepo:
Ajčka, tutajčka ...«*

in se ji ne mudi nikamor proč.

Bratec pa mu donaša igrače: zamorca brez rok, Gašperčka brez glave, raco brez koles, in če izmakne v kuhinji kak krompir ali kako ponev, vse bi mu znosil in natrosil v posteljico in vsak hip mu je pripravljen delati »gladežpumpež« po mehkem, belem obrazku, komaj ga vračamo stran.

Ima vendar dobro srce moj fantek, čeprav je divjak in me je bil zadnjič resno užalil. Sila rad odpira peč in brska po pepelu. Oni dan je bila spet vsa soba nasmetena s pepelom. Vzel sem ga v roke. »Cigan,« sem rekel, »priznaj, kdo je odprl peč, kdo je nasvinjal sobo!«

Pa se mi je nasmejal s tistimi širokimi zobki in odgovoril: »Mali b'atec 'dil,« – da je mali bratec to naredil.

To pa je bila po mojem trdnem prepričanju laž. Videl sicer nisem in zato ne morem priseči, kdo je odprl peč in kdo je trosil pepel. Ali mali bratec ni bil oni in ni mogel biti, ker je ajčal v svojem povoju in se ni ganil iz njega in če bi se bil, bi ga bil gotovo kdo zapazil. Niti ni verjetno, da bi odpiral peč in trosil pepel.

Resnično sem bil užaljen, kajti potemtakem ne morem drugače misliti, nego da moj fant laže. Povedal sem mu svoje mnenje, da je še premlad, da bi lagal, in da bova drugič zaplesala. Pa se je koj kesal, izjavil je, da sem njegovo »ubo piše«, ljubo pišče namreč, in me vprašal, če ga imam kaj rad.

Tako živimo in vojna gre svojo pot, samozavestna, neizprosna, neuklonjena in ji še od daleč ni videti kraja. Moji plahi hčerki, siroti majceni, se je že sanjalo, da je z mamico bežala daleč tja po snegu, »ker je prišel Rus mimo, je bil siten, je streljal.« Nikdar se nismo pri nas o čem takem menili! In zadnjič so ji kar na lepem prišle solze v oči – »zaradi vojne«, je rekla – kako in zakaj pa, se ni dalo dognati, nemara sama ni vedela ... Ali je moralo vse to priti? Morja krvi, morja solza, vihre joka in vzdihov, kdo vas je kriv, kaj vas je krivo?

Vzel sem fanta na koleno, tega ki leze v drugo leto; težak je za svojo starost in debel je kakor polh, čeprav prepeva »Tadam, tadam« – da bi ne bilo nikdar res, kar poješ! Pritisnil sem ga k sebi, strogo sem mu pogledal v oči in ga rahlo potresal za rame: »Nikdo ne ve, pa mi ti povej, mladi mož: Kdo je kriv vojni, ali ta država ali ta, ali celo pregrešna ženska moda, kakor je za božič stalo v časopisu? Kdo, vprašam, kdo?«

Pa mi je cigan gladko odgovoril: »Mali b'atec 'dil.«

Nak, to pa ni res! Če za pepel ne bi prisegel, za to pa koj dvajstokrat zapored: nak, ta ni kriv vojne, ta že ne!

V svojem povojcu leži in se smeja. Štirinajst dni je bilo staro in že se je smejčalo! Počasi nategne usteca, od ustec mu zleti smeh v očesi in na nasek, naguba nasek, zamiži, odpre usteca in se zasmeji: e – čisto kratko in rahlo: e. Gospa Jeretina, ki nam dobavlja deco, pravi, da še ni videla kaj takega; pred enim mesecem se otroci ne smeje, ta se pa, jedva star štirinajst dni. In kako rad se smeja: komaj ga človek pogleda, že se zareži, naš majceni dobrovoljček. Ta da bi bil kriv vojne? – že spet se smeja! Kdor bi ga videl – če je božji – bi odložil orožje! Smejča se – naj nam bo v dobro znamenje za mir, za srečen mir, pravičen, večni mir!

II. Aprovizacija ali Red vlada svet

Aprovizacija tudi v mirnih časih ni, da bi jo zaničeval: marsikak domačin najde pri njej službe in kruha. Tem večjega pomena pa je v izrednih časih pomanjkanja. Kajti ...

Imam prijatelja, ki je, skoraj bi rekel, govornik. Ta začenja vsak važnejši stavek s »kajti«. Kajti nobena stvar pod milim nebom, pravi, ne zdrami pozornosti občinstva tako kakor »kajti« v začetku stavka in marsikatero pravdo, pravi, mu je dobil »kajti« in nihče drugi.

Tem večjega torej pomena, sem rekel, je v časih vojne. Kajti svet je tako uravnan, da kruh najbolj diši takrat, kadar ga ni. In ne samo kruh. Poznam uglednega dvornega svetnika; ko je navihlan trgovec raznesel vznemirljivo govorico, da bo zmanjkalo rožičev in sladkih koreninic, je šel ugledni dvorni svetnik in je letal okoli štacun in mu ni odleglo prej, da je imel od obojega po pet kil. Že šestdeset let ni bil pokusil ne rožičev ne sladkih koreninic – zlata leta mladosti, kje ste! – zdaj pa, ko so baje pohajale, ga je zgrabila skrb in mu ni dala miru: kaj, če jih ne bo!

Kajti glad ne prihaja zgolj iz želodca, ampak tudi iz globine duše in vse omizje pri »Beli raci« in ne zgolj to omizje, tudi ostali kulturni svet, vsi kolnejo, da niso nikdar imeli tako nesrečno blaženega teka kakor baš sedaj, ko bi bil spričo krvavo krute draginje pravzaprav pošten želodčni katar edina zanesljiva podlaga gospodarskemu ravnoesju.

Skratka, zdaj so časi, da imajo pri aprovizaciji bolj nego kdaj vse roke polne dela in ne samo roke, dela imajo tudi glave. Kajti

treba je podrobne določitve, razdelitve in razvrstitve opravil, vestne kontrole in pozornega nadzorstva, da ob ogromnem obsegu poslovanja ne pride kaj navzkriž in se ne zgodi, da namesto zdroba, ki si ga naročil ti za svojo družinico, ne dobi stara teta tvojega soseda pol prekajene svinjske glave.

To niso majhne stvari, in če bi se gospodom, ki so pri aprovizaciji, zbledlo, nikdo jim ne bi štel v zlo, nikdo!

Tiste dni se je pripetilo, da se je mojemu ljubljenemu sinu Radivoju Hrabroslavu Mohamedu, kratko imenovanemu Muha, v osmem mesecu njegove starosti pojavil v zgornjih čeljustih zobček. Bil je čisto majhen zobček, vendar sem mislil in sem poslal po doktorja Herodeža, ki imam vanj polno zaupanje, da pove, kako stališče zavzame on kot zdravnik in specialist nasproti temu pojavu.

Prišel je. Ponudil mi je v pozdrav mezinec in izjavil, da ni več prijazno življenje, ko po gostilnah groze, da skoro docela zmanjka piva; slabše že itak prihaja od dne do dne. Kar se pa tiče zobka, je rekel, da je najbolje, ako se vdam in ga smatram za dejstvo. Svet se ne bo podrl, je rekel. Niti ne kaže ukrepati kaj daljnosežnega, kvečjemu če polagoma pričnemo dajati malemu čuku še kaj druge hrane poleg mleka.

»Velja!« sem dejal. – »Toda kaj?«

Pa mi je razložil in utemeljil, da koj od kraja kislih kumaric ali slanika baš ne bi priporočal v ta namen, pač pa lahko poskusimo z mehko kuhanim jajčkom. – Doktor Herodež je več zdravnik in ga vsakomur z lahko vestjo priporočam.

Moja žena nima časa. Sploh jo le redkokdaj vidim, ker je ves dan zdoma in se obira okoli mokaarjev, da doseže svoj delež moke, ako ga doseže.

Sel sem torej sam na trg. Trg se je že praznil, vendar mi je bila sreča mila in sem naletel na žensko bitje, ki je baš skrivalo jajca pod solato.

»Ženska,« – sem jo ogovoril, »tako in tako – ako me ljubite, prodajte mi eno jajce!«

Pogledala me je postrani, ozrla se in mi dala jajce, ne preveliko, ne premajhno, navadno kurje jajce domačega pridelka. Zahtevala je zanj šestnajst vinarjev.

»Boga se bojte tam zgoraj!« sem jo zavrnil. »Oblast je določila najvišjo ceno in ta znaša le štirinajst vinarjev. Odstopite od svoje pregrešne zahteve! Sicer gorje in grem po policaja!«

»Tako?« je rekla. »Po policaja? Pa policaja skuhajte v mehko!«

Ni se mi zdel stvaren ta nasvet in me je zanimalo, kaj poreče stražnik. Pa ko sem ga našel in pripeljal pred branjevko, je že ni bilo več in je stvar ostala nerešena in sem prišel domov praznih rok.

»Buča!« je rekla žena, ki me jako ljubi. »Mar bi bil primaknil ona dva vinarja – čas je tudi denar! Jajc zdaj sploh ne dobiš na trgu in če bi krono ponudil za vsako in kraljestvo.« Vrgla je žlico iz rok in zopet bežala v vrsto pred mokařja.

Ženske so ženske, ne vidijo preko svojega gnezda in ne vedo, kaj so oziri na skupno korist, da nam more le stroga doslednost in vztrajnost pomagati, da prebijemo te čase.

Prebijemo jih pa. Brez skrbi, da jih prebijemo, ko nam stoji ob strani aprovizacija.

Pokril sem se s cilindrom in šel in stopil pred aprovizacijo, zastopano po njenem predsedniku.

»Velerodni gospod predsednik,« sem rekel, »oprostite, da sem na svetu, jaz sem ta in ta, tako in tako. Po volji Višjega se je zgodilo,

da je dobil moj ljubljeni sin Radivoj Hrabroslav Mohamed, kratko imenovan Muha, zob, prav majhen zobček. Ni se bati, da se zaradi tega podere svet, vendar mi je v širših krogih čislani veščak doktor Herodež nasvetoval, da bi dajal ljubljenemu svojemu sinu poleg mleka še kaj druge hrane; od kraja pač ne baš kislih kumaric in slanika, lahko pa v mehko kuhan jajček. Pripravljen resničnost te okoliščnosti potrditi s prisego in sklicujoč se na neomadeževanost svojega dosedanjega življenja, se drznem vdano prositi: Slavna aprovizacijska zadruga mi blagovoli proti primernemu plačilu nakloniti iz častitih svojih zalog eno jajce in obljubljam, da se bom te milosti vsikdar vrednega izkazal z vztrajno zanesljivostjo in neomahljivo lepim vedenjem.«

Gospod predsednik me je blagohotno potrepljal po rami. »Dobro, dobro, prijatelj! Ne eno, dve dobite, ker ste bili vedno naš.« Napisal je listek in mi ga dal. »Tako in Bog vas spremljaj na vaših potih!«

Lepo sva se razločila in z nakazilom v rokah nisem odlašal. Hitel sem v aprovizacijsko pisarno, da plačam ceno in dvignem blago.

Poslovala je ondu krasotica. Kislo se je smehljala in se ni smehljala iz kakršnih koli posebnih vzrokov, ampak zato, ker je imela tak obraz. Toda to sem spoznal šele v teku časa, ko sem čakal, da pridem na vrsto. Kajti bilo jih je petinštirideset pred mano, pa še so prihajali. Ni trajalo dve uri, že sem stal pred krasotico in ji gledal iz oči v oči.

Srce mi je glasno utripalo. Poklonivši se sem ji pomolil listek z nakazilom. Kako nežna je bila njena bela roka, ki jo je z nepopisljivo ljubkostjo iztegala, da ga vzame – o, dotakniti se te bele roke in umreti! – Ta čas pa je bila ura dvanajst, krasotica se je kislo

nasmehljala, toda, kakor rečeno, v kislubi njenega smehljaja ni bilo osebne osti, in je izjavila: »Jutri! Danes je prepozno!«

Red vlada svet! Nemo sem se priporočil s tiho nado v srcu, da se skoraj vidiva ob ugodnejših okolnostih.

Drugo jutro sem se požuril, da sem bil med prvimi, in ni bila odveč moja brižnost, kajti občinstva se je trlo. Tako pa sem dospel še pravi čas pred krasotico in sva bila že stara znanca.

»Gospodična,« sem se opravičil, »ne mislite o meni, da sem prišel v te prostore brez rokava in brez kravate! Ne bi se drznil stopiti takšen pred vaše obličje, toda gneča mi je vzela oboje. Tu je nakazilo, tu denar. Doma imam ljubljenega sinčka, vojno dete, ki koprni, da bo deležen v mehko kuhanega jajčka. Ako me ljubite ...«

»Oh,« se je začudila, »jajce? Kaj pa mislite o meni! Jaz imam vendar zdrob. Zastran jajc se morate oglasiti onstran veže!« Majala je glavo in se ni mogla načuditi.

Prosil sem odpuščanja, da sem na svetu; nisem vedel, napisano ni nikjer ...

Se se ni pomirila: Oh, ona pa jajca! Kako more olikan človek kaj takega misliti!

Sramoval sem se in hitel, da se izgubim. Se sem hotel pokukati v sobo onstran veže, toda nisem mogel niti odpreti vrat, toliko je bilo notri strank. Računal sem in preudaril, da je najbolje, ako pustim danes nadaljnje poizkuse.

Sklenil sem pa in storil, da sem sledeče jutro stal že ob šestih pri durih, in ko sem jih odprl, sem vstopil prvi in res, šlo je gladko in sem takoj opravil. Ondu je bila druga gospodična, zelo prijazna in prav nič visoka navzlic svoji važni službi. Blagohotno je sprejela in vknjižila denar, mi dala pobotnico in niti ni štedila s poukom, kod

je skladišče; tja naj uravnam korake, da izročim listini, nakazilo namreč in pobotnico, in dobim in prevzamem blago.

Zahvalil sem jo in blagoslovil. Nikdar je ne pozabim, in če bi živel dvajset let preko smrti.

Veter sladkih nad mi je napenjal jadra in hitro in brez nezgode me je nesel čolnič življenja pred skladišče. Tam je bilo zbranih blizu petdeset ljudi in so bile izvečina ženske, tako rekoč dame, in je bilo gorko med njimi, dasi je tisto jutro zmrzovalo.

Koliko časa smo čakali, ne morem natanko povedati, ker sem pri tisti priliki pogrešil uro. Čakali pa smo, da se je slednjič prikazala izza vogala častitljiva osebnost s kapo in gorjačo. Bila je očitno ozlovoljena in ji je bila zla volja brez ozira na druge vzroke povsem upravičena že po nedopustno zanikrni kakovosti okrepčila, ki je dehtelo od nje; in nam je osebnost stavila dve vprašanji: Prvič: Ali hočemo s silo vdreti vrata? – Drugič: Ali smo ljudje ali zverine?

Zavest krivde nas je tlačila, pobiti smo molčali. Ali nevolja oblasti boli – nagle smrti nas varuj, Gospod, in nevolje oblasti! – in da odvrnem hujše gorje, sem se osmelil in izpregovoril: Ne tajimo, sem rekel, svoje nerodnosti; toda ko smo grešili, grešili nismo iz zlobe, ampak iz nevednosti. Če ne po pravici, vsaj po milosti naj nam ne umakne svoje naklonjenosti.

Častita osebnost je dvignila roko z gorjačo in mi vzela besedo. Izjavila je, da zdaj ona govori.

Napeto smo poslušali, kaj bo in kako se nam odloči usoda.

Častita osebnost si je s pestjo obrisala brke, oči in nos in potem razodela, da lahko kar gremo, zakaj uradovalo se danes ne bo prej nego ob štirih in ne dalj nego do petih.

Red vlada svet. Pokorili smo se in tiho odšli. Ob štirih pa smo se vrnili in ko smo bili vsi zbrani, je zopet prirenčalo okoli vogala

in je bila oblast. Zmajala je častitljivo glavo in nas vprašala, čemu smo pravzaprav prišli, ko danes sploh ni jajc. Spogledali smo se. Nikdo ni vedel, kaj bi. Polni zaupanja pa so drugi vame upirali oči, jaz naj jim pomagam.

Nisem mogel odreči. Prosil sem najprej oblast, da ji smem prižgati smotko.

Ogorčeno je odklonila ogenj, smotko pa je sprejela. Polovico je odgriznila, ostanek porinila v žep. Pogled se ji je počasi ublažil.

Zdaj sem ji položil pred noge vdano vprašanje, ali in kdaj bi smeli zopet priti.

Skomignila je z ramami. »Ha! morebiti dobimo jajca jutri, morebiti čez štirinajst dni ...«

»Kod in kako bi lahko to izvedeli, da ne bomo po nepotrebnem komurkoli v napotje in pohujšanje?«

Poučila nas je, da ona ni Bog in niti ne vsegavedoča. Genila jo je pa naša nebogljenost in nam je namignila, da je včasih med šesto in sedmo zjutraj tista ura, ko dele strankam blago iz skladišča.

Pokimala je, obrnila nam hrbet in nas milostno odslovila. –

Naše geslo je: »Vztrajati!« – pa sem vztrajal. Dan za dnem sem prihajal rano v jutro pred skladišče in čakal do večera; kosilo sem si jemal s sabo v papirju, da se mi ne pripeti, da zamudim pravi trenutek in bi me bridki očitki preganjali vse žive dni.

Bilo je osmi dan, ko je mimo prineslo tovariša Kopitarja. Ustavil se je, ogledaval me od vseh strani in se začudil, ali sem še živ. Iščejo me namreč, ker sem kar izostal iz urada in nisem poslal nobene vesti.

Glej jih! Mar sem izostal iz zanikrnosti, mar iz lenobe? Ampak treba je vztrajati – to naj sporoči šefu, sem ga naprosil. – Vztrajnost je porok uspeha.

V uspeh sem trdno zaupal. In mi je res prišel tako blizu, da sem ga skoraj prijel. Kajti jajca so dospela. Sam sem jih videl na tele svoje oči, vablivo so se mi smejala, že sem molil roko – pa so me zadnji hip zavrnil in spoznali, da je moja nakaznica stara že nad mesec dni, sirota pa tega nisem vedel niti ni bilo nikoder napisano.

Red vlada svet! Pokril sem se s cilindrom in zopet šel in stopil pred gospoda predsednika.

»O,« me je pozdravil, »saj midva se že poznavata! Vi ste mož zaradi drv.«

»Ne,« sem odgovoril, »oprostite, da sem na svetu! Potreben bi bil pač tudi drv, toda ne upam se zanje poganjati, dokler uspešno ne uredim zadeve zastran jajc. Žena namreč nima časa, ker se obira okrog moke.« In sem ga spomnil, da imam ljubljene sinčka, devet mesecev starega itd. itd. itd., skratka, da je naklonjeno mi nakazilo že preteklo.

»Izborni,« je rekel, »tu imate drugo. Kadar bi si pa želeli drv – brez skrbi, ne stane več nego besedo, da dobite nakazilo.«

Potem so tekli dnevi in dnevi, vse je bilo v redu, le jajc ni bilo. Kmetovalci so trdili, da se zde kuram cene prenizke in ne marajo leči, dokler se njihovim proizvodom ne zviša tarifa. Kmetovalci so pošteni ljudje in ne lažejo, razen če imajo vzroke. Pa kakorkoli – konec koncev je neumorno prizadevanje aprovizacije vendarle doseglo in dobilo zaželeno blago; moji vztrajnosti pa se je posrečilo mimo vseh zaprek zmagoslavno se priobriti zopet tik do jajc. In sem mislil, da jih že imam. Pa jim je baš oni dan poskočila cena za dva vinarja in sem moral najprej nazaj k prijazni gospodični, da doplačam primanjkljaj, pa je nisem koj našel, ker se je bila preselila v druge prostore. In ko so me pošiljali po stopnicah gor in dol, iz

ene hiše v drugo, in ko je bilo to opravljeno in sem prišel truden in zbit, raztrgan in povaljan zopet na vrsto, jajc ni bilo več.

O, kaj mi je hotela tolažba, da se spričo ugodnejše cene zdaj kure bolj žurijo in je pričakovati bližnji teden nove pošiljatve! Mar naj tolažbo skuham v mehko?

Došlo pa je od šefa priporočeno pismo: Ako me ne bo pri tej priči v pisarno in ako s tehtnimi razlogi ne opravičim svoje odsotnosti, naj si samemu pripišem posledice!

Bil sem pri kraju. Ali očitati si nimam ničesar; kar je bilo v mojih močeh, sem storil, višji sili pa se moram ukloniti.

Za slovo sem šel, da se zadnjikrat poklonim predsedstvu aprovizacije in mu razložim svoje izkušnje.

Gospod se je zavzel: »Glejte! Pa ne, da ste že dobili drva?«

Pogrelo me je, kaj mi hoče z drvmi. »Ne,« sem rekel, »za drva se sploh nisem potegoval. Ampak imam vojno dete, ljubljene sina, Radivoj Hrabroslav Mohamed mu je ime, kratko ga kličemo Muha, ki mu je nepreračunljiva modrost neba naklonila zobček ...«

»Nobene besede več!« me je prekinil. »Že vem, vi želite kislih kumaric in slanikov ...«

»Ne! Slo je za jajca ...«

»Res je, za jajca! – Takoj, kolikor jih le hočete.« In je sedel za pisalno mizo.

Ustavil sem ga. »Nikar! Opravi sem devetindevetdeset potov, zamudil petsto in– zdaj sem sit.«

»O,« je vzkliknil in mi tresel roko, »vi se nam laskate, hvala vam! Saj izpolnjujemo zgolj svojo dolžnost, ko delujemo, in ne pričakujemo hvaležnosti. Vendar nam dobro de priznanje. Siti ste! Vi ste siti! Točneje in kraje niste mogli označiti uspešnosti naših

prizadevanj. Siti ste! – to je baš naše geslo, naš cilj. Kako me veseli!
– In zdaj, prijatelj, kaj ne, zdaj pa še nakazilo za drva?«

Držal me je za gumb na suknji, pa sem se mu s sunkom iztrgal, da mu je gumb ostal med prsti, in sem jadrno bežal po stopnicah in vežah in okoli hiše za vogal. Se drva! – Ali naj res izgubim službo?

Hudo mi je bilo zgolj zaradi ljubljenega sinčka. Pa me je potolažila žena. »Odkar si na lovu za jajci,« je rekla, »so pretekli že štirje meseci; med tem je dobil najin fantek k prvemu zobčku še pet drugih. Junak je in kleplje že koruzo, fižol in kislo zelje. – Bog ga nama ohrani!«

III. Tenda Lala

Imam prijatelja in je moj prijatelj Ivan Ivanovič Selan pristna ljubljanska srajca, dasi je bil svoj čas ruski uradnik. Vrag vedi, kaj ga je bilo v mladih letih še dijaka tja zaneslo med Moskale. Ali je v napačen vlak sedel ali kali. Potem je ostal kar tam; nemara ni imel dovolj rude za voznino nazaj ... Ruski policiji se je videl sumljiv, pa so ga vzeli v svojo službo. Tako je bilo prišlo, da je postal prijatelj Ivan Ivanovič Selan policijski činovnik dvoglavega ruskega orla. Ko so mu pa potekla leta in je dozorel za pokoj, je hitel, da se je s svojo družinico brž vrnil v Ljubljano, zakaj slovensko srce mu navzlic silni daljavi ni nikdar pozabilo domorodnega cvička.

Je pa Ivan Ivanovič častivreden gospod. Zlasti skrajno verodostojen. Hlini sicer lase na glavi, to je res, ki jih nima. Ali sicer bi se ne zlagal za ves svet. Razen kadar se zmoti. Zmoti se pa lahko vsakdo.

No in izza časa, ko je Ivan Ivanovič še služboval ondu v neki južni guberniji – ime sem pozabil, rasto pa tam fige na drevesih, je rekel, in ne kakor pri nas sredi cestnega prahu – nam je povedal tole:

»E,« je rekel in je potegnil ta svoj »e«, kakor krojač potegne nit, »e, bili so čudni časi. Kamor si stopil – čof, veleizdaja! Sprej veleizdaja, vzad veleizdaja, skratka: dela čez glavo, komaj za papirosko si imel časa, da si jo zvil – uspeha pa nič! Kar smo zgrabili, vse se nam je takole pocedilo in izgubilo med prsti in ni kaj ostalo v roki kakor malo smradu.

Naši višji gospodje, e, hudi, da so kar piskali. Delili so nam nosove, pa kaj mi pomaga nos, dokler nisem Bog in kos iz praznega ništrca ustvariti veleizdajo.

Prišel nam je v pomoč regiment detektivov iz vseh kotov svete Rusije. Toliko je bilo tega cveta, da drug drugega niso poznali. In se je primerilo, bratci moji, da je v svoji gorečnosti detektiv aretirал detektiva, ker je nosil kravato prepovedane barve, in ju je šele policijski poročnik seznanil drugega z drugim in pojasnil kravato kot policijski pripomoček in državno inventarično last.

Tako je bilo in policijskega psa smo dobili. Sufti mu je bilo ime, nabavili smo si ga iz inozemstva in milijon je imel bolha. One dni je izhajal v našem mestu list, Novaja Gazeta se je imenoval in je bil v hudo spotiko pošteno mislečemu ljudstvu. Zakaj prinašal je pekoče satire na našo upravo. Pravim vam, bral si jih in si rezgetal od smeha in bi bil počil od grohota, da si smel in da nisi policijski činovnik, zavezan biti ogorčen. Bilo je pa tako pisano, kakor da se vse skupaj ne godi pri nas, marveč v sosednji državi in da tjakaj meri satira. In je bil velik škandal, da Novi Gazeti niti nismo mogli do živega spričo njenega hinavstva. Radi bi bili zvedeli vsaj pisuna, potem bi nam ga že prinesla kaka prilika med škripce, ako ne za to stvar, pa za drugo. Pa si je izmislil naš šef in dal Šuftiju, da je povohal sumljive članke. Ljubčki moji, kaj se zgodi? Sufti res kar z nosom po tleh skoz vrata na cesto in za sledom. E, je prišel takrat sv. Nikolaj Čudodelnik v veliko nevarnost, da ga aretirajo. Zakaj Sufti se je, ko je vohal za pisunom, ustavil baš ob njegovem kipu, ob kipu Nikolaja Čudodelnika kraj mosta in je naravnost nanj pokazal z desno zadnjo nogo.

Kolobocija je bila kakor tri dni pred sodnim dnem. Glava mi je brenčala kakor čebelnjak; tak sem bil, če sem se pogledal v zrcalo, nisem vedel, koga vidim: ali sebe ali veleizdajnika ali špijona, samim sebi nismo več zaupali. Zakaj imeli smo že kar slabo vest od obilnih nosov in od neuspehov.

Tedaj pa se je nenadoma primerilo, da sem po dolgih neplodnih mesecih slednjič vendar dosegel svojo veleizdajniško afero in ne le eno, ampak hkrati kar dve – žalibog čisto drugače, nego sem mislil in upal.

Kaj se je zgodilo, moja srca? Nekaj strahovitega! Na nezaslišan način je bil žaljen general Kuropatkin, v njegovi osebi pa izročena javnemu zaničevanju vojaška sila in z njo vred moč in nedeljiva celokupnost svete Rusije. Veleizdaja po paragrafu! Kar odkril bi se in poklonil – če bi bilo drugače.

Pa je bilo tako, o bratci moji, da ni bil zločesti storilec nihče drug, nego kri moje krvi, meso mojega mesa, Tenda Lala, rodna moja hči. Hvala lepa!

Stara je bila tačas štirinajst mesecev – zgodaj je začela! Tehtala je svojih trinajst kil, dolga je bila petinsedemdeset centimetrov, imela je osem zobkov in je pravkar pričela oprijemši se tekati. Govorica ji je bila še bolj pičila – copatam je dejala ›pake‹, čevljem ›teke‹, trobenti ›toto‹ in svojemu – kako bi rekel – prestolu ›taša‹. Krščena je bila za Metko, pa če si jo vprašal, kako ji je ime in kako se piše, je povedala po svoje: ›Tenda Lala‹. Tenda namesto Metka. Lala namesto Selanova – Tenda Lala, naj jo koklja brčne!

Bilo je dne 25. maja 19 ... Ta dan bom pomnil, pa če bom star tisoč let. Dopoldne okoli desete je šla žena s Tendo Lalo na običajni izprehod v Kuropatnikov park.

V parku stoji namreč general Kuropatkin, bronast doprsni njegov kip. Olepševalno društvo ga je bilo ob ugodni priliki poceni kupilo na dražbi in ga postavilo tja v senčni kot. Kakih posebnih namenov s Kuropatkinom ni gojilo, in ako bi mu bila ona ugodna prilika prinesla v roke lažnivega Kljukca ali Pavliho, bi se pa teh

dveh eden hladil tam v senci in bi se park nazival po njem in ne po generalu.

Torej v oni kot je žena rada zahajala s punčko, tam je bilo najmanj prahu in psov. Posadila jo je na tla in punčka se je po svoje igrala. Sukala je svojega medvedka, zdaj z njim mahala po tleh, zdaj ga je poljubovala. Ali pa je pobirala v lonček kamenčke in z lončkom rožljala. To pa le, kadar ni bilo blizu stražnika. Zakaj stražnik v onem koncu je bil neizprosno natančen. Kakor jastreb je prežal, da se ne premakne niti kamenček javne lastnine, tako mi je večkrat pravila žena.

Zdaj, kdor me pozna, mi bo verjel, da sva z ženo storila vse, da vzgojiva hčer edinko v poštenega, cerkvi in oblastvom pokornega člana človeške družbe. Vzgoja tako nežne državljanke se pa ne pričinja pri glavi – saj ste pametni, bratci v Bogu – ampak tako rekoč pri nasprotni plati. In kar je res, je res: Tenda Lala je bila za svojo starost – štirinajst mesecev, kaj je to! – zelo snažna. E, ni čuda: od staršev je imela v tem pogledu lepe zglede, dobrih naukov pa tudi dovolj. Kadar se ji je torej oglasila dejanska potreba, je točno izpregovorila svoje običajno geslo, mama jo je obrnila k sebi in jo odpela in Tenda Lala je storila, kar ji je veleval stan in se je dalo storiti v enakih okoliščinah. Pa vsega skupaj ni bilo več, nego kolikor ptiček pljune. Zato tudi ni nič pohujšanja, če o tem govorim.

Enako je bilo dne 25. maja 19 ... Tenda je čičala na tleh in se s kamenčki »gala«, tako je izgovarjala besedo »igrala«. Mama – moja žena – pa je sedela na klopi in zanjo pletla hlačke, kakršnih je hčerka, drsajoč se po tleh, one dni raztrgala gotovo vsak teden svoj par. In je bilo obema vse prav. Pa se oglasi Tenda Lala: »Taša, taša!« – hitro in skrivnostno, kakršna je bila njena navada. Pa kadar je izrekla to geslo, je že bila nevarnost v zamudi; brez obotavljanja

in preudarkov, kar na eno dve je bilo treba narediti prosto pot bližajočim se dogodkom, sicer je bilo že prepozno in v hlačkah nezgoda.

Žena torej hajdi z otrokom v kraj tja za generala. Punčka je bila pridna, dogodek se je lepo iztekkel, zavesa je že padla, že so se zapenjali gumbi in svetovi bi se lahko sukali naprej v nekaljeni harmoniji – pa vam šine zadnji hip izza drevesa stražnik – kakor volk iz grma – in pred ženo.

Rdeč je bil kakor kuhan rak – mi je pravila žena – bliskalo se mu je iz oči in je meril ženo in je meril otroka in je meril nesrečni sled, ki ga je bil zapustil nedolžni otročiček tam v pesku za znamenitim vojskovodjem. In ta sled, kakorkoli ga je gledal in od katerekoli strani, lovorov venec seveda ni bil, ki bi bil – priznavam – edini sodil pred noge slavnemu generalu, in čim dalj je gledal sled in otroka in ženo, bolj je postajal rdeč in hud, pa je zagrmel:

›V imenu postave! Kaj je to? Ali ne vidite, kje ste?‹

In je pokazal z oblastno kretnjo na sled in potem na spomenik.

Golobčki moji, žena bi se bila morala tačas potuhniti. Potuhniti in se narediti neumno, e, to je najbolj priporočljiv način obrambe ob takih prilikah, lahko mi verjamete, ki sem strokovnjak. Moja žena je drugače pametna, takrat pa ne vem, kaj ji je bilo, nemara ji užaljeni materinski ponos ni dal molčati.

›Batjuška, čemu kričite!‹ je rekla. ›Oči imate s sabo, lahko sami vidite, kaj je in kje. Ubogi otrok! Pa povejte, kaj naj sploh stori, kadar mu je treba! Ko je božja volja taka, da ni brez spodnjega života, kakor onile vaš general! ›Prestola‹ mu pa tudi ne morem vlačiti s sabo na izprehod. Mar si ga naj poveznem na glavo? Saj ni policijska čelada!‹

Stražnik je baje kar plesal.

›Že vemo,‹ je rigal, ›da je izvestnim ljudem napoti naša slavna armada in ne le armada, ampak tudi policija in prestol. Za take imamo posebna zdravila.‹

Sek! jo je zapisal v svojo beležnico.

In se mi pripeti uničujoči ta škandal baš tisti hip, ko sem revež mislil, da mi naklonjena usoda po neprilikah zadnjega časa slednjič vendarle privošči košček težko pričakovanega uspeha.

Baš tisti dan sem bil pridrvel ob poldvanajstih domov, namenjen smukniti v parado, da se poklonim šefu in mu osebno in v lastne roke sporočim zadevo, zadevo, dušice zlate, ki bi bila utegnila postati temelj moje sreče.

Nekaj sem bil namreč izvohal.

Tako po ovinkih, veste, in pod roko.

Sijajen slučaj, vam pravim, prvovrsten slučaj, nekaj izrednega, česar niti v Petrogradu še niso imeli, v Moskvi pa tudi ne. Skratka slučaj, med brati vreden svojih petnajst let ječe. Malo potrpite, čuli boste vse!

Paragrafov ruskih tako ne poznate. Torej vam povem, da se je bil zločin doprinesel v gostilni pri ›Veselem kozaku‹. Gostilna je bila očiten kraj, razumete. No in ni šlo za manjšo stvar nego za ruskega državnega orla. Otročički moji, to niso mačje solze! Poslušajte! V gostilni pri ›Veselem kozaku‹ se je bilo torej zgodilo, da so častitemu ruskemu orlu ukratili dolžno spoštovanje, ga grdili, sramotili, deli v nič. Se več – da so z njim grdo ravnali. In so bile priče na razpolago, zanesljive priče, ki so svedočile, da so se v gostilni pri ›Veselem kozaku‹ dvoglavega ruskega orla celo lotili z zločesto roko – oprimši se orožja, kakor pravi zakon – ga zaklali, oskubli, skuhalo in potem snedli v kisli juhi.

Srčki, nič se ne zatajujte, če bi se radi smejali! Ali takrat, da ste ovadeni, takrat vam ne bi bilo do smeha. – Profesor na liceju Porfirij Jerušin, priznan strokovnjak, je bil ob onem dogodku v gostilni navzoč in je na svoje oči videl, opazoval in spoznal v kisli juhi državnega orla.

To je dovolj? Ne? Če se na profesorja ne boš zanašal, na koga se boš pod božjim soncem, vprašam.

Verjetno ali ne, piščeta moja, kadar gre za veleizdajo, je vse verjetno, in kdor je ovaden, je tudi že obsojen, ne dosti manj. Torej tako ali tako – vsekako slučaj, da bi se z njim lahko postavil pred svetom in si zopet utrdil ugled, ki ga je omajala negodna brezuspešnost zadnjih mesecev.

Pridrvim torej opoldne domov, da se paradno okomatam za šefa. Ljubčki moji, potil sem se kakor konj, tako sem hitel.

Sveti Krizostom, doma me je čakal mrzli tuš: afera z generalom Kuropatkinom!

Lahko noč, sem rekel, odlikovanje! Zbogom povišanje! Sluga ponižen, vse zlate nade!

Kregal se pa nisem, ni bilo časa. Kapo na glavo pa hajdi v park, če bo moč še kaj rešiti.

Že od daleč sem ga videl, stražnika. Mogočno se je kretal okoli spomenika, štel korake, kimal z glavo in pisal v beležnico. Očitno je koval ovadbo. Kolarabov je bil, moj ljubi Peter Petrovič Kolarabov, človek zopern kot stenica, tisti, ki so o njem pravili, da je ptiča lovil pod kapo, pa je figo ujel pocestno.

Poklonil sem se mu in ga prijazno pozdravil. – Verjemite mi, bratci, rajši bi ga bil klofnil:

›Peter Petrovič,‹ sem rekel, ›saj me poznate, – tovariša sva tako rekoč. Vidim, že pišete ... Stvar se sicer ne tiče naravnost moje

osebe, ali žena se mi smili in dete, zlasti dete, jedva je staro štiri-najst mesecev, mlado je, nemara bi ga bilo moč poboljšati še brez ječe ...«

»Jako žal,« je odgovoril, skomignil z rameni in škodoželjnost se mu je režala iz glasu, »služba je služba! Ko sva tako rekoč tovariša, sami veste, da postanem sokriv, ako opustim ovadbo. Se tako nam lučajo v zobe, da nič ne storimo ...«

Izprevidel sem, da ne gre brez žrtve. Mili moji rojaki, verjemite mi, rajši bi dal pet zob tukajle iz ust kakor eno veleizdajo iz rok z zaklanim državnim orlom. – E pa ni bilo drugače.

»Peter Petrovič,« sem rekel, »oprostite, da sem vas motil. Zaposleni ste – drugače bi vas zanimalo: pripetil se je slučaj, kočljiv, velevažen, političen ...«

Cigan se je delal, kakor da ga ne zanima, komaj da je poslušal.

»Tajnost,« sem nadaljeval, »strogo zaupna. Nihče še ne ve, niti šef: gre za državnega orla.« Zdaj ga je prijelo. Spravil je beležnico in me zgrabil za gumb., Kje?« je vprašal.

»Tukaj,« sem odgovoril, »v našem mestu.«

Dobri Peter Petrovič je postajal rdeč od vneme in hkrati zelen od zavisti!, Kje tukaj? Kdo? Kako? Kdaj?« je hitel in lovil sapo.

»Imam priče,« sem mu odgovarjal in ga počasi pražil na lastni radovednosti kakor janjca na žerjavici., Fine priče, prima priče. – Peter Petrovič,« sem rekel, »ta reč bi bila za vas in za vašo bistro tkivo. Pa je škoda,« sem rekel, »ko ste baš zaposleni z drugo važno preiskavo.«

Koj me je razumel, pasji sin. Besedice ni črhnul. V pesku je tičal količek, zasadil ga je bil, veste, da je kazal dragoceno lice mesta, kjer se je dognalo hudodelstvo. Ta količek je izdrl in ga vrgel v kraj. Se dvakrat je podrsal s škornjem – rsk, rsk – pa je bila izbrisana

slednja sleherna sled veleizdaje. Segel mi je v roko – kupčija je bila sklenjena. No in potem sem mu odstopil in izročil zaklanega državnega orla, pošteno in z vsemi podrobnostmi in dokazili.

Bratci, tulil bi, tako mi je bilo hudo.

Se tisti dan je završalo po mestu. Na cestah so se pojavile patrolje, v vojašnicah je bila pripravljena oborožena sila, zaprli so žganjarne, zastražili javna poslopja, ustavili promet in brzjav. Pri ›Veselem kozaku‹ je bila hišna preiskava, razdejali so pohištvo, razkopali stene, razdrli strop in pode, pobrali vse, kar je bilo pisanega ali tiskanega. Enako v obeh hišah na desno in na levo stran. ›Vesellega kozaka‹ in vesoljni njegov rod do četrtega kolena so vteknili v zapor. Listi zaplenjeni. Razburjenje velikansko.

In Kolarabov, ta pajac – junak in rešitelj domovine! Odlikovan z rumenim gumbom III. razreda na desnem rokavu! In je nosil ta gumb, vam pravim, kakor da ni gumb za dva solda, ampak eden izmed sedmerih čudežev sveta.

Jaz pa, ljubčki moji, ki bi edinemu šla po pravici vsa zasluga in gumb tudi, jaz sem moral lepo tiho ždeti doma, s stisnjenimi zobmi zijati v strop in pokoro delati za svojo malo Tendo Lalo. Da, da! – No pa zdaj ni več majhna, zdaj je že donda. Danes smo obedovali češpljevce, jaz sem jih deset spravil pod streho, ona petnajst.« – Tako je pripovedoval prijatelj Ivan Ivanovič Selan. Nagnil je svoj kozarec. Prazen je bil, pa je vzdihnil, pogledal na uro in izjavil, da gre domov.

Pri našem omizju je sedel tudi oficial Nace in ta je bil tak, da je hotel vsako storijo slišati prav do konca, do pogreba in še naprej do zadnje sodbe. Ta mu je branil.

»Čakaj no, kam se ti mudi! Pomagaj mi pri mojem poliču! Boš vendar do kraja povedal, kako se je izteklo z ono zaroto in z državnim orlom, ne? Glej ga!«

Ivan Ivanovič je po mizi porinil svoj kozarec, da mu ga je oficial napolnil z domorodno kapljico. Počasi je srkal, tlesknil z jezikom, potem je nadaljeval.

»Dušice zlate, kako je bilo, vas zanima? Kako drugoče, nego da so ›Veselega kozaka‹ in njegovo ženo pošteno zašili. Obesili ju baš niso. Veleizdaja, veste, ni držala. Preiskava je bila sila natančna, tri leta je trajala in tri leta je trajal preiskovalni zapor. Stvar sta imela v rokah preiskovalni sodnik Korbačev in državni pravdnik Mjasojedov, izborna kriminalista. Oba sta bila povišana in živita zdaj v Petrogradu. No in dejanski stan, ki ga je preiskava dognala in ugotovila, je bil tale:

Titularni svetnik Bakalajev je bil mačkovit in je večerjal pri ›Veselem kozaku‹ piščanca v kisli juhi. Pa se je zgodilo, da je naletel v svoji porciji kar na dva vratova in dve glavi. Na glas se je zavzel. Poleg je sedel častiti Porfirij Jerušin, profesor na liceju, priznana glava na področju naravoslovne vede, škoda ga, da se je zapil. Par let potem je bilo, so ga našli neko jutro zmrzlega pod mostom, slečenega in v sami srajci – nemara je mislil, da je doma in gre spat. Porfirij Jerušin je torej sedel poleg Bakalajeva, pa se je zanimal za dvoje glav v kisli juhi in je izjavil, da izmed ptičev, kar jih veda pozna, ima dve glavi edinole državni orel. No in tako je bil sum neizogiben, da so pri ›Veselem kozaku‹ zaklali državnega orla in ga skuhali v kisli juhi.

Ali, bratje moji, ›Veseli kozak‹ ni bil pravoveren človek, da bi se klanjal oblastvom in njih modrosti, ampak je tajil in se branil. Najel si je tri zagovornike, trosili so rublje, kaj vem, kaj so vse počeli, in res se jim je posrečilo in so pravico zasukali tako, da tisto v kisli juhi ni bil dvoglavi ruski orel, ampak so bili deli dveh navadnih domačih piščancev.«

»Pa praviš, da sta bila vendar obsojena krčmar in krčmarica?«
je vprašal oficial.

»Kako si pa mislil, moj dobrotnik?« je odgovoril Ivan Ivanovič.
»Kogar prime sodišče, je vsak kriv – če ne tega kaznivega dejanja, pa drugega: grešniki smo vsi. – Ali veš, kaj je preizkuševalni zavod za živila? Vidiš, v teku triletne natančne preiskave so pozvali tudi ta zavod, da poda svoje mnenje, pa je sporočil:

Dve mrtvaški glavi v eni porciji kisle juhe sta preveč in zoper postavo, čeprav sta kurji, no in na tej podlagi je sodišče usekalo, Veselega kozaka in zakonsko njegovo družico vsakega za tri mesece v ječo. Ne zaradi veleizdaje, ampak ker sta kršila zakon o živilih. E, glavna stvar, da sta bila obsojena! Po katerem paragrafu, je končno enako.

Moralični uspeh, ljubčki moji, je bil in ostal vsekako na naši strani, na strani policije v najpopolnejši meri. Ali menite, da so nas malo zavidali oni v Odesi in Moskvi? Edini Petrograd nas je prekosil. Kaj store ti ptiči? Nalašč so si naročili atentat na generalnega gubernatorja – saj ste brali: njega in adjutanta je raznesla bomba, da ni ostalo več za pogreb kakor pol škornja in senčnik kape – samo zato, da so lahko še bolj v živo preganjali nihiliste. Genialna taktična poteza!«

Damske ure

Kar je dama, ima v lasti in posesti premakljivo reč, ki jo nazivlje damsko uro in ki je tudi, dasi bolj damska nego ura. V ožjem krogu svojega sorodstva in svaštva štejem deset dam, resničnih, s klobuki in čokolado. Zaslišal sem jih o predmetu, in kar sem izvedel, se docela strinja z mojimi lastnimi izkušnjami ob domačem ognjišču.

Ne trdim, da ne bi bilo moškim uram ničesar prirekati. Ponašam se s prijateljem, odvetnik je in prvak s hišo in z vinogradom; ko sem ga pred leti posetil, je imel uro, ki sta se ji bila oba kazalnika, kaj vem iz kakšnega vzroka, spoprijela in sta v tesnem objemu korakala svojo enakomerno pot. Če si ga vprašal za čas, se je ozrl najprej po soncu, in če je bila noč, po zvezdah; potem je pogledal uro in pričel računati. Vzel je beležnico, sešteval in delil, in ko je popisal vso stran, je natanko povedal, koliko da je, in se ni dosti zmotil – kvečjemu za pol ure. In ni zamudil skoraj nobenega naroka.

Ali ta ura je bila izjema med moškimi urami, osamljen primerljaj degeneracije. Damske ure pa tvorijo kar vprek tako rekoč svojo pasmo z izrazitimi znaki in lastnostmi, katere jih pravzaprav že izločajo iz vrste resničnih ur in jih približujejo bitjem druge vrste,

kakor da so nekakšen vmesen člen, rekel bi, med človeško uro in med uro opico – saj me razumete.

Te ure gredo ali ne. Ali pa gredo le ob določenih dneh, kakor da imajo svoje zapovedane nedelje in praznike. Druge zopet ne gledajo toliko na svoj dušni blagor, ampak dajo nase vplivati luninim izpreminom. Se druge se ravnaajo po vremenu, ali je lepo ali grdo.

Moja gospa je imela uro in ni šla, naj jo je obrnila na katerokoli stran. Rekel sem: »Počakajva, da ji preizkusiva srce in obisti, dušo in značaj in se ne prenaqliva v sodbi!«

Pa je minil turški praznik, minil je židovski, minila je nedelja; zvrstili so se mlaj, krajec, poteklo je mesec dni, prineslo nam zlatega sonca in božjega dečka, še kos potresa smo uživali. Ali ura ni šla.

Nesel sem jo urarju.

»Gospodine Bele,« sem rekel, »solidnost je podlaga trgovini, tukaj je damska ura, tukaj jamstveni list – ura ne gre!«

Vzel jo je, odprl, pogledal in zaprl. Potem jo je navil.

»Kako naj gre, ko ni navita!«

To je tisto, česar urar ne razume.

Ni navita!

Moško uro je lahko naviti. Ves dan jo nosiš s sabo, zvečer, ko se spravljaš spat, jo položiš na nočno omarico in ko odmoliš in preden ležeš, jo lepo naviješ – to ne more biti drugače in je utemeljeno v vsesplošni harmoniji vesoljnega stvarstva.

Navij pa damsko uro! Prvič, ko niti ne veš, kje da je, ali v kuhinji ali v sobi in v kateri; ali je v mufu ali v torbici ali v pompaduri; ali na mizici med pismi in časopisi; ali v predalu pri jedilnem orodju ali v skrinjici med krtačami in čistilom. – Zakaj upoštevati je, da so dame ustvarjene brez žepa – in sploh, da so dame.

No, ura nima nog, da bi šla sama iz stanovanja, in v dveh, treh dneh se je še vsakikrat zopet pojavila v kakem kotu. Ali kadar se pojavi, gospa tisti hip tudi ne more kar vreči vsega iz rok in hiteti navijati tisto uro. Ali ni res?

Bodisi temu kakorkoli, domov prišedši, sem gospe razložil stališče urarjevo. Brez komentarja in opombe.

Pa ni trenila z očesom.

Storila je brez veka in pritožbe, z nemo samozavestjo, kar v takih okoliščinah more storiti značaj. Položila je uro na nočno omarico in sam osebno se ponudim za pričo, da jo je navijala. Ne le enkrat, vsaj za trikrat lahko prisežem, da sem jo videl na lastne oči, ko jo je pritisnila k ušesu, poslušala in potem navila. In potrdim, da jo je navijala na pravo stran, zakaj prvič je jako izobražena, govori francoski, žal da nima s kom – in drugič sem se tudi sam šel prepričati za njo.

Ura je bila torej odslej navita.

Solnce je stalo visoko na nebu, ko sem šesti ali sedmi dan potem vprašal gospo, koliko je ura. Pogledala je in povedala, da kaže polnoči.

Ni čuda, da sem se razburil. Velel sem ji, naj jo pri tej priči nese urarju, da bo videl, kakšno robo prodaja. Ta bi bila lepa!

Oblekla se je, šla in se vrnila in ljubeznivo lice ji je žarelo od zadovoljnosti. »Pomisli,« je rekla, »Poljakova se baha, da stanejo oni njeni uhani tisoč dvesto kron. Pa sem prav take videla pri Beletu v izložbi in mi je tudi povedal, da jih je Poljakova kupila pri njem. Ugani koliko stanejo! – Tristo kron in ne vinarja več. – Gos s frizuro se pa laže, da tisoč dvesto. – Izvoli počiti!«

Počiti tisti hip nisem utegnil, ampak vprašal sem jo zastran ure.

»Kakšna ura? – Oh, saj je res!« Pozabila je bila nanjo in jo pustila doma. Vzel sem zadevo v lastne roke in šel k urarju.

Pokazal sem uro, pokazal jamstveni list in vljudno, toda resno opozoril gospoda na nepregledne posledice, ki jih ura lahko zakri-
vi z napačno napovedbo časa. Recimo, jaz sem odvetnik, razpisan je narok, gre za življenje in smrt ...

Navil je uro, naravnal jo po svoji in vprašal, ali prehiteva ali zaostaja.

Odkod naj to vem? – Toda recimo, da gre za življenje in smrt ...

Rekel je, naj jo zopet prinesem čez tri dni, da jo regulira, če bo sploh treba.

Zdi se mi, mož se ne zaveda docela svojih odgovornosti.

Toda njegova stvar, njegova kvar! Vsak se brigaj za svoje. In ko sem drugi dan naletel na gospo, ko se je baš ukvarjala z uro, sem jo vprašal, koliko da je.

»Četrt na devet,« je odgovorila.

Zdaj sem ga imel. Pograbil sem uro in šel nadenj.

»Gospodine,« sem rekel, »ali ste tako prijazni: koliko je ura?«

Pogledal je na svojo. »Tri četrt na tri, pet minut čez,« in je kvi-
šku vlekel obrvi, da se mu je čelo zgubančilo v sliko vprašaja.

»Dobro!« sem dejal. »Zdaj pa blagovolite naklonjeno kreniti svoj cenjeni pogled na tole uro!« – in sem mu jo pomolil pod nos.
»Potem presodite sami, ali prehiteva ali zaostaja!«

Godel je vase, gledal uro, pogledal mene. »Prosim, kaj želite?
Pet minut čez tri četrt na tri – saj kaže prav!«

Tisoč vragov, prav je kazala. Doma pa četrt na devet, je rekla žena. Ne vem, ali je spaka v teh minutah, odkar sem bil zdoma, celih šest ur prehitela ali toliko zakasnela!

Ni mi bilo do pričkanja. Kratko sem pozdravil in šel.

»Priporočam se za drugo pot!« je odzdravil in s poklonom zaprl vrata.

Neprijeten človek! Tako se ne privabljaajo kupci – tako ne!

Tudi gospa je bila užaljena. Požirala je sline in mežikala.

»Zmotila sem se. Vsakdo se lahko zmoti,« je dela. »In sploh ti kazalniki ...«

To je res. Kazalniki pri damskih urah bi pač lahko bili drugačni.

Potem jo je premagal jok. »Toliko imam dela, da ne vem, na katerem koncu mi stoji glava. In zdaj bi se naj še pehala ves ljubi dan s to uro! Oh, da bi bilo že vsega konec!« Sla je v zadnjo sobo in se zaklenila.

Razumem jo, revico. Gospodinja biti niso mačje solze. Se mene pričenjajo boleti možgani, ko jo zgolj gledam zjutraj: nepremično strmi v tla, gubanči belo čelo in kuje načrte za kuho tega dne. In ko je skrajni čas kuharico napoditi na trg, pa ni denarnice in je ni. Včeraj se je zamudila dve uri, ko jo je iskala. Zato sta se pa našla pri tej priliki hišni ključ, ki smo ga dolgo pogrešali, in zlata broša z angelčki, ki jo ima še po mami. – Denarnica seveda tudi – v jedilni shrambi je bila med krompirjem. Pri nas se sploh vse najde, ker je red pri hiši. Ali z iskanjem se gospa zamudi in potem mora hiteti, sirota, da konec koncev zbegana res več ne ve, ali je samec ali samica.

Upošteval sem razmere in ji nisem več omenil ure. Kakor da je zame ni več na svetu, te ure, in da sem jo preklel in razdedinil.

Zato pravzaprav nisem zaslužil tistih očitajočih pogledov, ki mi jih je gospa pošiljala, kadar jo je jemala v roke. Mar mi je bila ura – naj jo navija ali ne, jaz se nisem več brigal zanjo!

Menda jo je zdaj sama nosila k urarju. Enkrat sem jo mimogrede nalašč pogledal, pa sta kazalnika tekala narobe okoli – kaj

takega še nisem videl svoje žive dni! Pa nisem ničesar rekel, o damskih urah sem že imel svojo sodbo. Slednjič se je še gospa naveličala tekanja k urarju; rekla je, da uro sama regulira. Kar in kakor ji drago! –

Pa se je zgodilo, da naj bi bila birma in so mi obesili majhnega gospoda z mokrim nosom, da mu bom za botra.

Zažvižgal sem: »Fiufi! To uro mu dava, pa bo odpravljen.«

Gospa je skomizgnila z ramami. »Ura ne gre.«

»Urar je jamčil zanjo, toliko jo mora popraviti,« sem rekel, »da bo šla vsaj en dopoldan. Dalj ni treba, da bi šla, do popoldne so birmske ure itak že vse potrte.« Tresel sem jo k urarju. »Se to pot,« sem si rekel, »in nikoli več.«

Urar jo je odprl in je zmajal glavo. »Kdo je tisti, ki je bila ura v njegovih rokah?«

Začudil sem se in odgovoril: »Kdo neki drugi nego dama, ki ima ura čast ji biti lastna.«

Vzel je pinceto in segel z njo med kolesje. »Dama je nekaj izgubila,« – in mi je dal eno buciko, še eno buciko in en zaskočni gumbek.

Se je brskal po kolescih in majal z glavo. Zamislil se je, potem je rekel: »Ne morem si pomagati – moja umetnost je pri kraju. V teku dveh mesecev sem jo popravil dvajsetkrat; samo zaradi nje sem si najel posebnega pomočnika in mi bodo davek zvišali, če ne za sto kron za petinsedemdeset pa gotovo. Te ure ne bom več popravljaj – vidim, da ji nisem kos.«

Rezko sem ga baral, je li to vsa njegova modrost.

Pa je rekel: »Ljubi moj gospod, če vam smem nekaj svetovati: Pustite uro v miru! Ako ni drugače in vendarle hočete tvegati še

eno popravilo, poskusite in dajte rajši damo v popravilo namesto ure! Morebiti po tem potu pomorete uri.«

Uganil sem sebične njegove misli. Pa se je urezal. Kupil sem sicer birmancu novo uro, toda ne pri Beletu, ampak sončno.

V gorskem zakotju

Nekateri – rekel bi – gospodje ne vedo, pa bi lahko vedeli in bi pravzaprav morali vedeti, pa menda niti ne marajo vedeti. Rajši vztrajajo v stanju krivice in pišejo ocene, v žepe si bašejo srebrnjake, za vsako vrsto pet vinarjev, morebiti celo več, začeta vrsta jim šteje kar za celo, in jih ne peče vest, ko si grmadijo posvetnega blagostanja, zapravljajo pa večne zaklade.

O, pravim, premislite svoje početje!

Lahko je pisati oceno: Junak je tak in tak, zakaj je tak, zakaj ni tak? – In očitati in grajati in se zmrdovati nad pisateljem – po pet vinarjev za vrstico ali še draže. Toda pomislite posledice: občinstvo se plaši, kaj se ne bi, žal mu je soldov, da bi kupovalo zvrženo knjigo, založnik pa me gleda postrani, komaj da odzdravi z enim edinim prstom, ko mu spodobno izkažem čast. Ali menite, da je to prijetno?

Saj človek ni konjač in ne želi gospodom nagobčnika. Nasprotno – živela svobodna kritika! In če je visoki njen poklic, da grize, naj grize! Ali grize naj pravega!

Okusi so različni. Vsakomur torej prosto, ali mu godi junak moje povesti ali ne. Saj morebiti niti meni ne ugaja. Toda komur ne

prija junak, lepo ga prosim, naj strese svoj žolč nad junakom in ne nad mano. Naj prizanese meni in mi ne bo mar, če junaka makar opljuje in po golem našeska in to pred cerkvijo in vpričo deklet.

Ne tajim – pisatelj je pisatelj. Ali povest je povest in junak je junak. Vse vkupe pa je tako rekoč v božjih rokah.

Na primer: Pričel sem povest. Junaku povesti sem namenil ves blagor tega in onega sveta. Zasnubil in poročil naj bi izvoljenko svojega srca in v srečnem zakonu uspešno in v božjem strahu priredil in vzgojil štiri sinove po imenu Stanka, Izidorja, Ambroža in Volkašina; prvi bi izbral častiti stan mašnika, drugi bi postal kmetovalec, tretji sodnik ali pa tudi jezični dohtar, kar bi ga bolj veselilo, četrti pa vojak in oficir; njih ugled med svetom bi spletal zarjo slave junaku očetu okoli osivele glave. Tri prste kvišku: taki so bili plemeniti moji nameni!

Pa se zgodi, da se loti junaka dan pred poroko globoka otožnost, stisne mu samokres v roko – plenk, pok! – brezčutna svinčenka konča nadobudno življenje.

Pa je podpisani navzlic plemenitim svojim namenom na cedilu z obupano nevesto in Četverno nameravano deco.

In imej skrb zanje!

Nevesto za silo še preskrbiš. Tako ali tako. Ali za deco vprašam – kako naj deca utemeljuje dejanja in nehanja usodepolnega svojega življenja brez očeta, brez zakona, brez rojstva? Jaz pa naj bom kritiki zanjo odgovoren? Nemogoče!

Ne vem, ali sem stvar razložil dovolj jasno. Rad bil namreč prepričal, da pisatelj ni vsemogčni gospodar sveta in usode in da osebe njegove povesti niso zgolj mrtva igrača njegovih rok, ampak imajo svoje lastno življenje, svojo voljo in svoje muhe.

Takoj skraja, ko jih postaviš na pozorišče, takoj skraja – ne rečem – te še nekoliko spoštujejo, da se sučejo po tvojih očetovskih ukazih in govore, kakršne jih učiš besede. Toda brž ko jim količkaj dorastejo peruti, zbogom četrta božja zapoved! Ti pa stojiš kakor koklja ob bazarju in si ne veš pomoči.

Tako je, ljubi gospodiči!

Kako zgledno sem si bil zasnoval povest »V gorskem zakotju«!

Mladenič ljubi mladenko in narobe ona njega. Obojestranski starši blagoslavlajo nameravano zvezo in za šalo in kratek čas skrbi vaški oštir. Da pa ni povesti prekmalu konec, mora mladenič pred poroko še najprej za tri leta v vojake, odkoder se, ko poteče čas, vrne venčan s slavo kot titularni vicedesetnik. Njegovo svatbo počasti potem tudi gospod narednik in z navdušenimi živio in hura klici se povest lepo spodbudno završi.

Takšen je bil moj načrt. In tako lepi, blagi, Bogu ljubi in ljudem so bili moji naklepi, da ne bi mogli boljši biti niti s privoljenjem samega presvetlega knežje-škofijskega ordinariata in tiskani v dvor- ni in državni tiskarnici. Hvaležen bi bil lahko junak za namenjeno mu usodo in ne bi bilo čudo, ako bi še na smrtni postelji blagoslavljal preblagorodnega gospoda pisatelja, to je podpisanega, in se ga primerno spominjal v oporoki.

Ali kaj, ko ti lastna deca ni pokorna!

To pa je tisto, kar trobentam in bi rad dopovedal. Da oseba, ki jo pisatelj ustvari in ji je duševni oče, ako jo ustvari tako, da ima v sebi življenjsko silo, da je iz mesa in krvi – kakor govore kritiki – da taka oseba, pravim, potem tudi res živi svoje življenje, hodi svojo pot in se za pisatelja, svojega stvarnika, toliko briga kakor za kukca v blatu. Mar je to malo hudo? Toda je res.

Svojega junaka, mladeniča v gorskem zakotju – z najsijajnejšimi vrlinami telesa in duha sem ga bil opremil, lepo dušo mu vdahnil v prikupno vnanjost. Tak je bil: bandero bi bil lahko nosil pri procesijah, lastno hčer bi mu bil privoščil za ženo. Radost ga je bilo gledati, ravnega ko smreka, trdnega ko hrast, ogorele polti, dehteče po gozdnem resju, iskrih oči, šegavih brčic, krepkih belih zob ... In pa pogumen koder mu je izpod klobuka visel v čelo.

Da, koder.

Oj, koder!

Edino, kar bi se mi dalo očitati, bi bil ta koder.

Pa glejte baš kodra mi ni očitati ne en kritik! Vse so mi oponesli: nedoslednost, omahljivost, nenravnost, celo podvratnost in izdajalstvo – očitke, ki vobče morebiti niso neopravičeni, toda gotovo ne gredo na moj rovaš. Le kodra, ki v njem res tiči kos moje krivde, le kodra se ni spomnila nobena kritika.

Saj zle misli nisem gojil v svojih nedrjih, ko sem mu naklonil pogumni koder. Naj bo, sem dejal, naj ima poleg splošne telesne lepote še posebni kras mladega moža, koder v čelo. Koder zasukan v čelo je slikovita reč, vseč je ženstvu, pa ga nosijo tudi resni ljudje, celo doktorji. Zakaj mu torej ne bi bil privoščil pogumnega kodra, saj je bil vendar moj junak in sva si bila v tesnem medsebojnem razmerju.

Pa menda ni bilo prav. Čim dalje premišljuje, bolj se mi zdi: baš ta koder je obrnil dogodke na pota daleč stran od mojih blagih namenov. Tako včasih malenkosti ravnajo usodo.

Drugo poglavje svojega »Gorskega zakotja« sem bil zasnoval v gostilnici ... Častiti bralci ljubijo prizore v gostilnici; gostilniški vzduh je dramatičnejši od salonskega, tudi govorica je krepkejša, še kaka šaljiva lahko kane vmes. Brez gostilne mi skoro ne kaže

povesti. Toda pomni seveda: vse v dostojnih mejah in brez škode za dušo.

Med fantini gorskega zakotja je v gostilni drugega poglavja kajpak kateri, ki pije preko žeje in potem rogovili: demon alkohola žal še ni docela zatrt v mili naši domovini. Toda moj junak, dični mladenič, z vljudno besedo rogovileža posvari. Z izpodbudnimi prilikami in zgledi mu razloži zavrženost pijanega njegovega početja. In glej, pomiri ga in spokori! Ko odzvoni zdravomarijo, zapojo vsi vkupe v najlepšem prijateljstvu spodobno pesem za slovo, krčmar zapre gostilno in vsi se razidejo spat. Tako sem imel v splošnih potezah lepo čedno zasnovano drugo poglavje svoje povesti.

Krčmarju je ime Kiselca, kar je jako šaljivo, zlasti ko ne toči kislega cvička, ampak sladko rebulo, v prid zdravju zmešano z vodo. Onega rogovileža s prekmerno žejo bi pa klicali Anžurjevega Anžeta, rdečelas bi bil in enook, zato da bi pijani njegov nastop vplival tem odurneje. Pa bi se zgodilo, da mu krčmar Kiselca natoči polič in se zmoti in pozabi vodo, nato Anžurju rebula v glavo, zabavljica pa z jezika: »Smrkavci, spat!« Opozarjam na zanimivo narodopisno podrobnost: starejši fantini radi gonijo mlajše spat, nazivajoč jih smrkavce.

Prizadeta mladina seveda ugovarja. Bliskajo se oči, frče ostre besede in položaj je tak, da previdni oče Kiselca hiti pobirati z mize posodo in skrivaj napodi pastirja po žandarje.

Tačas pa bi se dvignil moj junak. Z blago kretnjo bi stegnil roko in izjavil: »Dragi moji poslušalci, mili mi prijatelji in tovariši! ...«

Tako sem napeljal, tako hotel – pri moji veri in vesti!

Pa ni šlo.

Zakaj ni šlo?

Ker on ni hotel. Moj zunak ni hotel, mladenič iz gorskega zakotja.

Potemtakem torej nisem jaz tisti.

Nisem ovaduh – jaz ne! In ne črnim nikogar. Toda tako je. Poudarjam zgolj dejstvo, Bog varuj, da bi koga obsojal.

Nasprotno!

Ko reč premišljujem, iščem skritih virov junakove volje in sledim zagonetnim koreninam njegovih dejanj, zdi se mi, da ga razumevam. Kdor pa razumeva, ta odpušča.

Rekel naj bi bil junak: »Dragi moji poslušalci, mili mi prijatelji in tovariši!«

Ali ko mu je pogumni koder izpod klobuka visel v čelo!

Usodni koder. Nesrečni koder!

Ko ga v duhu gledam pred sabo, svojega mladega, brdkega junaka s pogumnim kodrom na čelu, mi je skoro jasno, da mu ni šla iz ust namenjena mireča beseda. S kodrom na čelu pa da bi izpregovoril: »Dragi moji poslušalci, mili mi prijatelji in tovariši ...« naka! Ni hotel in ni hotel.

In ni hotel, ker ni mogel.

Brez kodra bi šlo gladko. Saj niso napačne te besede: »Dragi moji poslušalci, mili mi prijatelji in tovariši«; kolikokrat jih kateri izpregovori in mu ne pade krona s temena. Le fant s kodrom – ta jim ni bil kos.

Prosil sem ga, rotil, pestil – zaman!

Vstal je pač izza mize, kakor je bilo v mojem načrtu, dvignil je tudi še roko, malo preodločno sicer po mojem občutku, toda naj bi bilo. Pa mu je smelo kukal izpod klobuka pogumni koder in ni mu šel preko ograje belih njegovih zob miroljubni moj ogovor.

Ampak z grozečo kretnjo je pokazal na zariplega Anžurjevega in mu zabrusil v lice: »Pobalin, besedo nazaj!«

Razmere so bile močnejše od mene, zmagal je koder. Tisti hip že ni bilo več pomoči – tepež je bil neizogiben. Pisatelj si umiva roke. Zakaj jasno je, če je neizogiben tepež, pisatelj ne more opisovati šmarnic. Tako je nanese, da so želi batine, kjer sem sejal ljubezen.

In takrat se mi je izmuznil junak iz rok za vselej, da ga več nisem dobil v oblast.

Mislil sem, da mu bom ljubeči oče, otroku svojega duha, do zadnjega dihljaja da ga bo vodila in branila večša in skrbna moja roka. Na, pa se je lahkomišelnost otresel za vselej mojega varstva, da mu nisem bil več zaščitnik njegovih dni in mojster, ampak ne dosti več nego najet življenjepisec.

Kar je sledilo, je kratko, pa žalostno.

Da sem ga namenil za tri leta v vojake, sem že povedal. Tako sem ukrenil, prvič, ker vojski treba vojakov, drugič, da povesti ni prekmalu konec.

Ali obrnilo se je drugače. Nesrečni koder ta pogumni! Ne le da je junaku gorskega zakotja prevrgel nprav na bojevito plat in tako zakrivil tepež, ampak je tudi Anžurjevega Anžeta in njegove pristaše, svetoduške fantine, bodel v oči, da niso po nikomer tako udrihali kakor baš po mojem junaku. Srečno so mu zlomili piščal, skvarili nogo.

Zdaj je bil kruljav. Zaroka se je seveda razdrla, kako pa drugače. In ni bil fant pod milim nebom za drugo rabo nego za krojača – taka je pač usoda kruljavih od pravekov sem.

V gorskem zakotju dosihdob ni bilo kruljavega in zato tudi ne krojača. Po uk mu je torej bilo treba v mesto. Mestni tlak je polzek.

Dobila sta ga v kremplje slaba družčina in brezbožno časopisje. Zaman so zdaj solze! Postal je rdečkar.

Nisem imel moči, da bi ga zavrnil s te poti. Usoda mu je bila podpisana in zapečateni, odkar se mi je bil prvič uprl pogubonosni pogumni koder. Moja volja, moje želje niso več štele. Drugače veste, da ne bi bil postal, kar je postal: rdečkar!

Pravzaprav niti ne vem, kdo ali kaj so rdečkarji. Ali so stranka, ali so posebna vrsta postreščkov; ali imajo program ali le tarifo in kaj hočejo. To odkritosrčno priznavam.

In naravnost povedano: kar potem govoranči kruljavi junak in je gospodom kritikom posebno v spotiko – o samogoltnem kapitalizmu, o pravicah proletariata, o večnem miru in kaj vem še o čem, tega sploh ne razumem. Take stvari stoje pač v neke vrste listih in knjižurah, jaz se nisem nikdar pečal z njimi. Jaz nisem odgovoren zanje. Jaz ne!

Če otrok ponečedi hlačke, mar boš očetu dajal šibe? Mar naj hodi oče, kadar in kamor bi bilo treba detetu?

No torej!

Zato pravim, junaka primite, junaka držite, ne mene!

Recimo, junak je kradel. Mar naj mene zanj zapro? Če je pijanec, mar se naj meni skrotoviči pamet, da bom gledal miši po stenah in hudobca pod mizo? On je oženjen: mar sem zato jaz zavezan v prehrano njegove družine in v druge zakonske dolžnosti?

Bodite pametni, gospodje kritiki, bodite pravični!

O poboljševalnicah toliko govore in o njih sijajnih uspehih; prosim, vtaknite ga v poboljševalnico junaka!

Moj blagoslov z njim, od srca mu želim, da se izpreobrne in postane koristen član človeške družbe.

Ali zase prosim miru.

Stvar je kočljiva!

Če je junak prekucuh, vendar nisem prekucuh jaz – jaz, ki sem, ne da bi se bahal, podpisal ne povem koliko državnega posojila.

Nerad to omenjam.

Toda razmere so izredne. In bi se lahko pripetilo, da zaradi takihle kritik namesto junaka pridem pred porotnike jaz. Tega menda vendar ne želite, gospodje – ne bi bilo slovansko!

Dedno obremenjen

Hudo mi je, nerad obešam na veliki zvon, ali ne kaže prikrivati dejstva, ki mora prej ali slej itak na dan, pa bi takrat vsi vprek lajali vame, kje ti je bila briga o pravem času. Tak lajež odklanjam. Jaz se brigam! Toda brigajo naj se i drugi, stvar zadeva vse.

Da koj povem: gre za dejstvo, da ljubljeni moj rodni sin Franek razodeva vznemirljiva znamenja podedovane duševne obremenitve. Ne morebiti zastran pravopisa, ki mi ga tu pa tam očita nenaklonjena konkurenca – pravopisa moj Franek še ne ogroža, ko šteje komaj pet let – ampak v drugem, žal dokaj resnejšem pogledu.

Prvi sumljivi pojav sem naletel pred tremi meseci.

Zajtrkujem tisti svoj požirek mleka, deca za mizo se je ukvarjala enako, žena se je sukala še po spalnici.

Pravi Franek: »Atek!«

Jaz: »Kaj?«

Franek: »Ali ti nekaj povem?«

Jaz: »Povej!«

S tem uvodom običajno pričenja Franek svoja razodetja. Fantek je še majhen, govorniške sposobnosti so mu še nerazvite, pa mu nemara služi izzvani ukaz: »Povej!« v zaželeno moralično oporo pri pripovedovanju.

Torej: »Atek!« – »Kaj?« – »Ali ti nekaj povem?« – »Povej!«

In nato Franek: »Pesem sem naredil.«

Po pravici povem, tedaj niti od daleč nisem mislil na kaj napačnega. Pričakoval sem pač, da začujem v otroških krogih razširjeno balado o tužnem grofu in njegovem edinem knofu in kako je po stopnicah stekel grof in izgubil tisti knof; ali pa ono nič manj priljubljeno: »Rosi kos ima rdeč nos, široka usta, vse pohrusta«. Niti nisem njegove izjave, da jo je naredil, vzel za resno. Otroci imajo svojo lastno znanstveno terminologijo, ki jo je treba poznati in upoštevati. Tako moj najmlajši, Lev mu je ime, in sicer po njegovem hipnem razpoloženju ali Lev rjoveči ali Lev krotki (pa mu pravijo tudi verižnik, ker platno prodaja brez obrtnega lista), Lev npr. si opoldne kaj rad brez prošnje in vprašanja prisvaja ono drobtino sladkorja, ki mi je namenjena v črno tako zvano kavo. Ga vprašaš: »Kje si dobil sladkorček?« Pa točno odgovori: »Atek mi ga je posodil,« in ga že tare med drobnimi zobčki. Posodil! Po naše štejemo uzmanje za tatvino, vsaj sedaj še. Zanj pa tatvina ni tatvina, ampak se imenuje posojilo. Tako tudi izjave, da je pesem »naredil«, namreč Franek, nisem tolmačil baš strogo dobesedno.

»Na dan s pesmijo,« sem dejal, »ki si jo naredil!«

»Me je sram,« je rekel.

Se nisem slutil nič hudega. Vendar nisem izpustil nudeče se mi ugodne prilike in sem jo porabil za pouk, – deci je treba obilo pouka, da jo vzgojiš, pouka vsak čas, v vsaki obliki in vsaki smeri.

»Vidiš, moj dragec,« sem dejal, »to je lepo in me veseli, da te je sram. Kajti so drugi, ki naredo pesem, pa jih ni sram nesnage. Takim ne izostane kazen. Kogar pa je sram, ta se kesa, ta se poboljša. Skesano se torej izpovej pesmi, moj sinek, neskončna je božja milost.«

No pa jo je povedal, počasi in razločno ter izrazito naglašujoč ritem:

*»Kadar te múhe pikajó,
zamáhni z róko, zbežále bodó!«*

Zaprlo mi je sapo. To ni bil tužni grof s knofom, ni bil rosi kos, to je bil izviren čin!

Zgrabilo me je pri srcu, zbolelo me je, da sem skoro zaječal. Toda me je potrlo le za hip.

Stoji mladi grešnik pred mano, z odprtimi usti, s takim zaupanjem upira vame svoje velike črne oči – vidim, da ni sence zlega namena v njegovi duši; nak! ni odgovoren za svoje dejanje, nedolžen je.

Dejal sem: »Deca, holaj! Poglejte nebo: kakor neizmeren šotor iz modre svile, brez sence in madeža, brez gube razpet, in na modri svili sonce, zlat cekin! Deca, ako vreme ostane, popoldne jo mahnemo v log in gaj.«

Ni se mi posrečil moj naklep, da na drugo polje obrnem pozornost od nesrečne pesmi.

Že je Janvid, naš starejši, ponavljal in so se mu oči svetile od navdušenja:

*»Kadar te muhe pikajo,
zamahni z roko, zbežale bodo.«*

»Dobro je,« se je glasila njegova sodba. Mlajši bratec Lev ni bil povse kos položaju, sukal je žlico v ustih in čakal, kako se stvar nadalje razvije. Najstarejša, Breda, pa je hitela oznanjat v kuhinjo:

»Franek je naredil pesem:

*Kadar te muhe pikajo,
zamahni z roko, zbežale bodo.«*

Vzel sem klobuk in šel. Računal sem: čim manj govorimo o stvari, prej se bo pozabila; tolažil sem se, da gre le za izjemen, brez-pomemben slučaj.

Res, sledili so dnevi, potekali tedni brez slehernih znakov recidive in že sem bil skoraj pozabil na dogodek.

Pa berem neki večer uvodno modrost naročenega svojega dnevnika, otroci se sučejo po sobi, vaju sem njih čebljanja da jih niti ne slišim in bi me motilo, če bi bili tihi, žena pa je podpletala nogavice, kakor jih podpleta že osem let, pa se mi zdi, da je še daleč od konca.

Skliče me Janvid, naš starejši: »Atek, Franek dela pesmi.«

Jaz pokonci. »Franek, kje si?«

Pokažejo mi ga. V temnem kotu je čepelo, sirotče, sključeno pod malo stensko mizico, tako približno, kakor da bi ga krčilo po črevesih in tako dalje. In že se mi je prijazno oglasil in mi razodel: »Kar semkajle v temo grem, zamižim pa je pesem narejena.«

Prilezel je izpod mize, kakor muren iz luknje, in je povedal:

*»Šivilja je lepa,
vsak se rad za njo potepa.
Srajčke je sešila,
hlačke namočila.«*

Sledilo je seveda splošno odobravanje s strani mladega poslušalstva, enako tudi s strani kuhinje, ki je bila odprla duri in je

poslušala. Franek pa je bil čudno razburjen, nisem bil vaju takega, gorela so mu lica in je bil pripravljen, da se kar koj zopet vrne v svoj pesniški brlog.

Ujel sem ga za roko in si ga posadil na koleno.

Imam ga rad, temnolasega in črnookega svojega fantiča, do-
brosrčno je dete, nepokvarjeno. Se nedavno me je izpraševal, ali
velikonočni zajček leže samo pirhe ali leže tudi sladkorčke in
igračke, ki jih prinaša. Da se je lotil šivilje in srajčk in se lotil hlačk,
a vsega tega celo v verzih, nisem mogel, nisem smel pisati na rovaš
zavestne mu moralne izprijenosti. Odkod neki, ko pazim na deco
kakor na punčico v očesu!

Malo vroč se mi je zdel. No, žena je trdila, da so njegove vege-
tativne funkcije v redu. Pol kozarca slatine smo mu vendar dali.
Potem sem zmotil deco z zemljevidom, vsak je dobil zobotrebec
v roke, pa smo se drsali po železnicah k teti, k stricu, med zelene
štajerce, med bele Hrvate – ta zabava jim je najljubša, ob njej po-
zabijo na vse drugo.

Pomirili so se in šli spat.

Še se nisem maral odreči upanju, da se vznemirljivi pojavi po-
izgube brez zlih posledic. Saj se pri otrocih neverjetno hitro me-
njavajo razpoloženja.

Toda up se mi ni obnesel.

Bilo je nekega jutra, še me je zibal v mehkem naročju lahek
polsen, kar se mi nekaj drobnega povzpne kakor mačka na posteljo
in mi zleze pod odejo.

Bil je Franek.

»Atek!«

»Kaj je?«

»Ali ti nekaj povem?«

»Povej!«

»Nisem mogel spančkati, pa sem si izmisлил pesem.«

In ga niti ni bilo več sram, ampak je kar povedal:

»Ko bom prišel

z lepo trù,

bom pritiskal in piskal

na bobù.«

Stvar me je zdramila dodobra in docela, curek ledene vode me ne bi mogel zdramiti temeljiteje.

Kakor jarega bliska sev mi je nenadni zadnji plod sinovega duha razsvetlil položaj in mi razodel, kako kritičen da je in da se nikakor ne smem več slepiti z lahkomiselnimi upi.

»Trù?« sem rekel in sem prikrival notranjo razburjenost. »Kaj je to, trù?«

Začudil se je: »Ali ne veš? Trubenta!«

»Trobenta? Seveda! – In bobù?«

»Bobù so gumbi, veš, atek, na trubenti, ki godbar nanje pritiska.« Godbar je beseda njegovega lastnega kova. »Kako pa naj trobi, ne? – če ne bo pritiskal na gumbe.«

Trù in bobù! Ne more biti dvoma: moj rodni sin nebogljeni – z usodno silo se v njem razvija kuga poezije!

Tako se grehi očetov maščujejo na otrocih!

Kajti nekod mora imeti izvor ta nakazen, ki se mi je lotila nedolžnega otroka.

Milje ni kriv. Slabih zgledov fant nima doma, na to paziva z ženo. Osebnost nosim frizuro liki jež, kravato liki kvatrni petek, ničesar ni na meni, kar bi le malo in od daleč dišalo po pesniku.

Knjig dečko še ne bere, da bi ga mogle pohujšati. Tedaj preostane kot vzrok in korenina zlu le podedovana obremenitev, obremenitev podedovana po meni, kajti je žena očitno brez krivde in so tudi njeni svojci vseskozi zdrava, z dušo in telesom obrtu in trgovini vdana družina.

Priznati moram: Jaz sem oni! Mea culpa! Nekdaj je bilo in sem delal pesmi. – Pod katerimi imeni sem grešil, ne povem – čemu razgrebati grobove. Opustil sem blodnjo in je tega že mnogo let. Ali glej! – Usoda mi ni odpustila blodnje, ni mi izbrisala madeža iz svoje večne knjige. Čakala je in prežala in me udarila, ko je videla, da me zadene najbolj v živo.

Moj ljubi Franek, v svojem jedru tako dobro je dete. Edini je v družini, da za sabo zapira vrata, vsi drugi jih puščajo odprta! Pa da postane pesnik? Do dna srca bi mi ga bilo žal.

Pesnik!

Mar ni res, ob prevratu vsak sleherni si je pomagal kvišku, po trikrat, štirikrat so napredovali nekateri in z brzino, da jim je jemala sapo. Le pesniki so ostali sirote, kakršne so bili, in še večje, ker so jim podražili pijačo. Enega samega bi lahko izvzel: povzpel se je na stopnjo kanclista ali kaj. Joj njemu. Bolje bi mu bilo, da so mu naklonili naslov in prejemke zidarskega delavca, večji bi mu bil ugled, sijajnejše bi imel dohodke.

Pesniki!! Po listih nabirajo zanje milih darov. Lepo! Toda pričenjajo z nabiranjem vsakikrat šele tri dni pred smrtjo, ko je že davno prepozno – tužna jim majka! –

Posvetovala sva se z ženo.

»Slatine sem mu dala in otroškega medka tudi,« je dejala, »kakor si zadnjič ukazal. Kaj, ali naj poizkusim še s santoninom? Ali ga naj ženem k zdravniku?«

Moja žena je mehke čudi, nežnih in dovzetnih živcev in skrb se ji je bridko brala z belega lica. Duri mi sicer res ne zapira za sabo, ali drugače je dober in pošten tovariš. Smilila se mi je, pa sem jo tolažil in sem zraven tolažil samega sebe.

Dve stvari sta, sem poudarjal in ji razkladal, ki vendar še nudita slamico upanja za sinovo bodočnost. Prva, da je fantek bistre glave in je pričakovati, da kmalu sam uvidi pogubnost svojega početja. In kar je posebne važnosti, ubogljiv je. Čudno hitro sliši vsak ukaz, človeka je skoro strah in bi mislil, da je fant bolan, pa ni bolan, le priden je tako. Edino ponedeljki so tisti dan, ko je manj pokoren in bolj siten, pa še nisem dognal vzroka zakaj; mogoče tiči vzrok v kakovosti hrane s prejšnjega dne. Priden je torej in ubogljiv, ti svojstvu že ob sebi kolikor toliko jamčita, da seme smotrne vzgoje pri njem ne bo padlo na kamnita tla. Na drugi strani pa ne morem prezirati tehtnega dejstva, da je meni pesniška blodnja konec koncev vendarle prešla, in če je v moji krvi greh, da je v moji krvi poboljšanje tudi.

Moja žena se ni mogla pomiriti »Oh,« se je razburjala in je silila kvišku.

»Čakaj,« sem dejal, »sedi in se potolaži!«

Prijel sem jo za toplo roko in ji jo rahlo božal. Rahlo božanje učinkuje jako pomirljivo na žensko živčevje. »Se nisva pri kraju,« sem dejal, »še je nama preudariti, ali in kaj bi se dalo ukreniti v prilog najinemu sinu.«

– Zdravilnih pripomočkov zoper pesniške napadljaje, ali jih kaj pozna medicina po sedanjem stanju svoje vede, sem dejal, da ne vem. Po mojih lastnih izkušnjah iz kritične dobe so pač tesni čevlji tisto, kar izdatno ovira pesniško proizvodnjo. Spominjam se, kadar me je tiščal čevlji, ne enemu verzu nisem bil kos. Le v nezaslišane

kletvine, nasilno dirajoče ob stebre nebes, ob korenine pekla se mi je pretvarjala vsa izpodbuda in moč. Ali to sredstvo se mi zdi kar koj in od kraja vendarle prekruto za naše dete, pa tudi ne bi rad z ostudno kletvijo zapisal njegove in svoje duše peklu.

Čutil sem v roki, kako so ženi drhteli prsti. Vsa je koprnela reva od notranjega viharja, neizprosni moji preudarki so ji rezali materinsko srce, rada bi se jim bila umaknila, toda je nisem pustil.

»Potrpi,« sem dejal, »še nekaj mi sili v misli in na jezik! Namreč, koliko bi javnost lahko storila v odvrčanje zla. Saj ne gre zgolj za najino dete, ampak gre za blagor še toliko drugih in gre za načelno vprašanje o vzgoji. Toda baš javnost hodi kriva pota. Da pušča pesnike umirati od gladu, tega javnosti ne očitam; ni jim naročila, da pesnijo, pa jih tudi ni zavezana rediti. Ali vprašam, čemu potem praznuje jubileje pesniškega delovanja? S takimi slavji ne odvrnemo zla. Narobe bi bilo bolje. In zdaj prihajam, sem dejal, do ideje, ki se utegne komu zdeti nenavadna, ali je baš to moj ponos in ji ne sme biti v kvar.

– Moja oseba, sem dejal, pri tem seveda ne igra vloge, navajam jo le za zgled.

– Nemara ne veš, sem dejal, toda je istina, da baš letos teče petindvajseto leto, ne odkar sem se zapletel v ono usodno razmerje z muzo, ampak od tedaj, odkar sem sleherni stik z njo dokončno in nepreklicno ukinil in ni potekla ne sraga več poezije iz mojega peresa. To slednje dejstvo pa – in tja meri moja ideja – bi morala preudarna javnost vzeti za povod jubilejnemu slavlju. Kakor rečeno, moja oseba drugače ne šteje nego kot primer. Ali kako zgledno, kako vzgojno bi svečana proslava tega in sploh takega jubileja vplivala na vse prizadete kroge, bodreč jih, da vztrajajo v svoji neomadeževanosti in da vsaj pravočasno krenejo spet na pravo pot.

O, da nisem nikdar zabredel v poezijo, že bi lahko slavil petdesetletnico!

– Ali tudi petindvajsetletnica po mojih mislih ni mačkin kašelj.

– Kako lepa prilika bi se nudila občinskemu svetu, da v priznanje zaslužnega mojega četrstoletnega nedelovanja na področju poezije imenuje mene za častnega meščana, ulico pa po meni. Toda nikar ne v Vodmatu, ki se mu ulice že kar cede od literature; rajši tam kje v neoporečnem Krakovem ali Trnovem, med vrlim krompirjem in krepostno solato, sredi možatih zeljarjev in neustrašnih ribogojev. Pevsko društvo bi mi lahko priredilo podoknico z lampioni in s pijačo in še bi se našli spretni kremplji, da v naklonjenem podlistku opozore javnost na omenjeno mojo zaslugo.

– Toda, sem dejal, ne morem dovolj poudariti, da navajam svojo malenkost le zaradi primera. Menim pa, sem dejal, čim sijajnejša bi bila prireditve, tem silnejši bi bil njen vzgojni učinek. In sploh – kulturni čin bi bila prve vrste, kažipot k novim ciljem. Kako bi se vsepovsod dvignil naš ugled! Celo v inozemstvu! Nemara bi se zraven okoristila še naša valuta ...

»Prepozno!« je z globokim vzdihom zašepetala žena. Napeti živci so ji na mah odnehali, hladni in lahki so ji ležali prsti v moji roki.

»Pogum!« sem jo bodril, »ni prepozno, nikdar ni prepozno, kar je prav in koristno.«

»Prepozno!« je ponovila žena. »Mleko je že izkipelo, ob zajtrk boš.«

Morski strah in Dimež, strah kranjske dežele

Ta povest ni pol tako strašna, kakor grozi njen naslov, ampak jo lahko bere brez škode vsaka nežna gospodična in jo lahko bere celo zvečer pri brleči sveči v beli postelji in je ne bo ne enkrat izpreletel strah, da plane kvišku s plahimi očmi iskat pod posteljo krvoločnih škornjev drznega roparskega poseta.

»Morski strah« je zgolj eden izmed domačih priimkov najmlajšega člana naše družine, ki drugače sliši na ime Lev in je star tri leta, četrtega pol.

Mladega moža krasi lobanja, ki jo je spričo skromnejših razmer ostale njegove osebnosti označiti pač za nekoliko razkošno. S te, kakor rečeno, nekoliko razkošne lobanje mu v neugnanih šopih štrli na vse štiri vetrove zelenkastorumeno lasovje. No in od te glave in slikovite ji pritikline, morebiti še iz kakega drugega že pozabljenega zunanjega povoda se ga je prijel priimek morskega strahu.

Ali razkošnost lobanje in manj običajna barva las, hvala Bogu, nista taki, da bi fanta kazili. Nasprotno! Moj dični svak npr., ki si kani prilično nabaviti tudi kaj družine, pošilja celo svojo mlado ženo k nam, naravnost si ga ogledovat kot vzorec.

In še je povedati v prid našemu morskemu strahu, da je s prostornino njegove lobanje v jako razveseljivem razmerju tudi njena vsebina. To se je bilo kmalu razodelo. Že pri copatah se je dalo ugotoviti, koliko hitreje se mu razvija um, nego se je razvijal drugi deci. Dva cela meseca prej mi jih je začel donášati izpod postelje, nego so se bili usposobili za enaki posel njegovi starejši sorojenci. Pa ne izvira ugodno to mnenje o darovih njegovega duha zgolj iz umevne roditelske pristranosti, ampak ga čisla vse sorodstvo in se slaga v laskavi sodbi, da je Lev, imenovan morski strah, od vseh naših otrok, kar jih je, največji falot.

Pesmi ne dela – hvala Bogu, ta ne! Opažam pač, da se nagiba na pripovedovalno stran, pa se mi to ne vidi tako opasno, ko poznam pripovedovalce, ki navzlic omenjenemu svojstvu uživajo spoštovanje najuglednejših meščanskih krogov.

Pa da ne zabredem v literama razmotrivanja, ampak ostanem pri stvari, hitim poudariti, da pridevka »morski strah« nikakor ni škodli za psovko ali žaljivko, niti morski strah osebno ne tolmači svojega priimka tako. Pobožam mu toplo glavo: »Ali si moj morski strah ali nisi?«

Pa se požuri odgovoriti, da je in da je mamičin morski strah tudi in Micikin tudi.

Micika je ime kuhinjski oblasti in zavzema poleg medvedka in naju dveh, žene in mene, odlično mesto v njegovem srcu. Kadar deca preudarja, s kom se bo vsak izmed njih poročil – tudi te skrbi jo že preganjajo – pa pove naš Lev, da se bo oženil z atkom, z mamicco in z Miciko, omenjeno kuhinjsko oblastjo, in z medvedkom seveda tudi!

Pa to ne spada nujno semkaj. Potrebna je bila le ugotovitev, da »morski strah« ni razžaljen, rajši narobe. In zdajci in tukajle krene povest slednjič v pravi tir.

Dve leti starejši od morskega strahu je njegov bratec Franek, ki sem že pravil o njem, kake skrbi so mojemu očetovskemu srcu povzročale njegove pesniške napasti. Pa umirjen lahko sedaj poročam, da mi že pol leta ni več dal povoda za grajo v navedeni smeri. In me to veseli tembolj, ker je drugače priden dečko.

Slednje sem bil sicer tudi že povedal na drugem mestu, ali je njegova pridnost res čudovita in vredna, da se je še enkrat spominjam. Ukažeš mu kaj – sveta dolžnost je očetova, da deci ukazuje – in si uverjen, da niti slišal ne bo ukaza, kakor ga ne poslušajo drugi. Tega si že h koncu vaje in te stvar ne razburja več, zlasti ko so tvoji ukazi taki, da je enako, ali jih po slušajo ali ne. Toda Franek, ta je kos in gre in uboga in te še v zadrego spravi s svojo ubogljivostjo, ki se nisi zanašal nanjo. Takšen je fant!

Pa kakor je vobče sebičnost temeljna podlaga človeške narave, tako mi je priznati, da sem tudi jaz v kratkovidnem samozadovoljstvu užival opisano fantovo pridnost, ni mi pa niti od daleč prihajal v misel preudarek, jeli z mojim osebnim občutkom zadovoljstva tudi za fanta že rešeno dejstvo njegove pridnosti. No, nad nami vsemi čuva nebo in neskončna njegova modrost in pravičnost.

Naneslo je, da sem moral vzeti v stroj Leva, imenovanega morskega strahu. Iz mladostne objestnosti je bil raztrgal kos belega papirja, četrtingo pole ali kali. Časi so slabi, težaven je denarni položaj države in državljanov, in oni nepopisani list bi bil lahko še uspešno služil kakršnemukoli uradnemu ali neuradnemu pisanju. Seveda Levu še nedostaje narodnogospodarskih preudarkov in mu bo treba še mnogo smotrne in vztrajne vzgoje, da bo sposoben podrejati vsa svoja dejanja in nehanja ozirom na javno korist in na blagor bližnjega. Zdaj ga še vladajo hipni nagoni. Tako je bilo tudi to pot: zabliskale so se mu oči, pokazal je spodnjo vrsto zobkov in – rsk, rsk, že je bil na dvoje omenjeni list.

»Lev,« sem dejal, »pojdi sem!«

»Saj bom pjiden,« je izjavil in zlezel pod posteljo.

»Morski strah,« sem rekel, »tvoje ravnanje je v dvojnem oziru zavržno in ostre graje vredno. Brez tehtnega vzroka si uničil koristno potrebščino vsakdanjega življenja ...«

Pokukal je zvedavo izpod postelje, kakor miška iz luknje.

»Na drugi strani,« sem nadaljeval, »se pod posteljo upiraš od Boga ti postavljeni gosposki in se umikaš roki pravice. Zona mi spreleta život, brrr, brrr, ko ti, navdan od zlih slutenj, ugibam bodočnost, kakršni zapadeš brez usmiljenja, ako ne kreneš še pravi čas na drugo pot.«

Prilezel je iz svojega skrivališča in mi prišel h kolenu. Toda ne pobit grešnik, skesan in voljan vzeti nase zaslužno kazen, ampak s široko odprtimi očmi in usteci, izvabljen po blagodonečih mojih besedah in nadejajoč se zanimive predstave, slične oni v kinu.

Primem ga za roko, da se mi ne izmuzne: »Kaj si storil?«

»Ne vem,« je dejal in je verjetno, da je bil na strgani papir že pozabil, drugače ga pač še ne bi bilo na dan iz zavetja pod posteljo.

»Zanikrnež grdi, mali!« sem mu budil vest, »papir si uničil lepi, dragoceni. Le spomni se malo! Mar ti ne godem vsak sleherni dan, da ne smeš delati škode? Jaz sem grozovito hud: rompompom, rompompom! Zapomni si, če se mi ne poboljšaš in ne boš priden, tudi moj morski strah ne boš več! Rajši ne maram nikdar nobenega morskega strahu, nego da bi grel tako zločestno prikazen na svojih očetovskih nedrih.«

Mladi grešnik je s priznanja vredno pozornostjo užival moje besede. Ne rečem, da mu je bil baš do pičice jasen njih pomen, vendar vobče njih blagoglasje in vzneseni poudarek nista dočela zgrešila cilja: nabiral je ustnice, da mu je kolebal položaj med smehom in jokom.

Tačas pa se je zgodilo, da se je nekaj drobnega, toplega pritisnilo ob me, me pobožalo po licu in mi zašepetalo na uho: »Naj bom pa jaz tvoj morski strahek.«

Holaj, bil je Franek! Prosilec za mesto morskega strahu, ako se morebiti izprazni!

Zdaj se mi je zasvetilo in sem razumel, kaj so me včasih vpraševali njegovi pogledi. Opažal sem jih bil in tudi čutil, da tiči v njih prikrita želja, ki otrok odlaša z njo na dan; sam pa si v svoji sebični samozadovoljnosti nisem bil resno prizadeval, uganiti opominjajočih teh pogledov, ki so nemo, pa vendar živo vpraševali in priganjali: »Priden sem – kje mi je nagrada za mojo pridnost?«

Sedanja prilika mu je bila slednjič premagala plahost in ozire, da je šel in predložil svoj skromni račun za svojo obilno, dosihmal nam dobavljeno pridnost. Presenetil me je le predmet zaželenene nagrade. Glej ga ptiča, častihlepen je naš Franek!

Ta plat njegovega značaja mi je bila nova. Sefom bo svoj čas po volji, sem si mislil, tovarišem ne.

Sicer pa – ostati mi je bilo pri dejstvu: Franek je priden, a vsaka pridnost je združena z žrtvami.

Ustreza tedaj le pravici – sem si dejal – da dobi fant za obilno požrtvovalno pridnost nagrado, makar v obliki zaželenega odlikovanja s činom morskega strahu.

Če ne bi bilo zadržka! Ko se mi pa smili naš mali Lev, da bi mu takole nenadoma vzel dosedanje vajeno dostojanstvo.

Ima vendarle tudi svoje dobre strani. Njegovih literarnih zaslug sem se že dotaknil. In tako majhen je še in lepo rejen – odojak mu pravimo po hrvatsko! In pa žena se zanj zavzema ...

Seveda žena ni čisto nepristranska – njej hodi posteljo gret. Reč je taka, da ga žena zvečer polaga najprej v svoje blazine; šele preden

se sama spravi k počitku, ga preloži v njegov kurnik, ona pa leže v lepo že razgreto gnezdo. Meni fant ne hodi gret ležišča, čeprav sem konec koncev tudi nekaj pri hiši. Pa zaradi tega nič zavisti in sovraštva, niti ne, da bi kaj očital ženi in dečku.

Skratka, na eno plat naganja čut pravice, da ustrežeš utemeljenim željam starejšega, na drugo plat brani srce, branijo oziri, da preživo ne žališ mlajšega.

Ugibal sem, ali ne bi šlo in bi se stvar zlepa uredila tako, da ostane Lev, kar je – saj zoper njega kakor morskega strahu pravzaprav še ni bilo pritožb – Franek pa naj bi prejel zgolj zadevni naslov in značaj. Ali me ni zadovoljevala taka rešitev: priimka bi ostajala vendarle enaka in iz enakosti bi se rodile zmede in zapletki.

Se sem preudarjal, ali se ne bi priporočala pot, da Lev za stopinjo napreduje in postane višji morski strah, na izpraznjeno mesto pa bi mu sledil Franek. Pa kaj, ko za Levovo povišanje žal ni bilo nič, pa že čisto nič podlage, marveč sem ga imel falota, kakor povedano, baš v stroju zaradi malopridne poškodbe nepopisanega papirja.

Personalne zadeve so kočljiv posel. Mučenik tisti, kogar zadevnejo – neizprosno prej ali slej zapade mrkemu svetobolju. Grize te personalni spis, gloda ti možgane, še preden mu roka odveže oмот, dovolj da ga je ugledalo oko. In nobena druga rešitev ne gre tako počasi in tako težko od rok kakor rešitev personalnih zadev. Seveda se polagoma privadiš odlaganju in odlašanju in te končno niti več ne peče vest, ampak se tolažiš, da je odlaganje in odlašanje lahko rešitvi tudi v korist, ker čas sam dostikrat reši stvar bolje, kakor bi jo rešila omejena človeška pamet.

No in je v istini s časom dozorela tudi rešitev vprašanja, kaj bodi s činom ali naslovom morskega strahu.

Jako ljubo bi mi bilo, ako bi mogel poročati, da se je rešitev izvršila na podlagi izboljšane Levove kvalifikacije, katera da je slednjič upravičila njegovo povišanje v višjega morskega strahu in tako omogočila, da se na njegovo mesto pomakne Franek.

Žal tega ne morem poročati.

Ampak narobe in je bil dogodek, ki se je primeril in je dal povoda osebnim izpremembam, o katerih govore sledeče vrstice, jako neprijetne narave in sposoben seči s svojimi posledicami daleč preko sten otroške sobe.

Sama ob sebi stvar še in bila tako grozna, da bi naj zaradi nje morebiti kar križ naredil čez otročaja, ki je vendar še nerazsoden odojak, in križ čez vso njegovo bodočnost. Niti ne opuščam upanja, da se bo iz imenovanega odojka navzlic njegovemu pregrešku z leti vendar še razvil vrl državljan in koristen davkoplačevalec.

Ali kazni mu to pot nisem mogel, nisem smel prizanesti. Kajti so bili prizadeti krogi izven družine in jim je bilo treba dati očitnega zadoščenja že zato, da rešim, ako in kolikor mogoče, svoj lastni položaj.

Dogodilo pa se je bilo tole. Kuhinjska oblast je za nečim stikala po omarah, česar seveda ni našla, ne vem, ali je iskala čevelj ali desno rokavico. Pač pa je pri tej priliki v roke prišel Levu, tedaj še imenovanemu morski strah, rdeči sončnik, ki se ga je v svojih nežnih letih posluževalo, kar je sedaj moja žena.

Pa dečko tisti hip ni potreboval sončnika, ampak kar je potreboval, je bila zastava; pa so otroci čarovniki – ena, dve, samo želje je bilo treba in vere, pa sončnik ni bil več sončnik, marveč zastava, vsaj za Levove oči, in že je vihteč zastavo možato korakal po stanovanju in se drl za žive in za mrtve: »Živio jepublika!«

Izključeno je, da bi se dognalo, kdaj, kje in v kaki zvezi je čul in pobral ta vzklík. Morebiti ga je že mesece in mesece podzavestno nosil varno spravljenega v razkošnih prostorih svoje lobanje; kdo ve, kaj mu ga je baš zdajci zdramilo na površje, ali rdeča barva sončnika ali kali.

»Živio jepublika! Živio jepublika!«

V političnih stvareh sem jako strpen. Zato se ne bi ogorčal niti zaradi republike. Čemu? Seveda, kar se tiče nas, i po bogatih dosedanjih izkušnjah ne bi vedel širom po prostrani naši domovini drugega sposobnega predsednika nego tega, ki nam itak že stoji na čelu; ob tem položaju pa po mojem skromnem mnenju skoro ni vredno, da bi spreminjali državno obliko.

Osebnó tedaj svojega odojka ne bi oviral, da poizkusi in si osnuje svojo republiko.

Ali so bila odprta vrata na stopnišče! In na stopnišču je poslovala hišnica, poklicana, da skrbi v svojem področju za javni mir in red. Pa je izvršujoč svojo službo ukorila Leva, ko je rjoveč priživiljal mimo vrat, pa ne vem in je tudi vseeno, ali ga je ukorila zaradi preglasne oblike njegove manifestacije ali zaradi njene vsebine.

In zdaj se je pripetilo tisto, kar je sprožilo postopanje zoper fanta in njegovo kaznitev.

Za hip je manifestacijo ukinil. Toda le za hip. Tak otrok je hitro gotov s svojimi ukrepi do pojavov, ki moteče segajo v njegovo nehanje. In je tudi še značilno zanj in za vso deco, majhno in veliko, da vsako stvar takoj zasučé na osebno plat.

»Jest tebe čisto nič ne majam, baba staja,« je izjavil in se mu je v podkrepitev njegove izjave zdel odveč sleherni drug dokaz, razen da je pomolil jezik. S tem je smatral s svoje strani stvar za končano in se je umaknil v varno okrilje kuhinjske oblasti.

Kaj je hišnica, mi ni treba razkladati; odveč bi bilo izgubljati besed o pomenu in važnosti vplivne njene osebe, zlasti v sedanjih časih.

Tedaj je tudi jasno, zakaj je bilo to pot neizogibno, da fanta kaznujem in da ga kaznujem tako, da bo njegova kazen očitna svetu in kos služiti v zadoščenje kruto razžaljene časti.

Vzel sem republiko v roke in sem bil jako rezek in kratek, kajti se je bilo drugače bati, da ne šteje mojih besed zopet le za kino.

»Fant,« sem dejal, »kje imaš ušesa! Boš ti dame zmerjal? Zato si še premlad. Zdravnik pa tudi ni bila, da bi ji kazal jezik. Poslušaj svojo kazen! Kar sem ti enkrat že zagrozil, zdaj se zgodi. Od tega hipa nisi več morski strah, ampak bo morski strah Franek. Ti razbojnik ti grdi! Razbojnik si, da veš! Dimež si, da veš, Dimež, strah kranjske dežele – tako ti bo odslej ime.«

Pozval sem kuhinjsko oblast in ji dal ukaz, da sodbo nemudoma razglasi.

Salament, človek mora biti včasih hud!

Lev je gledal, usta so mu trepetala, ponujal se mu je jok, toda se je premagoval. Ne vem, če je vse natanko razumel, vsekakor je čutil neugodnost svojega položaja.

Zato pa je Franeku, novopečenemu morskemu strahu, zardelo lice; pritisnil se mi je h kolenu, od razburjenja so se mu svetile oči, rahlo me je vlekel za rokav in me je božal, da sem se mu sklonil k ustom. Poljubit me je šel v lice, trikrat me je potem še pobožal in enkrat še poljubil, a naposled mi je zašepetal v uho:

»Atek, naj bom rajši jaz Dimež, strah kranjske dežele!«

